

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
*ΤΜΗΜΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ
ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ*

ΘΕΜΑ: «Η αναγνωστική κατανόηση από ψυχολογική άποψη και η σχέση της με την αναγνωστική συμπεριφορά και τις αναγνωστικές προτιμήσεις»

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ:
Καλλιόπη Τσίρτση

ΕΠΟΠΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:
Λοΐζος Λοΐζου

Θεσσαλονίκη
2007

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	1
ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	2
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	3
Α΄ ΜΕΡΟΣ (ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ)	
1.0 ΑΝΑΓΝΩΣΗ.....	5
1.1 Περιγραφή και ορισμοί.....	5
1.2 Επιμέρους εργασίες που συνθέτουν την ανάγνωση.....	7
1.3 Βασικές γνωστικές λειτουργίες που συνθέτουν την ανάγνωση.....	8
1.4 Πέντε γενικές διαπιστώσεις για την ανάγνωση.....	9
1.5 Η ανάγνωση στην εκπαίδευση.....	10
2.0 ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ – ΓΝΩΣΤΙΚΕΣ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΗΣ.....
.....	13
2.1 Η νοημοσύνη.....	14
2.2 Η αντίληψη.....	15
2.3 Η μνήμη.....	23
2.4 Η γλώσσα.....	27
3.0 Η ΓΝΩΣΤΙΚΗ ΔΙΕΚΠΕΡΑΙΩΣΗ ΤΗΣ ΒΑΣΙΚΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΗΣ	ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ
.....	28
3.1 Η ανάγνωση και η κατανόηση των κειμένων.....	30
3.2 Κατανόηση ή ερμηνεία.....	30
3.3 Η έννοια της κατανόησης.....	31
3.4 Οι μορφές έκφρασης της κατανόησης.....	32
3.5 Πως συντελείται η κατανόηση ενός κειμένου	34
3.6 Παράγοντες που επηρεάζουν την αναγνωστική κατανόηση.....	37

3.7 Αξιολόγηση & μέθοδοι αξιολόγησης της κατανόησης του κειμένου.....	
...48	
4.0 ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΑΝΑΓΝΩΣΗ ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥΣ.....	53
4.1 Συμπτώματα που παρατηρούνται κατά την ανάγνωση	56
4.2 Δυσλεξία.....	56
4.2.1 Χαρακτηριστικά δυσλεξίας.....	56
4.2.2 Διαφορές μεταξύ των δύο φύλων.....	57
4.2.3 Κατηγορίες αιτιών - Συμπεράσματα	57
4.2.4 Ανάλυση των διάφορων μορφών – Χαρακτηριστικά.....	58
4.2.5 Δυσλεξικός μαθητής & ξένη γλώσσα.....	59
4.2.6 Αντιμετώπιση της δυσλεξίας	59
5.0 Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΕΠΙΠΕΔΑ ΤΗΣ.....	63
5.1 Η αναγνωστική συμπεριφορά των Ελλήνων	63
5.1.1 Τι διαβάζουν οι Έλληνες.....	66
5.1.2 Προτιμήσεις θεματικών κατηγοριών βιβλίων (Έρευνα ΕΚΕΒΙ)...	67
5.1.3 Προτιμήσεις μορφής βιβλίων (Έρευνα ΕΚΕΒΙ)	68
5.2 Που οδηγείται η αγορά του βιβλίου – Συμπεράσματα από την συνάντηση συγγραφέων του διεθνούς Pen Club	68
5.3 Το αισιόδοξο μήνυμα της ανάπτυξης της αγοράς του βιβλίου στην Ελλάδα.....	73
5.4 Στους διαδρόμους των βιβλιοπωλείων	78
5.5 Πηγές ενημέρωσης για τα βιβλία (Έρευνα ΕΚΕΒΙ).....	81
5.6 Πηγές αγοράς βιβλίων (Έρευνα ΕΚΕΒΙ).....	81
5.7 Κριτήρια επιλογής βιβλίων (Έρευνα ΕΚΕΒΙ).....	81

Β΄ ΜΕΡΟΣ (ΕΡΕΥΝΑ)

6.0 ΕΡΕΥΝΑ ΣΕ 15 ΕΚΔΟΤΙΚΟΥΣ ΟΙΚΟΥΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ.....	82
6.1 Εκδοτικός οίκος Μαλλιάρης.....	83
6.2 Εκδοτικός οίκος Παπασωτηρίου.....	83
6.3 Εκδοτικός οίκος Κέδρος.....	84
6.4 Εκδοτικός οίκος Γρηγόρης.....	85
6.5 Εκδοτικός οίκος Πατάκης.....	85
6.6 Εκδοτικός οίκος Εστία.....	86
6.7 Εκδοτικός οίκος Ελληνικά Γράμματα.....	86
6.8 Εκδοτικός οίκος Άγρα	86
6.9 Εκδοτικός οίκος Καστανιώτης	87
6.10 Εκδοτικός οίκος Λιβάνη	87
6.11 Εκδοτικός οίκος Νεφέλη.....	88
6.12 Εκδοτικός οίκος Άγκυρα	88
6.13 Εκδοτικός οίκος Ψυχογιός.....	89
6.14 Εκδοτικός οίκος Μεταίχμιο	89
6.15 Εκδοτικός οίκος Ιανός.....	90
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	91
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ.....	92

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ευχαριστώ θερμά τον κύριο Λ.Ν. Λοΐζο, Καθηγητή Ψυχολογίας του Τμήματος Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης του ΤΕΙ Θεσσαλονίκης, για τη βοήθεια, τις πολύτιμες συμβουλές, τις οδηγίες, την εμπιστοσύνη και την υπομονή που μου έδειξε κατά την διεκπεραίωση αυτής της εργασίας.

Θα ήθελα, επίσης, να εκφράσω τις ευχαριστίες και την αγάπη μου στην οικογένειά μου, που όλα αυτά τα χρόνια με στήριξε ηθικά και οικονομικά.

1 ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η συγκέντρωση του σχετικού έντυπου και ηλεκτρονικού υλικού που αναφέρεται στο θέμα της εργασίας μας, ώστε να μπορέσει αυτό να καταστεί διαθέσιμο προς μελέτη και να αποτελέσει σημαντική πηγή πληροφοριών σε καθηγητές και φοιτητές, καθώς και σε οποιονδήποτε αναζητήσει πληροφορίες γι' αυτό το θέμα.

Η εργασία είναι χωρισμένη σε δύο ενότητες. Η πρώτη αποτελεί το θεωρητικό μέρος και περιγράφει τις έννοιες και τους ορισμούς, όπως π.χ. τι είναι ανάγνωση, αναγνωστική κατανόηση, αναγνωστική συμπεριφορά, ποιοι παράγοντες βοηθούν ώστε να ολοκληρωθούν αυτές οι διαδικασίες, καθώς και ποιοι παράγοντες εμποδίζουν την ολοκλήρωση των λειτουργιών αυτών. Η δεύτερη ενότητα αποτελεί το πρακτικό μέρος, στο οποίο περιγράφεται μια έρευνα σε 15 on-line εκδοτικούς οίκους, για να διαπιστωθούν οι προτιμήσεις των αναγνωστών ως προς τις θεματικές κατηγορίες βιβλίων.

Η εργασία ολοκληρώνεται με την παράθεση της βιβλιογραφίας των έντυπων και ηλεκτρονικών πηγών που χρησιμοποιήθηκαν, οι αναφορές των οποίων έγιναν σύμφωνα με το πρότυπο του Harvard.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ευρύτερη ευαισθητοποίηση που παρατηρείται σε κάθε σύγχρονη κοινωνία για το θέμα του «αλφαριθμητισμού», καθώς και ο προβληματισμός και οι προσπάθειες αντιμετώπισης του αναλφαριθμητισμού αντανακλούν την αναγνώριση της σπουδαιότητας που έχει η γνώση της ανάγνωσης για την πρόοδο του ατόμου και την κοινωνική ευημερία. Η οικονομική, κοινωνική, πολιτιστική, αλλά και εκπαιδευτική αξία που έχει αποδοθεί στην ικανότητα καλής γνώσης αλλά και σωστής χρήσης της ανάγνωσης, έχουν ως αποτέλεσμα τη μεγιστοποίηση του ενδιαφέροντος γι' αυτή. Ειδικότερα, έχουν ως αποτέλεσμα την αναλυτική και συστηματική μελέτη, ανάλυση της λειτουργίας και τη μάθηση της ανάγνωσης, καθώς και την αναζήτηση των μεθόδων διδασκαλίας της. Με την ανάπτυξη της Γνωστικής Ψυχολογίας, της Νευροψυχολογίας και των Νευροεπιστημών η μελέτη και έρευνα της ανάγνωσης έχει επικεντρωθεί σε ερωτήματα όπως: πώς μαθαίνουμε να διαβάζουμε, ποιοι παράγοντες συμβάλλουν στην καλύτερη εκμάθηση της ανάγνωσης, πώς θα διδάξουμε καλύτερα την ανάγνωση, γιατί μερικά άτομα δυσκολεύονται ή δεν μπορούν να μάθουν να διαβάζουν, πώς θα διαγνώσουμε καλύτερα και πώς θα βοηθήσουμε αποτελεσματικότερα τα άτομα που έχουν δυσκολίες στην εκμάθηση της ανάγνωσης κ.ά. Η έρευνα για την απάντηση

αυτών και άλλων συναφών ερωτημάτων πιστεύεται ότι θα βοηθήσει στην κατανόηση των μηχανισμών, διαμέσου των οποίων διεκπεραιώνεται η λειτουργία της ανάγνωσης και, συνεπώς, στη διευκόλυνση των ατόμων για την εκμάθηση της ανάγνωσης.

Η αναγκαιότητα της νευροψυχολογικής και ψυχολογικής-γνωστικής ανάλυσης της ανάγνωσης αντανακλά στην αποδοχή δύο βασικών θέσεων: Πρώτον, στην αναγνώριση ότι η ανάγνωση δεν είναι μόνο ένα αποτέλεσμα, με βάση το οποίο θα πρέπει να κρίνεται η επίδοση του ατόμου που διαβάζει.

3

Εκτός από αποτέλεσμα, και πριν από αυτό, η ανάγνωση είναι μια διαδικασία επεξεργασίας των πληροφοριών που συνθέτουν το γραπτό λόγο. Συνεπώς, η κατανόηση αυτής της διαδικασίας αποτελεί την κυριότερη, τη δυσκολότερη, αλλά και την ασφαλέστερη προσέγγιση για την ερμηνεία του αποτελέσματος της ανάγνωσης.

Η δεύτερη θέση είναι ότι η κατανόηση της λειτουργίας της αναγνωστικής διαδικασίας (και η απάντηση στο ερώτημα πώς διαβάζουμε), θα καταστήσει εφικτή τη σωστότερη διδασκαλία (με αποτέλεσμα την καλύτερη εκμάθηση της ανάγνωσης), την εξατομίκευσή της και, άρα, την προσαρμογή της στις ιδιαίτερες μαθησιακές ικανότητες και ανάγκες του κάθε παιδιού.

Επιπλέον, θα διευκολύνει τον ορισμό, την ερμηνεία και την αντιμετώπιση των αναγνωστικών δυσκολιών. Προκειμένου όμως να κατανοηθεί η διαδικασία της ανάγνωσης και να απαντηθούν τα σχετιζόμενα με αυτήν ερωτήματα, είναι ανάγκη να προηγηθεί ο προσδιορισμός της ανάγνωσης. Επομένως, το πρώτο ερώτημα που πρέπει να απαντηθεί αναφέρεται στον ορισμό της ανάγνωσης.

1.0 ΑΝΑΓΝΩΣΗ

1.1 Περιγραφή και ορισμοί

Κατά την ανάγνωση σημαντικότερο ρόλο παίζει το μάτι, ως προσληπτικό όργανο. Η «κίνηση» του ματιού, κατά μήκος της γραμμής (αράδας) του κειμένου δεν είναι συνεχής, αλλά διακεκομμένη. Πρόκειται εδώ για μια διαδοχή αλμάτων, βαλλιστικών κινήσεων (saccades) από αριστερά προς τα δεξιά (προκειμένου για γλώσσες όπως η ελληνική) και στάσεων (fixations), όπου το μάτι εστιάζεται πάνω σε μια περιοχή μήκους 15mm περίπου.

Κατά τη διάρκεια του άλματος δε γίνεται οπτική πρόσληψη, παρά μόνο κατά τη στάση. Ο αριθμός των στάσεων ανά γραμμή κειμένου, καθώς και η διάρκειά τους ποικίλλει και εξαρτάται από την απλότητα του κειμένου, την ακρίβεια που θέλουμε να έχει η ανάγνωση και από άλλους παράγοντες.

Δεν είναι σπάνιες και οι παλινδρομικές κινήσεις του ματιού, οι επάνοδοι δηλαδή σε ήδη αναγνωσμένα τμήματα, για λόγους επανελέγχου της ακρίβειας (ορθότητας) και / ή ολοκλήρωσης της κατανόησης. Ακόμη και μεταπηδήσεις μπορούν να γίνονται σε αράδες προηγούμενες ή επόμενες.

Οι οφθαλμικές κινήσεις ανίχνευσης του κειμένου πραγματοποιούνται ως άλματα και όταν ακόμη κινείται το κεφάλι ή αν, με κάποιο ειδικό τρόπο, «περνάει» το κείμενο μπροστά από τα μάτια του αναγνώστη. Σε τέτοιες περιπτώσεις η οπτική πρόσληψη γίνεται κομματιαστά, με προσληπτικά διαλείμματα και «ανιχνεύσεις» του κειμένου κατά τη διάρκεια των στάσεων.

Μετρήσεις που έγιναν έδειξαν ότι, όταν εκφωνούμε το κείμενο που διαβάζουμε, χρειαζόμαστε διπλάσιο περίπου χρόνο από όσο χρειαζόμαστε για σιωπηρή ανάγνωση του ίδιου κειμένου. Η διαφορά οφείλεται κυρίως στο ότι

5

πρέπει να γίνουν όλες οι αρθρωτικές και αναπνευστικές κινήσεις για την εκφώνηση.

Ανάγνωση δε σημαίνει απαραίτητως μετατροπή του γραπτού κειμένου σε προφορικό, ακουστό λόγο (άλλωστε η σιωπηρή ανάγνωση δεν έχει αυτό το στοιχείο). Ανάγνωση σημαίνει *αναγνώριση* των γραπτών συμβόλων, τόσο οπτική όσο και σημασιολογική. (Ζάχος, 1992)

Τις τελευταίες δεκαετίες έχει πραγματοποιηθεί σημαντική πρόοδος, όσον αφορά στην κατανόηση της νοητικής διαδικασίας που πραγματοποιείται κατά τη διάρκεια της ανάγνωσης. Η πλειοψηφία των ειδικών στον τομέα αυτό έχει συμφωνήσει ως προς τη φύση της: Ανάγνωση είναι η διαδικασία κατά την οποία συνάγει κάποιος νόημα από το γραπτό λόγο. Είναι μια σύνθετη ικανότητα που απαιτεί το συντονισμό ενός μεγάλου αριθμού αλληλένδετων πηγών πληροφόρησης. (Βοσνιάδου, 19..?)

Επίσης, η πρώτη προσέγγιση για τον προσδιορισμό της ανάγνωσης επηρεάζεται από τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στον προφορικό και γραπτό λόγο. Ειδικότερα, επειδή ο γραπτός λόγος αναπαριστάνει τη φωνολογική δομή του προφορικού λόγου, είναι λογικό ότι η ανάγνωση θα

πρέπει να προσδιορίζεται ως η μετάφραση ή αποκωδικοποίηση του γραπτού κώδικα και η μετατροπή του σε φωνολογικό κώδικα. Δηλαδή, να μπορεί το άτομο να ερμηνεύει το συμβολικό σύστημα του γραπτού λόγου, με σκοπό να αποσπάσει το εννοιολογικό του περιεχόμενο.(Πόρποδας, 2002)

Επιπροσθέτως, η ανάγνωση είναι μια σύνθετη γνωστική λειτουργία κατά την οποία απαιτούνται οπτικές, ακουστικές και κινητικές ικανότητες. Με αυτό τον τρόπο ο αναγνώστης θα αναγνωρίσει τα σύμβολα και τις λέξεις, θα τα συνδυάσει με τους κατάλληλους ήχους και θα δώσει σ' αυτά έννοιες που προέρχονται από προηγούμενες εμπειρίες του.

1.2 Επιμέρους εργασίες που συνθέτουν την ανάγνωση

Η ανάγνωση συντίθεται από ειδικότερες δραστηριότητες:

Πρώτον, η ανάγνωση είναι συνδυασμός πολλών επιμέρους εργασιών. Αν και κατά τη διαδικασία της ανάγνωσης μπορούμε να διακρίνουμε πολλές επιμέρους δραστηριότητες, όπως είναι για παράδειγμα η διάκριση των γραμμάτων και η αναγνώριση λέξεων, παρόλα αυτά, αν εκτελείται μεμονωμένα η κάθε δραστηριότητα, δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως ανάγνωση. Συνεπώς, μπορούμε να πούμε ότι κάποιος διαβάζει ένα κείμενο μόνο όταν όλες οι επιμέρους δραστηριότητες συνδυαστούν με τρόπο ομαλό και αρμονικό.

Δεύτερον, η κατάκτηση της ικανότητας ανάγνωσης πηγάζει από τη μακροχρόνια εξάσκηση.

Τρίτον, για ένα κείμενο μπορούν να υπάρξουν πολλές και διαφορετικές ερμηνείες. Οι διαφορετικές αυτές ερμηνείες πηγάζουν από τις ήδη υπάρχουσες γνώσεις του αναγνώστη, το σκοπό για τον οποίο

διαβάζει ένα κείμενο, καθώς και το πλαίσιο μέσα στο οποίο πραγματοποιείται η ανάγνωση.

1.3 Βασικές γνωστικές λειτουργίες που συνθέτουν την ανάγνωση

Η αποκωδικοποίηση

Η αποκωδικοποίηση είναι μια γνωστική λειτουργία, η οποία περιλαμβάνει την αναγνώριση των γραπτών (οπτικών) συμβόλων που αποτελούν το γραπτό κώδικα, καθώς επίσης και τη μετάφρασή τους σε φωνολογική παράσταση. Αυτό ισχύει για τις λέξεις, όσο και για τις ψευδολέξεις. Στην περίπτωση των λέξεων η ολοκλήρωση της αποκωδικοποίησης καθιστά δυνατή την πρόσβαση στη σημασιολογική μνήμη και ανάσυρση της σημασίας της λέξης.

Για την ολοκλήρωση αυτής της λειτουργίας υπάρχουν κάποιες προϋποθέσεις.

Πρώτη προϋπόθεση είναι η γνώση του ορθογραφικού συστήματος στο οποίο είναι γραμμένη η λέξη. Η *δεύτερη* προϋπόθεση είναι η επίγνωση ότι η αντίστοιχη προφορική λέξη συγκροτείται από φωνημικές μονάδες, οι οποίες

αναπαριστάνονται από γραπτά σύμβολα. Επίσης, άλλη μια προϋπόθεση είναι η σωστή λειτουργία της αντίληψης και μνήμης γραφημικών και φωνολογικών πληροφοριών. Οι παραπάνω προϋποθέσεις δίνουν τη δυνατότητα της αναγνώρισης των γραμμάτων και του φωνημικού προσδιορισμού τους, με βάση τη γνώση της αντιστοιχίας μεταξύ γραμμάτων και φθόγγων καθώς και των βασικών κανόνων που τη διέπουν.

Εν κατακλείδι, η αποκωδικοποίηση δεν επηρεάζεται από την κατανόηση ή μη της σημασίας της λέξης και γι' αυτό το λόγο ο καλύτερος τρόπος για να την αξιολογήσουμε είναι μέσω της ανάγνωσης των ψευδολέξεων.

Η κατανόηση

Η κατανόηση αποτελεί τη δεύτερη γνωστική λειτουργία που είναι απαραίτητη μετά την αποκωδικοποίηση, για να ολοκληρωθεί η διαδικασία της ανάγνωσης. Για να συντελεστεί η κατανόηση, απαιτείται πρόσβαση στη σημασιολογική μνήμη και ανάσυρση της σημασίας της λέξης. Για παράδειγμα, ένας μαθητής που ήδη γνωρίζει από τον προφορικό λόγο τη σημασία π.χ. της λέξης «θερμοκήπιο», (που σημαίνει ότι κατανοεί τη λέξη αυτή προφορικά), θα την αποκωδικοποιήσει τη γραπτή λέξη «θερμοκήπιο» δηλαδή θα αναγνωρίσει τα γραπτά σύμβολα που αποτελούν το γραπτό κώδικα και θα τα μεταφράσει φωνολογικά τη γραπτή λέξη «θερμοκήπιο». Τότε καθίσταται δυνατή και η κατανόηση της σημασίας της γραπτής λέξης. Αυτό συμβαίνει, γιατί ο αναγνώστης εφαρμόζει τους ίδιους λειτουργικούς μηχανισμούς που εφαρμόζονται κατά την κατανόηση της προφορικής λέξης.

Σε αυτή τη περίπτωση μπορούμε να πούμε ότι ο μαθητής διάβασε τη λέξη «θερμοκήπιο» αφού ολοκλήρωσε επιτυχώς τόσο τη λειτουργία της αποκωδικοποίησης, όσο και τη λειτουργία της κατανόησης.

1.4 Πέντε γενικές διαπιστώσεις για την ανάγνωση

Από έρευνες της τελευταίας δεκαετίας στον τομέα της ανάγνωσης, έχουν προκύψει πέντε γενικές διαπιστώσεις.

Η *πρώτη* διαπίστωση είναι ότι η ανάγνωση είναι μια ερμηνευτική διαδικασία. Κανένα κείμενο δεν είναι πλήρες και γι' αυτόν το λόγο ο αναγνώστης χρησιμοποιεί πληροφορίες που ήδη γνωρίζει και που βρίσκονται αποθηκευμένες στην μνήμη του.

9

Έτσι, ο αναγνώστης ανακαλεί τις ήδη υπάρχουσες πληροφορίες, για να συμπληρώσει κάποια κενά για την καλύτερη κατανόηση του κειμένου και, παράλληλα για να ενσωματώσει στη μνήμη του τις πληροφορίες από το κείμενο. Ουσιαστικά δηλαδή ο αναγνώστης δομεί το νόημα του κάθε κειμένου.

Η *δεύτερη* είναι ότι η ανάγνωση πρέπει να γίνεται με ευφράδεια. Για να μπορέσει όμως κάποιος να διαβάσει με ευφράδεια, θα πρέπει να αναγνωρίζει τις διάφορες λέξεις. Αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει να κατανοήσει τον κώδικα που συνδέει τη γραφή, τον ήχο και την ερμηνεία της λέξης. Αυτό όμως θα πρέπει να γίνεται γρήγορα και σωστά, ώστε να μην παρεμποδίζεται η ταυτόχρονη διαδικασία συναγωγής του νοήματος.

Τρίτη διαπίστωση είναι ότι η ανάγνωση απαιτεί τη χρήση στρατηγικής. Αυτό σημαίνει ότι οι αναγνώστες θα πρέπει να είναι ευρηματικοί και ευέλικτοι. Όσον αφορά τη στρατηγική που θα ακολουθήσουν, εξαρτάται από το βαθμό δυσκολίας του κειμένου, το

σκοπό για τον οποίο διαβάζουν, καθώς και την αναγνώριση του θέματος που πραγματεύεται το κείμενο.

Σε αυτό το σημείο γίνεται ο διαχωρισμός των ικανών χρηστών από τους λιγότερο ικανούς. Για παράδειγμα, ένας ικανός χρήστης ξέρει κάθε φορά ποιος είναι ο λόγος για τον οποίο διαβάζει το συγκεκριμένο κείμενο, αν το διαβάζει δηλαδή για ψυχαγωγία ή για οποιονδήποτε άλλο λόγο. Στην περίπτωση, λοιπόν, που το διαβάζει για ψυχαγωγία, ξέρει ότι δεν πρέπει να δώσει σημασία και στην παραμικρή λεπτομέρεια, πράγμα που απαιτείται, για παράδειγμα, όταν προετοιμάζεται για μία γραπτή εξέταση.

Τέταρτη διαπίστωση είναι ότι η ανάγνωση χρειάζεται κίνητρα. Για να γίνει κάποιος ικανός αναγνώστης, απαραίτητη προϋπόθεση είναι να μάθει να διατηρεί την προσοχή του στο κείμενο και να γνωρίζει ότι ο γραπτός λόγος είναι ενδιαφέρων και πληροφοριακός.

10

Η *τελευταία* διαπίστωση αναφέρεται στην ανάγνωση ως δεξιότητα που αναπτύσσεται συνεχώς. Όλη η διαδικασία ξεκινά από τη στιγμή που κάποιος έρχεται σε επαφή με τα κείμενα και διαρκεί δια βίου. Επομένως, για να γίνει κάποιος ικανός αναγνώστης, θα πρέπει να εξασκείται συνεχώς, να αναπτύσσεται και να τελειοποιείται.

1.5 Η ανάγνωση στην εκπαίδευση

Η ανάγνωση ως διαδικασία

«Ο προσδιορισμός της ανάγνωσης ως δομημένης σύνθεσης των δύο λειτουργιών, δηλ της αποκωδικοποίησης και της κατανόησης, αντανακλά την επίδραση της θεώρησης της ανάγνωσης ως *γνωστικής λειτουργίας* και *διαδικασίας επεξεργασίας πληροφοριών*. Όμως, εξετάζοντας τη θεώρηση της ανάγνωσης ως εκπαιδευτικής δραστηριότητας, διαπιστώνουμε ότι

κατά την διάρκεια του 20^{ου} αι. δινόταν διαφορετική έμφαση στις επιμέρους δομικές λειτουργίες της ανάγνωσης. Ειδικότερα, στο τέλος του 19^{ου} και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα η έμφαση φαίνεται πως δινόταν στη **φωνολογική ανακωδικοποίηση** (ή φωνολογική μετάφραση) του γραπτού λόγου, με αποτέλεσμα η αναγνωστική ικανότητα να έχει καταστεί σχεδόν συνώνυμη με την ευχέρεια φωνολογικής μετάφρασης.

Συνεπώς, ο καλός αναγνώστης προσδιοριζόταν κυρίως από την ικανότητά του να διεκπεραιώνει ικανοποιητικά τη φωνολογική μετάφραση (δηλαδή την *φωνούμενη ανάγνωση*) του γραπτού λόγου και λιγότερο από το βαθμό κατανόησης που διάβαζε. Η άποψη αυτή οπωσδήποτε είχε επιπτώσεις στη συγγραφή σχολικών βιβλίων, καθώς και στη μέθοδο διδασκαλίας της ανάγνωσης στην Α' τάξη του δημοτικού σχολείου.

11

Ωστόσο, αυτή η θεώρηση της ανάγνωσης και του τρόπου εκμάθησής της με έμφαση στη φωνολογική ανακωδικοποίηση αργότερα τροποποιήθηκε, μετατοπίζοντας το ενδιαφέρον, τόσο στην ανάγκη κατάκτησης της αποκωδικοποίησης, όσο και στην ανάγκη κατανόησης της σημασίας των λέξεων που διαβάζονταν.»(Πόρποδας,2002)

Η ανάγνωση ως αποτέλεσμα

Η ανάγνωση δεν είναι μόνο μια *γνωστική διαδικασία* αποκωδικοποίησης των γραπτών πληροφοριών, αλλά είναι παράλληλα και ένα αποτέλεσμα. Μονομερές ενδιαφέρον υπήρχε στο αποτέλεσμα της ανάγνωσης και ταυτόχρονα παραμέληση της ανάγνωσης ως γνωστικής διαδικασίας. Αυτό το ενδιαφέρον θα πρέπει να αποδοθεί στον τρόπο κατάρτισης και ενημέρωσης των εκπαιδευτικών στις πρώτες σχολές αρχικής εκπαίδευσης και επιμόρφωσης που επικεντρωνόταν αποκλειστικά

στη διδακτική μεθοδολογία, χωρίς να υπάρχει προηγούμενη ενημέρωση στα θέματα των σύνθετων γνωστικών λειτουργιών της ανάγνωσης. Αυτό έχει επηρεάσει τόσο τη διαμόρφωση των μεθόδων διδασκαλίας για την εκμάθηση της ανάγνωσης, όσο και για την ανάπτυξη διαφόρων δοκιμασιών για την αξιολόγηση της ανάγνωσης.

Παρά την αναμφισβήτητη χρησιμότητα των αναγνωστικών δοκιμασιών, όμως, η ερμηνεία τους θα είναι περιορισμένη, αν η χρησιμοποίησή τους δε συνδυαστεί με την ανάλυση της ανάγνωσης ως γνωστικής διαδικασίας επεξεργασίας πληροφοριών. Μάλιστα, επιβάλλεται η αναγκαιότητα μιας τέτοιας ανάλυσης αν σκεφτούμε την διαφορά που υπάρχει μεταξύ των διαφορετικών συστημάτων γραφής.

12

Η ανάγνωση ως μέσο απόκτησης γνώσεων.

Η ανάγνωση, πέρα από μια γνωστική λειτουργία που έχει ένα συγκεκριμένο αποτέλεσμα, αποτελεί στις μέρες μας τον κυριότερο τρόπο μάθησης και απόκτησης γνώσεων.

Θα λέγαμε ότι η ανάγνωση είναι ένα γνωστικό έργο, αφού είναι το αποτέλεσμα της γνωστικής επεξεργασίας πληροφοριών σε συνδυασμό με την ενεργό συμμετοχή του ατόμου που μαθαίνει. Η διεκπεραίωση αυτού του γνωστικού έργου απαιτεί αυξημένο βαθμό εγρήγορσης.

Η θεώρηση της ανάγνωσης ως ενεργητικής διαδικασίας κατανόησης και απόκτησης γνώσεων φαίνεται ότι ενισχύεται και από τις θέσεις της ψυχολογικής σχολής της Γενεύης για την ανάπτυξη της λογικής σκέψης. Αν μάλιστα λάβουμε υπόψη τη θέση του Piaget ότι κατά τη γνωστική ανάπτυξη συντελείται η μετάβαση από την αντιληπτική κατανόηση στην εννοιολογική κατανόηση διαμέσου μιας ενεργητικής διαδικασίας δόμησης

των πληροφοριών, τότε συμπεραίνουμε ότι η ανάγνωση είναι μια ενεργητική διαδικασία κατανόησης εννοιών και απόκτησης γνώσεων.

Συνεπώς, η ανάγνωση θα πρέπει να υπόκειται στην επίδραση της λογικής σκέψης, η ανάπτυξη της οποίας, σύμφωνα με τη θέση του Piaget, δε βασίζεται μόνο στη γλώσσα (προφορική ή γραπτή), αλλά έχει τις ρίζες της στις αισθησιοκινητικές ενέργειες, οι οποίες εσωτερικεύονται και συμβάλλουν στη γνωστική ανάπτυξη.

2.0 ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ – ΓΝΩΣΤΙΚΕΣ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΗΣ

2.1 Η Νοημοσύνη

Η ανάγνωση ως γνωστική λειτουργία φαίνεται να αποτελεί μια ιδιαίτερη νοητική κατάκτηση του ανθρώπου. Όλοι οι φορείς της εκπαίδευσης όλων των εκπαιδευτικά ανεπτυγμένων χωρών όρισαν ως ηλικία έναρξης εκμάθησης της ανάγνωσης περίπου τα έξι χρόνια.

Η ανάγκη καθορισμού έναρξης της μαθησιακής ηλικίας οφείλεται στη σκέψη: Για να είναι ικανό ένα παιδί να διαβάζει θα πρέπει πρώτα να έχει αποκτήσει ένα επίπεδο νοητικής ωριμότητας. Μάλιστα, αν το επίπεδο της νοητικής ωριμότητας είναι χαμηλότερο, τότε, η εκμάθηση της ανάγνωσης είναι πολύ ή πάρα πολύ δύσκολη.

Η σχέση μεταξύ της νοητικής ικανότητας και της ανάγνωσης έχει βρεθεί στο επίκεντρο της ψυχολογίας κυρίως του 20^{ου} αιώνα. Για παράδειγμα, έχει διαπιστωθεί ότι τα παιδιά με χαμηλή νοημοσύνη μαθαίνουν να διαβάζουν με κάποια δυσκολία και ολοκληρώνουν την διαδικασία της ανάγνωσης με μια σχετική αργοπορία. Επιπλέον, εμφανής είναι η επίδραση της νοητικής ικανότητας στην εκμάθηση της ανάγνωσης κατά την αποκωδικοποίηση της ανάγνωσης και ιδιαίτερα εμφανής στην κατανόηση του κειμένου που διαβάζει κάποιος.

Η επίδραση της νοημοσύνης στην εκμάθηση της ανάγνωσης είναι καθοριστική γεγονός. Το πιθανότερο είναι παιδιά με χαμηλή νοητική ικανότητα είναι πιθανόν να μη φτάσουν στα υψηλότερα επίπεδα της αναγνωστικής ικανότητας. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι το υψηλό επίπεδο νοητικής ικανότητας είναι εγγύηση για την κατάκτηση υψηλών επιπέδων ανάγν-

ωσης, όπως, για παράδειγμα, στις περιπτώσεις ειδικής ή εξελικτικής δυσλεξίας. Σε αυτές τις περιπτώσεις, παρά το καλό επίπεδο νοημοσύνης, η εκμάθηση της ανάγνωσης είναι ιδιαίτερα δύσκολη.

Συνοπτικά, και λαμβάνοντας υπόψη τις εξελίξεις που έχουν συντελεστεί στη μελέτη της νοημοσύνης και της ανάγνωσης, θα μπορούσαμε να πούμε ότι η σχέση αυτή δεν έχει αποσαφηνιστεί τελείως. Συνεπώς, χρειάζεται να γίνουν περισσότερες έρευνες, για να αποσαφηνιστούν ιδιαίτεροι παράγοντες που συνδέονται και επηρεάζουν σε πολύ μεγάλο βαθμό την εκμάθηση της ανάγνωσης.

2.2 Η Αντίληψη

Η αντίληψη είναι μια γνωστική λειτουργία πρωταρχικής σημασίας. Βέβαια, όταν μιλάμε για την αντίληψη, δε μπορούμε να μην αναφερθούμε στις άλλες ψυχικές πλευρές όπως συναισθήματα, ορμές κτλ. Καθεμιά από αυτές εκδηλώνεται δυναμικά και όλες μαζί κύριο σκοπό έχουν τη διατήρηση του ανθρώπινου οργανισμού και του ανθρώπου ως βιολογικού είδους με τη γέννηση νέων οργανισμών.

Η μη ικανοποίηση αυτών των ορμών οδηγεί στην διατάραξη της ισορροπίας του οργανισμού. Η ικανοποίηση των ορμών και των τάσεων είναι δυνατή μόνο όταν οι άνθρωποι έρχονται σε επαφή με τον έξω κόσμο, πράγμα που συντελείται με τα αισθητήρια όργανα και με τα αντίστοιχα στο καθένα νευρικά συστήματα.

2.1.2 Ανάπτυξη της αντίληψης

Οι μελετητές της εξελικτικής ανάπτυξης των γνωστικών λειτουργιών και, ειδικότερα, της αντιληπτικής λειτουργίας συμφωνούν ότι, καθώς

το παιδί αναπτύσσεται, η αντιληπτική του λειτουργία παρουσιάζει βελτίωση ως προς την ικανότητα επιλογής, οργάνωσης και αναγνώρισης των πληροφοριών.

Από μελέτες του Piaget έχει διαπιστωθεί ότι το παιδί μαθαίνει να αναγνωρίζει τα αντικείμενα μέσα στο περιβάλλον στο οποίο αναπτύσσεται. Η μάθηση αυτή εκδηλώνεται ως ικανότητα τόσο για την αναγνώριση των ανθρώπων ή των αντικειμένων που περιβάλλουν το παιδί, όσο και για τη διαφοροποίηση και τον προσδιορισμό των κύριων χαρακτηριστικών τους. Για παράδειγμα, από τον πρώτο μήνα αρχίζει σε ένα βρέφος η αντίληψη των διαφοροποιητικών και προσδιοριστικών χαρακτηριστικών του προσώπου του ανθρώπου, ενώ από τον πέμπτο μήνα

το βρέφος μπορεί να διακρίνει αρκετά προσδιοριστικά χαρακτηριστικά, ώστε να μπορεί να ξεχωρίσει τον άνθρωπο από μια κούκλα με ανθρώπινη μορφή.

Συμπεραίνουμε δηλαδή ότι, ενώ η ικανότητα αναγνώρισης μορφών στην αρχή επηρεάζεται από τη συνολική εμφάνιση του προσώπου ή του αντικειμένου, στην πορεία κατευθύνεται προς τη διάκριση, την επιλογή και την απόσπαση των διαφοροποιητικών χαρακτηριστικών των αντικειμένων ή των προσώπων.

Η ανάπτυξη αυτής της ικανότητας για απόσπαση των διαφοροποιητικών προσδιοριστικών στοιχείων και αναγνώριση των περιβαλλοντικών ερεθισμάτων θα πρέπει να θεωρείται αποφασιστική και για την αναγνώριση των προσδιοριστικών χαρακτηριστικών των γραμμάτων κατά την διαδικασία εκμάθησης της ανάγνωσης.

2.2.2 Σχηματισμός της αντίληψης

Για να σχηματιστεί μια αντίληψη θα πρέπει: (Παπαδόπουλος, 2000)

16

1. Να υπάρχει ένα αντικείμενο το οποίο θα μας δώσει το ερέθισμα, το ερέθισμα αυτό θα φτάσει στο αισθητήριο όργανο. Η αρχική αυτή διαδικασία ονομάζεται φυσικό ή υλικό γεγονός.
2. Να επακολουθεί η μεταβίβαση του ερεθισμού δια των νευρικών ινών στον εγκέφαλο (φυσιολογικό ή οργανικό γεγονός).
3. Να προσλαμβάνεται η πληροφορία για την ύπαρξη του αντικειμένου και η συνειδητοποίησή του, η γνώση (ψυχικό γεγονός). Θα μπορούσαμε με βάση αυτά να δώσουμε ήδη έναν ορισμό της αντίληψης: Αντίληψη είναι η ψυχική λειτουργία, κατά την οποία λαμβάνουμε γνώση για την ύπαρξη εξωτερικού ερεθίσματος, με τη

μεσολάβηση ενός αισθητηρίου οργάνου και με την επεξεργασία του ερεθισμού μέσα στον εγκέφαλο. Η αντίληψη προϋποθέτει την ύπαρξη του εξωτερικού κόσμου, στηρίζεται στον εξωτερικό κόσμο. Τα αισθητήρια όργανα παίρνουν ερεθισμούς από τον κόσμο αυτό.»

2.3.2 Η επιλογή των πληροφοριών

Η διεκπεραίωση της αντίληψης περιλαμβάνει κάποιες επιμέρους λειτουργίες οι οποίες είναι: η επιλογή, η απόσπαση, η οργάνωση και ερμηνεία των πληροφοριών.

Η επιλογή των πληροφοριών είναι το αρχικό στάδιο της αντίληψης. Σ' αυτό το στάδιο από όλα τα ερεθίσματα επιλέγονται και προσλαμβάνονται κάποια από όλα αυτά που περιβάλλουν το άτομο.

Η επιλογή όμως των ερεθισμάτων επηρεάζεται από παράγοντες που έχουν σχέση και με το άτομο που αντιλαμβάνεται, με τη φύση, καθώς και με τις ιδιότητες των πληροφοριών. Πιο συγκεκριμένα, για να ενεργοποιηθεί και να λειτουργήσει η αντιληπτική λειτουργία και να μπορέσει το άτομο να επιλέξει και προσλάβει μια συγκεκριμένη πληροφορία, είναι αναγκα

-ίο να αυξήσει την ετοιμότητα και την εγρήγορση του γνωστικού συστήματος. Εκτός όμως από αυτούς τους παράγοντες που σχετίζονται με το άτομο, η επιλογή των πληροφοριών επηρεάζεται και από τη φύση και τις ιδιότητες των πληροφοριών. Περισσότερες πιθανότητες έχουν να επιλεγούν πληροφορίες που είναι σχετικά «εύκολες» γιατί η γνωστική επεξεργασία τους απαιτεί λιγότερη προσπάθεια και μικρότερο γνωστικό έργο. Αυτό συμβαίνει όταν, π.χ., οι αναγνώστες συνδυάζουν στοιχεία όπως χρώμα, αντίθεση, πρωτοτυπία στην κίνηση κ.ά.

2.4.2 Η απόσπαση των πληροφοριών

Το επόμενο στάδιο για την αντιληπτική αναγνώριση των πληροφοριών είναι η απόσπαση των πληροφοριών που έχουν επιλεγεί. Για να γίνει η απόσπαση των πληροφοριακών στοιχείων, θα πρέπει οι πληροφορίες αυτές να έχουν επιλεγεί και προσληφθεί από το γνωστικό σύστημα και να βρίσκονται σ'ένα αρχικό στάδιο που ονομάζεται κωδικοποιημένη αναπαράσταση.

Για τον τρόπο απόσπασης των πληροφοριακών στοιχείων από ένα ερέθισμα που έχει προσληφθεί, έχουν διατυπωθεί 2 υποθέσεις: η υπόθεση της διαδοχικής απόστασης των πληροφοριών και η υπόθεση της ταυτόχρονης ή παράλληλης απόσπασης των πληροφοριών.

2.5.2 Η οργάνωση των πληροφοριών.

Η οργάνωση των πληροφοριών είναι μια διαδικασία που θεωρείται τις περισσότερες φορές αυτονόητη δεδομένου ότι οι πληροφορίες που προσφέρονται για πρόσληψη και μάθηση, κατά κανόνα, είναι δομημένες.

18

Όμως, η σημασία της οργάνωσης γίνεται αντιληπτή τις περισσότερες φορές σε περιπτώσεις που η οργάνωση είναι ελλιπής, αφού όταν δεν υπάρχει σωστή οργάνωση πληροφοριών, εμποδίζεται ακόμα και η σωστή ερμηνεία τους.

2.6.2 Η ερμηνεία των πληροφοριών

«Η ερμηνεία των πληροφοριών αποτελεί το τελευταίο στάδιο της αντιληπτικής επεξεργασίας. Η ερμηνεία των πληροφοριών επηρεάζεται, αφενός, από τους παράγοντες του περιβάλλοντος των πληροφοριών και, αφετέρου, από τις γνώσεις που έχει ήδη το άτομο που προσλαμβάνει τις

πληροφορίες. Οι γνώσεις που έχει ήδη το άτομο, επιδρούν με καθοριστικό τρόπο στην ερμηνεία των πληροφοριών που προσλαμβάνονται στην συνέχεια. Αυτό είναι φανερό π.χ. στην ερμηνεία ενός κειμένου, η οποία επηρεάζεται από τις προϋπάρχουσες γνώσεις, τη γενικότερη μόρφωση και την κουλτούρα του ατόμου. Μάλιστα ο Neisser (1976, σ.13) τονίζει «οτιδήποτε αντιλαμβανόμαστε, καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό από αυτά που ήδη γνωρίζουμε». (στο: Πόρποδας,2002,σ.164)

2.7.2 Η αντίληψη ως γνώση

Το αίσθημα είναι φυσιολογικό οργανικό γεγονός στη διαδικασία, στο σχηματισμό δηλαδή μιας αντίληψης για κάτι (ή γνώση κάποιου πράγματος ή γεγονότος). Είναι με άλλα λόγια το αποτέλεσμα της επαφής ή επικοινωνίας ενός αισθητηρίου οργάνου μας με το ερέθισμα. Δεν είναι ακόμη αντίληψη πλήρης και συγκεκριμένη. Είναι μια πρώτη «εντύπωση», μια γενική και ακαθόριστη ακόμη «αντίληψη». Γι' αυτό, θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε το αίσθημα ως ένα απλό ψυχικό φαινόμενο που γεννιέται από εξωτερικά ερεθίσματα, τα οποία επιδρούν στα αισθητήρια όργανα. Η

έντασή του εξαρτάται από την ένταση του ερεθίσματος, η ποιότητά του από το είδος του αισθητηρίου οργάνου. Το σχηματισμό ενός αισθήματος είναι δύσκολο να τον παρακολουθήσουμε ακριβώς και συνειδητά, επειδή κάθε αίσθημά μας είναι συνδεδεμένο με άλλα αισθήματα και γενικότερα με την εμπειρία που μας συνδέει, αλλά, επιπλέον, συμπληρώνει και αλλοιώνει τα αισθήματά μας. Αυτό είναι πρόδηλο ότι συμβαίνει στα έμπειρα άτομα. Η ταξινόμηση των αισθημάτων στη γενική εμπειρία του ατόμου δε συμβαίνει οπωσδήποτε με την επίγνωσή μας. Αυτό σημαίνει ότι ούτε οι ενήλικοι γνωρίζουμε κάτι άμεσα από τη φυσιολογική διαδικασία

του εγκεφάλου που συνίσταται στην αλληλεπίδραση διαφόρων διεγέρσεων.

Στην πρώτη όμως παιδική ηλικία τα αισθήματα είναι χωριστά, μεμονωμένα και κατόπιν έρχονται σε αλληλοσύνδεση. Για να κατανοηθεί αυτό πληρέστερα, θα αναφέρουμε ένα σχετικό παράδειγμα:

Ένα μήλο, για ένα παιδί τις πρώτες φορές που το βλέπει, δεν είναι τίποτε περισσότερο από κόκκινο-κιτρινωπή κηλίδα. Όταν μετά το αγγίζει, η πρώτη αυτή εντύπωση συμπληρώνεται και από την εντύπωση του σκληρού και άγευστου. Ως αυτό το σημείο έχει το παιδί την εντύπωση ενός πράγματος χωρίς σημασία. Αν κάποιος δώσει σ' ένα παιδί ένα καθαρισμένο μήλο, το παιδί θα διαπιστώσει τότε για πρώτη φορά, ύστερα από δοκιμή στο στόμα, ότι το μήλο είναι ένα πράγμα γλυκό και υγρό που τρώγεται. Έτσι κάθε φορά που θα βλέπει ένα μήλο στο μέλλον, θα ξέρει τη συγκεκριμένη αυτή σημασία του, διότι με τα οπτικά αισθήματα ενώνονται αμέσως σε ένα ενιαίο σύμπλεγμα τα απτικά και γευστικά αισθήματα (που αποτελούν πια τη σχετική εμπειρία) και συνθέτουν την αντίληψη του μήλου. Αν αυτό επαναληφθεί

πολλές φορές, τότε συμβαίνει πια ασυνείδητα. Το μήλο δεν προξενεί χωριστά, καθαρά αισθήματα, αλλά δίνει αμέσως την αντίληψη «μήλο».

20

Το γεγονός ότι αντιλαμβανόμαστε το μήλο ως μήλο, το μολύβι ως μολύβι, κ.ο.κ, αυτό αποτελεί τη «σταθερότητα του πράγματος». Αυτή η σταθερότητα είναι ανεξάρτητη από διάφορους ερεθισμούς. Άρα, η αντίληψη είναι ένα σύνθετο ψυχικό φαινόμενο που αποτελείται από οργανικά αισθήματα και στοιχεία της εμπειρίας, της οποίας το περιεχόμενο σχετίζεται με το χώρο, και συντελεί με αυτόν τον τρόπο στη συνειδητοποίηση των αντικειμένων του έξω κόσμου.

Είναι φανερό ότι τη βάση της αντίληψης ως ψυχικού γεγονότος αποτελούν τα αισθήματα, αλλά και η εμπειρία μας.

2.8.2 Δυσλειτουργία της αντίληψης

Έχοντας υπόψη όσα προαναφέρθηκαν, θεωρούμε ότι εγείρεται το ερώτημα σχετικά με τις επιπτώσεις που είναι δυνατόν να έχει η δυσλειτουργία της αντιληπτικής λειτουργίας στη μάθηση της ανάγνωσης. Μέχρι και τη δεκαετία του 1960 η έρευνα για την ανάγνωση περιοριζόταν κυρίως στην αντιληπτική λειτουργία και η αναγνωστική λειτουργία δεν είχε ακόμα εξεταστεί από τη σκοπιά των εξελίξεων της νεοσύστατης, τότε, Γνωστικής Ψυχολογίας. Από τότε έχουν αναφερθεί πολλές ερευνητικές μελέτες με διαφορετικά και, πολλές φορές, αλληλοσυγκρουόμενα αποτελέσματα.

Μια εμπειριστατωμένη ανασκόπηση αυτών των ερευνητών έχει κάνει η Vernon (1976), η οποία καταλήγει στις ακόλουθες διαπιστώσεις: *Πρώτον*, ότι οι αναγνώστες με προβλήματα στην ανάγνωση είναι πολύ πιθανόν να έχουν αντιμετωπίσει δυσκολίες σε ορισμένες πλευρές της αντιληπτικής

αναγνώρισης, οι οποίες όμως τις πιο πολλές φορές βελτιώνονται με την πάροδο του χρόνου και σχεδόν εξαφανίζονται γύρω στην ηλικία των 10-12 ετών.

Κατά την Vernon αυτό σημαίνει ότι «τα παιδιά με αναγνωστική καθυστέρηση είναι πιθανόν να παρουσιάζουν μια καθυστέρηση στην ανάπτυξη της αντιληπτικής ωριμότητας σε σύγκριση με τους κανονικούς αναγνώστες» (σ.37). *Δεύτερον*, ότι με την υπόθεση του Birch (1962), σύμφωνα με την οποία η ανάπτυξη της αντίληψης στα παιδιά χαρακτηρίζεται από στάδια, (όπως της αναγνώρισης αντικειμένων, της

ανάλυσης ενός συνόλου στα επιμέρους στοιχεία του και της ανασύνθεσης των μερών σε σύνολο) είναι πιθανόν τα παιδιά με αναγνωστική καθυστέρηση να υστερούν στην ανάπτυξη των δύο τελευταίων σταδίων της αντίληψης, δηλαδή της ανάλυσης και της ανασύνθεσης. *Τρίτον*, ότι υπάρχουν αρκετές περιπτώσεις αναγνωστικής καθυστέρησης, οι οποίες δεν συνοδεύονται από αντιληπτική δυσλειτουργία. *Τέλος*, στις περιπτώσεις όπου υπάρχει εμφανής σχέση μεταξύ της αντιληπτικής δυσλειτουργίας και της αναγνωστικής καθυστέρησης, η σχέση αυτή δεν πρέπει να θεωρηθεί ότι είναι αιτιώδης. Κατά τη Vernon (σ.37), το πιο πιθανόν είναι ότι «*οι αντιληπτικές δυσλειτουργίες δεν είναι ούτε αιτία ούτε αποτέλεσμα της αναγνωστικής καθυστέρησης, αλλά συνοδευτικά συμπτώματα μιας υποκείμενης καθυστέρησης, αλλά συνοδευτικά συμπτώματα μιας υποκείμενης δυσλειτουργίας*».

Στο πλαίσιο μιας τέτοιας θεώρησης των αναγνωστικών προβλημάτων, είναι επόμενο ότι ο ρόλος των ασκήσεων αντιληπτικής αναγνώρισης διαφόρων μορφών και σχημάτων για την αντιμετώπιση των αναγνωστικών δυσκολιών και την βελτίωση της ανάγνωσης θα είναι περιορισμένος, αν όχι και άσκοπος. Όπως αναφέρει ο Πόρποδας (Πόρποδας, 2002) τη θέση αυτή υποστηρίζουν πολλοί ερευνητές. Ειδικότερα, ο Mann και οι συνεργάτες του (Mann, 1970,1971, Mann& Goodmann, 1976) με έμφαση υποστη-

ρίζουν ότι μια τέτοιους είδους άσκηση είναι άσχετη και λανθασμένη. Ο μόνος τρόπος που τα παιδιά με αναγνωστικά προβλήματα μπορούν να βοηθηθούν να μάθουν ανάγνωση είναι μέσω της διάγνωσης των συγκεκριμένων δυσκολιών τους στην αναγνωστική διαδικασία και της αντιμετώπισής τους με αναγνωστικού τύπου ασκήσεις. Τα άτομα με αναγνωστικά προβλήματα δεν είναι ίδια με άλλες κατηγορίες παιδιών με αντιληπτικά προβλήματα, όπως π.χ. τα τυφλά ή κωφά άτομα, τα οποία

μπορούν να βοηθηθούν στην αποκωδικοποίηση του γραπτού λόγου με την άσκηση σε άλλα κανάλια επεξεργασίας.

Τα παιδιά με αναγνωστικά προβλήματα πρέπει να βοηθηθούν να αντιμετωπίσουν με επιτυχία την επεξεργασία του γραπτού λόγου. Αυτό μπορεί να γίνει μόνον όταν η άσκησή τους αναφέρεται στο γραπτό λόγο, αλλά με τέτοιο τρόπο ώστε η άσκηση να ανταποκρίνεται στη συγκεκριμένη γνωστική δυσλειτουργία. Προϋπόθεση, όμως, μιας τέτοιας επιτυχημένης παρέμβασης είναι η γνωστική ανάλυση της ανάγνωσης.

Στο συμπέρασμα στο οποίο καταλήγουμε είναι ότι οι αντιληπτικές δυσλειτουργίες στις περιπτώσεις της προβληματικής ανάγνωσης θα πρέπει να θεωρούνται, να ερμηνεύονται και να αντιμετωπίζονται στο πλαίσιο μιας ευρύτερης θεώρησης της γνωστικής λειτουργίας».

2.3 Η ΜΝΗΜΗ

2.1.3 Ο ρόλος της μνήμης στην ανάγνωση

Απαραίτητη γνωστική λειτουργία είναι αναμφισβήτητα η μνήμη. Χωρίς αυτή τη λειτουργία, ο αναγνώστης δεν μπορεί να αναγνωρίσει ούτε ένα γράμμα. Η λειτουργία της μνήμης είναι απαραίτητη όχι μόνο για τη διαδικασία της ανάγνωσης αλλά και για τη διεκπεραίωση της αντίληψης.

23

2.2.3 Η λειτουργία της μνήμης κατά την ανάγνωση

Η λειτουργία της μνήμης, όσον αφορά την ανάγνωση, διακρίνεται σε δύο διαστάσεις. Η πρώτη διάσταση αναφέρεται στη δομή της μνημονικής λειτουργίας και η δεύτερη στη συγκράτηση και επεξεργασία της πληροφορίας στη μνήμη.

Η δομή της μνημονικής λειτουργίας. Η μέχρι τώρα μελέτη της μνήμης έχει δείξει ότι η λειτουργία αυτή περιλαμβάνει την επεξεργασία των πληροφοριών που προσλαμβάνονται και την ενσωμάτωσή τους στις ήδη δομημένες πληροφορίες στη μνήμη, έτσι ώστε να είναι δυνατή η ανάσυρσή τους. Για να μάθει ένα άτομο να διαβάζει είναι αυτονόητο ότι θα πρέπει να λειτουργούν σωστά τόσο η συγκράτηση, όσο και η ανάσυρση των πληροφοριών που σχετίζονται με την ανάγνωση. Για την ανάγνωση μεμονωμένων γραμμάτων χρειάζεται η λειτουργία της συγκράτησης και ανάσυρσης γραφημικών και φθογγικών πληροφοριών. Για την ανάγνωση μεμονωμένων λέξεων, απαιτείται η λειτουργία της συγκράτησης και ανάσυρσης γραφημικών, φθογγικών και σημασιολογικών πληροφοριών. Τέλος, για την ανάγνωση προτάσεων, παραγράφων και κειμένων απαιτείται η λειτουργία της συγκράτησης και ανάσυρσης όλων των πληροφοριών που χρειάζονται κατά την ανάγνωση μεμονωμένων λέξεων καθώς και η αξιοποίηση συντακτικών πληροφοριών.

Αν για οποιοδήποτε λόγο υπάρξει κάποιο πρόβλημα σε ένα τμήμα της μνήμης που έχει σχέση με οποιοδήποτε είδος πληροφοριών, τότε θα είναι αναπόφευκτες οι αρνητικές επιπτώσεις στη μάθηση και στη διεκπεραίωση της ανάγνωσης.

Η συγκράτηση και επεξεργασία και πληροφοριών στην μνήμη. Η συγκράτηση των πληροφοριών στη μνήμη και η γνωστική επεξεργασία, την οποία υφίστανται οι πληροφορίες κατά τη διάρκεια της συγκράτησής τους (έτσι ώστε να δομηθούν καλύτερα για να μπορούν να ανασυρθούν), αποτελεί την άλλη διάσταση της θεώρησης της μνήμης και ένα θέμα που σχετίζεται άμεσα με την ανάγνωση. Σύμφωνα με τα κυριότερα μοντέλα

της μνήμης που έχουν προταθεί (όπως τα «πολυδομικά» μοντέλα, το μοντέλο του «βάθους επεξεργασίας των πληροφοριών» και τα μοντέλα σημασιολογικών δικτύων) η συγκράτηση των πληροφοριών στη μνήμη μπορεί να είναι βραχύχρονη και μακρόχρονη.

Όπως αναφέρει ο Πόρποδας, (Πόρποδας, 2002) το αντιπροσωπευτικότερο πολυδομικό μοντέλο μνήμης προβλέπει στάδια αισθητηριακής, βραχύχρονης και μακρόχρονης συγκράτησης των πληροφοριών στη μνήμη.

Για τη μάθηση και τη διεκπεραίωση κάθε τύπου ανάγνωσης (δηλαδή γραμμάτων, λέξεων, προτάσεων, κειμένων), απαιτείται η λειτουργία τόσο της βραχύχρονης, όσο και της μακρόχρονης μνήμης για όλα τα είδη των πληροφοριών που συνυπάρχουν στο γραπτό λόγο, δηλαδή γραφημικών, φωνημικών, φωνολογικών, σημασιολογικών και συντακτικών πληροφοριών. Βέβαια, η συμβολή της μακρόχρονης μνήμης στην ανάγνωση κατά κανόνα συνδέεται και εξετάζεται μαζί με την κατανόηση και τη (μακρόχρονη) συγκράτηση του σημασιολογικού περιεχομένου των πληροφοριών που επιδιώκουμε να προσλάβουμε και να μάθουμε μέσω της ανάγνωσης».(στο: Πόρποδας,2002, σ.186)

Η βραχύχρονη μνήμη κατά την ανάγνωση, αναφέρεται στην προσωρινή συγκράτηση των πληροφοριών, τις οποίες προσλαμβάνει ο αναγνώστης κατά την ανάγνωση, με σκοπό να ενεργοποιήσει το γνωστικό σύστη-

25

μα και να τις υποβάλει σε επεξεργασία, να τις αξιοποιήσει και, τέλος, να τις συνδυάσει με τις επερχόμενες πληροφορίες.

2.3.3 Τρόποι και μέθοδοι βελτίωσης της μνήμης

Από όσα εκτέθηκαν παραπάνω χρειάζεται να δίνουμε προσοχή στα εξής:

- Να οργανώνουμε καλά την ύλη που έχουμε να μάθουμε. Αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει να συνδέουμε κατάλληλα τα διάφορα στοιχεία, να τα συσχετίζουμε και να τα ταξινομούμε σε ομάδες.
- Να προσεγγίζουμε ένα υλικό με όσες περισσότερες αισθήσεις μπορούμε σε σχέση με μια ύλη: ακουστικά, οπτικά κινητικά κτλ. Το τελευταίο συνδέεται με το να κρατάει κανείς σημειώσεις είτε στη διδασκαλία είτε κατά τη μελέτη του.
- Να κάνουμε σωστές συνδέσεις με τα ήδη γνωστά δεδομένα. Για παράδειγμα, ο εκπαιδευτικός κατά τη διδασκαλία και ο μαθητής κατά τη μελέτη του χρειάζεται να αναζητούν τα όμοια ή τα σχετικά.
- Να κάνουμε κάποια διαλείμματα ανάμεσα στα διάφορα αντικείμενα μάθησης. Με αυτόν τον τρόπο διευκολύνονται οι κατάλληλες συνδέσεις. Η σημασία των διαλειμμάτων είναι μεγάλη, όχι μόνο στο σχολείο, αλλά και στην ατομική μελέτη. Τα διαλείμματα είναι σημαντικά και στην κατάτμηση της ύλης.
- Να αποφεύγουμε να φορτιζόμαστε με αρνητικά συναισθήματα και να προσπαθούμε να αυξάνουμε τους θετικούς συναισθηματικούς όρους κατά τη διδασκαλία. Οι συναισθηματικές παρεμβολές και ανασχές δημιουργούνται, κυρίως, όταν αντιμετωπίζει κανείς μια ύλη μάθησης όχι τμηματικά και σε αραιά χρονικά διαστήματα, αλλά με μιας. Δηλαδή αν σε μικρό χρονικό διάστημα, συνήθως λίγο πριν

- τις εξετάσεις, προσπαθεί να αφομοιώσει ένα μεγάλο κομμάτι της ύλης, μελετώντας συνεχώς. Η κόπωση των νοητικών δυνάμεων και η γενικότερη πίεση στην οποία υποβάλλεται, αποτελούν σοβαρές αρνητικές προϋποθέσεις για την απόκτηση - αφομοίωση μιας ύλης, για τη διατήρηση και ανάκλησή της.

- Τέλος, η επανάληψη μιας ύλης, με την τήρηση των παραπάνω αρχών - τεχνικών, είναι απαραίτητη, προκειμένου να διατηρηθεί και να αυτοματοποιηθεί η χρήση της. Για τη σύγχρονη ψυχολογία η «επανάληψη» δεν είναι μόνο «μητέρα της μαθήσεως», αλλά και της διατήρησής της. Μορφή επανάληψης είναι και η χρήση στην πράξη μιας ύλης. Για παράδειγμα, μιας ξένης γλώσσας. Ξεχνούμε ό,τι δεν χρησιμοποιούμε, όπως ξεχνούμε και ό,τι δεν βλέπουμε συχνά, δηλαδή ό,τι δεν ανανεώνεται μέσω κάποιου ερεθίσματος ή εμπειρίας ή παράστασης.

2.4. Η ΓΛΩΣΣΑ

2.1.4 Ο ρόλος της γλώσσας στην ανάγνωση

Άλλη μια γνωστική λειτουργία που παίζει πολύ σημαντικό ρόλο στην ανάγνωση είναι η γλώσσα και, κατ' επέκταση, ο προφορικός λόγος. Αυτό γίνεται περισσότερο κατανοητό, αν δούμε τη στενή σχέση που υπάρχει ανάμεσα στην φωνητική αναπαράσταση και πρόσκαιρη συγκράτηση στη βραχύχρονη μνήμη των φωνολογικά προσλαμβανόμενων πληροφοριών και στη καλή αναγνωστική ικανότητα. Με αυτόν τον τρόπο καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η μη αποτελεσματική φωνητική αναπαράσταση οφείλεται στην ελλιπή κωδικοποίηση του προφορικού λόγου.

Η παραπάνω υπόθεση στηρίχθηκε σε 3 διαπιστώσεις:

1^η. Η κατάκτηση του προφορικού λόγου προηγείται της εκμάθησης της ανάγνωσης και της γραφής και, συνεπώς, τυχόν δυσκολίες στη γνωστική

επεξεργασία του προφορικού λόγου είναι πιθανόν να έχουν επιπτώσεις στη μάθηση του γραπτού λόγου.

2^η. Η δεύτερη διαπίστωση προέρχεται από μια προγενέστερη έρευνα με την ελληνική γλώσσα και με Έλληνες μαθητές. Σε αυτή βρέθηκε ότι υπάρχει άμεση σχέση μεταξύ του επιπέδου της φωνητικής αναπαράστασης στη βραχύχρονη μνήμη που αξιολογήθηκε κατά την προσχολική ηλικία και της αναγνωστικής ικανότητας που αποκτήθηκε στην Α΄ τάξη του δημοτικού σχολείου. (Porpodas, 1991a).

3^η. Έχει διαπιστωθεί ότι οι δυσκολίες που έχουν τα παιδιά προσχολικής ηλικίας με τη φωνητική αναπαράσταση φαίνεται ότι αποτελούν μια πρώτη ένδειξη των αναγνωστικών δυσκολιών που θα παρουσιαστούν στα παιδιά κατά τη φοίτησή τους στην Α΄ δημοτικού.

3.0 Η ΓΝΩΣΤΙΚΗ ΔΙΕΚΠΕΡΑΙΩΣΗ ΤΗΣ ΒΑΣΙΚΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΗΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ

Με τον όρο «βασική αναγνωστική λειτουργία» συνήθως εννοούμε την ανάγνωση των γραμμάτων, τα οποία βρίσκονται σε διαδοχική σειρά και με τη δομή που έχουν μεταφέρουν μια σημασία ή έννοια. Όταν αναφερόμαστε στη βασική αναγνωστική λειτουργία, εννοούμε την ανάγνωση της λέξης, επειδή, τόσο στον προφορικό όσο και στο γραπτό λόγο ευδιάκριτη μονάδα είναι η λέξη.

Αυτό ενισχύεται από την υπόθεση ότι, αν κατανοήσουμε τον τρόπο με τον οποίο διαβάζουμε μια λέξη, στη συνέχεια μπορούμε να κατανοήσουμε τον τρόπο με τον οποίο διαβάζουμε μια σειρά λέξεων με σωστή

γραμματική και συντακτική δομή.

Η σύνθετη ταυτότητα και επεξεργασία της λέξης

Αν και η λέξη αποτελεί μια ευδιάκριτη μονάδα του λόγου, ταυτοχρόνως, από άποψη πληροφοριακών στοιχείων, είναι μια σύνθετη μονάδα. Ειδικά όταν έχουμε μια γραπτή λέξη, αυτή είναι μια σύνθεση γραφημικών, φωνολογικών και σημασιολογικών πληροφοριών. Π.χ. η λέξη «γάτα», είναι των γραπτών συμβόλων γ-α-τ-α, των φθόγγων που αντιστοιχούν σε αυτά τα γραπτά σύμβολα π.χ. των φθόγγων /γ/,/α/,/τ/,/α/ καθώς και της έννοιας «γάτα», δηλαδή του κατοικίδιου ζώου. Συνεπώς, από το παραπάνω παράδειγμα συμπεραίνουμε ότι η κάθε λέξη προϋποθέτει γνωστική επεξεργασία όλων των στοιχείων που τη συνθέτουν.

Αυτό σημαίνει ότι, αφενός, στη νευρολογική βάση του γνωστικού συστήματος του ανθρώπου θα πρέπει να υπάρχουν οι απαραίτητοι λειτουργικοί μηχανισμοί για να επεξεργάζονται αυτά τα πληροφοριακά στοιχεία και, αφετέρου, ότι στα αναγνωστικά πρέπει να έχει προβλεφθεί η λειτουργία αντίστοιχων γνωστικών συστημάτων.

Το αποτέλεσμα της ανάλυσης της νευρικής αρχιτεκτονικής υποδομής της ανάγνωσης, έδειξε ότι η αναγνώριση των γραμμάτων ή γραφημάτων, η επεξεργασία των φθόγγων που αντιστοιχούν στα γράμματα, καθώς και η κατανόηση της σημασίας ή της έννοιας της λέξης συντελούνται σε διαφορετικές περιοχές του εγκεφάλου.

Αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει να γίνεται κατανοητή τόσο η επεξεργασία των γραφημικών, των φωνολογικών και των σημασιολογικών πληροφοριών, όσο και η διαδοχή και αλληλεπίδραση της επεξεργασίας αυτών των διαφορετικών πληροφοριών.

Επειδή τελικός σκοπός της ανάγνωσης της λέξης είναι η κατανόησή της, είναι επόμενο ότι η επεξεργασία της γραφημικής ταυτότητας της λέξης είναι πρωταρχική. Άρα, αρχική φάση της αναγνωστικής επεξεργασίας είναι η αποκωδικοποίηση της γραφημικής ταυτότητας των λέξεων και η τελική φάση είναι η κατανόηση του σημασιολογικού περιεχομένου, καθώς και η φωνολογική παραγωγή και προφορά της.

3.1 Η ανάγνωση και η κατανόηση των κειμένων

Στο κεφάλαιο 2 ασχοληθήκαμε με τη βασική αναγνωστική λειτουργία. Σκοπός για τον οποίο ο αναγνώστης μαθαίνει να διαβάζει τις λέξεις είναι για να αξιοποιήσει την ανάγνωση ως μέσο για να αποκτήσει γνώσεις και να αποκτήσει όλα τα εφόδια για να γίνει ένας μορφωμένος άνθρωπος.

Σε αυτό το κεφάλαιο θα ασχοληθούμε με την ανάγνωση του γραπτού λόγου που έχει τη μορφή προτάσεων, παραγράφων και κειμένου. Αν και το κείμενο αποτελείται από λέξεις, αυτό δεν σημαίνει ότι η ανάγνωση και, κατ' επέκταση, η κατανόηση, είναι το άθροισμα της γνωστικής επεξεργασίας των μεμονωμένων λέξεων. Η ανάγνωση και η κατανόηση ενός κειμένου είναι μια σύνθετη λειτουργία, η οποία σχετίζεται με τη δομή του κειμένου, τις γνώσεις που είχε από πριν ο αναγνώστης για το θέμα του κειμένου, καθώς και την ικανότητά του να επεξεργάζεται γνωστικά τα επιμέρους στοιχεία του κειμένου.

3.2 Κατανόηση ή ερμηνεία

Στη φιλοσοφία του Kant δύο είναι οι βασικές προσεγγίσεις που έχουν προταθεί, για την προσέγγιση των κειμένων με ανάγνωση: η κατανό-

ηση και η ερμηνεία. Η διαφορά τους, που δεν είναι πάντα ευδιάκριτη, έγκειται πάνω απ' όλα στην ανεξαρτητοποίηση του αναγνώστη, από το συγγραφέα και τις προθέσεις του.

Υπάρχουν κάποιες αντιλήψεις, οι οποίες θέλουν το κείμενο προέκταση του συγγραφέα, «παιδί» του πνευματικού, έργο το οποίο είναι αναπόσπαστο με το είναι του. Άλλες κριτικές πάλι, θεωρούν την «κειμενοποίηση» αυτονόμηση του έργου. Σύμφωνα με την πρώτη προσέγγιση, το κείμενο είναι ευεπίφορο σε κατανόηση και σύμφωνα με τη δεύτερη, σε ερμηνεία.

3.3 Η έννοια της κατανόησης

Ο όρος «κατανόηση» χρησιμοποιείται πολύ, όμως είναι γενικός και αφηρημένος. Η έννοιά του είναι πολύ αφηρημένη και χρησιμοποιείται για να δηλώσει τη νοητική σύλληψη, του περιεχομένου μιας κατάστασης, ενός πράγματος, είτε συγκεκριμένου είτε αφηρημένου. Σημαίνει δηλαδή τη σύλληψη της «ουσίας» ενός πράγματος, μιας κατάστασης ή μιας ενέργειας. Η σύλληψη του νοήματος μπορεί να γίνει με δύο τρόπους:

Ο πρώτος τρόπος είναι άμεσα, εφόσον η πραγματικότητα βρίσκεται στο αντιληπτικό πεδίο του ατόμου που κατανοεί. Ο δεύτερος τρόπος είναι έμμεσα, εφόσον το άτομο έχει μπροστά του μια μορφή αναπαράστασης της πραγματικότητας. Η αναπαράσταση αυτή μπορεί να είναι *κινητική*, δηλαδή κινήσεις των χεριών, ματιών, μιμική, είτε *εικονική*, δηλαδή φωτογραφίες, εικόνες, σχεδιαγράμματα ή διαγράμματα, ή *συμβολική*, δηλαδή σχήματα, γράμματα και σύμβολα.

Έτσι, λοιπόν, ο όρος χρησιμοποιείται για να δηλώσει τη σύλληψη του νοήματος ενός μηνύματος, είτε αυτό είναι γραπτό είτε προφορικό. Η σύλληψη της «ουσίας», όπως είπαμε και παραπάνω, είναι αποτέλεσμα δια-

νοητικής διαδικασίας.

Για την κατανόηση του νοήματος μιας λέξης ή μιας πρότασης το σκεπτόμενο άτομο χρειάζεται να εισδύσει στο εσωτερικό των λέξεων, να συσχετίσει τις σημασίες τους και να προβεί σε αφαίρεση και γενίκευση. Κατά την αφαιρετική λειτουργία το άτομο συγκρατεί τα ουσιώδη χαρακτηριστικά, παραβλέποντας τα επουσιώδη και τα μεταβλητά χαρακτηριστικά.

3.4 Οι μορφές έκφρασης της κατανόησης

Η αναγνωστική κατανόηση εκδηλώνεται με τρεις μορφές συμπεριφοράς του αναγνώστη. Οι μορφές αυτές είναι: η μετάφραση, η ερμηνεία και η επέκταση ή γενίκευση.

Η μετάφραση. Με τον όρο αυτό εννοούμε να μπορεί να εκφράζει ο αναγνώστης με «δικά του λόγια» αυτά που διάβασε σε ένα κείμενο, να ταυτίζει τη νοηματική ομοιότητα, την ισοδυναμία ή παραλληλία των λέξεων, φράσεων ή παραγράφων του κειμένου και να μετασχηματίζει το εννοιολογικό περιεχόμενο ενός μηνύματος από γλωσσική μορφή σε άλλη μορφή επικοινωνίας π.χ. κινητική, εικονική κ.ά.

Με αυτόν τον τρόπο ο αναγνώστης μπορεί να αποδίδει την έννοια μιας λέξης με άλλη συνώνυμη, αντίθετη λέξη, να μετατρέπει μια αφηρημένη έννοια σε συγκεκριμένη, να μεταφέρει μια λόγια έκφραση ή ένα κείμενο της καθαρεύουσας στη δημοτική γλώσσα, κ.ά. Οι δραστηριότητες αυτές καθώς και άλλες παρόμοιες αποτελούν σαφείς ενδείξεις κατανόησης του αναγνώσματος.

Η ερμηνεία. Με τον όρο αυτό εννοούμε την ικανότητα του αναγνώστη να συλλάβει τις σχέσεις που υπάρχουν μεταξύ των ιδεών του μηνύματος και να τις αναδιοργανώσει σε μια δομή η οποία δίνει την ολική εικόνα του ση-

32

μασιολογικού περιεχομένου.

Η νέα συνοπτική μορφή του μηνύματος περιέχει τα κύρια και τα ουσιώδη χαρακτηριστικά των πληροφοριακών στοιχείων του μηνύματος. Η ερμηνευτική δραστηριότητα στηρίζεται στην αρχή της ολότητας από μεμονωμένα στοιχεία, μετά από τη σύλληψη των σχέσεων των ιδεών του μηνύματος. Προϋποθέτει την κατοχή βασικών γνώσεων π.χ. τη γνώση της σημασίας των λέξεων και τις νοητικές διεργασίες της επαγωγικής και παραγωγικής σκέψης. Ο αναγνώστης πρέπει να αναγνωρίσει και να διακρίνει το ουσιώδες από το επουσιώδες, το σημαντικό από το λιγότερο σημαντικό ανάμεσα στα πληροφοριακά στοιχεία του μηνύματος και να τα αποδώσει σε νέα μορφή.

Η Γενίκευση ή επέκταση. Ο συγγραφέας σπάνια παρουσιάζει στο κείμενο όλες τις συνέπειες, τα συνεπακόλουθα, τις επιπτώσεις των ιδεών που εκθέτει. Συχνά δεν έχει την ευχέρεια της λεπτομερούς παρουσίασης όλων των όψεων του θέματος. Βάζει ορισμένα όρια που επιβάλλει η μόρφωση και η πρόθεση του.

Ο αναγνώστης που κατανοεί, κάνει αυτές τις γενικεύσεις, επεκτάσεις, προβλέψεις των ιδεών του κειμένου. Επεκτείνει τις ιδέες του κειμένου σε άλλες περιοχές. Προχωρεί πέρα από τα όρια του κειμένου. Ξεπερνά τον συγγραφέα.

Δεν μένει παθητικός δέκτης, σκλάβος των σκέψεων και ιδεών του συγγραφέα αλλά προχωρεί σε γενικεύσεις, προβλέπει τις επιπτώσεις των ιδεών του κειμένου σε άλλες καταστάσεις και σε άλλα πεδία

δραστηριότητας. Καθορίζει αίτια και αποτελέσματα. Συμπληρώνει τα κενά και συλλαμβάνει τα υπονοούμενα και τα αποσιωπούμενα.

Οι δραστηριότητες με τις οποίες αναλύσαμε καθεμιά από τις τρεις μορφές έκφρασης της αναγνωστικής κατανόησης δεν πρέπει να θεωρη-

33

θούν ότι εξαντλούν τις περιπτώσεις κάθε μορφής. Είναι απλώς ενδεικτικές του είδους. Ανάλογα με τη μορφή και το είδος του αναγνώσματος οι δραστηριότητες αυτές διαφοροποιούνται. Αποτελούν τρόπους άσκησης των διανοητικών λειτουργιών της κατανόησης και τη βάση για την επινόηση τεχνικών ελέγχου του βαθμού της αναγνωστικής κατανόησης.

Ο βαθμός όμως κατανόησης του εννοιολογικού περιεχομένου ενός μηνύματος δεν εξαρτάται μόνο από το δέκτη - αναγνώστη. Επηρεάζεται, αντίθετα, από ένα πλήθος παραγόντων.

3.5 Πως συντελείται η κατανόηση ενός κειμένου

Ο προσδιορισμός του τρόπου με τον οποίο συντελείται η γνωστική λειτουργία της κατανόησης γενικά και της κατανόησης ενός κειμένου ειδικότερα είναι ένα από πιο σύνθετα και δύσκολα θέματα της *Γνωστικής Ψυχολογίας*. Οι απόψεις που έχουν διατυπωθεί μέχρι τώρα προσεγγίζουν βέβαια το πρόβλημα, αλλά οριστική απάντηση στο θέμα θεωρούμε ότι δεν έχει ακόμα δοθεί. Μερικές από τις κυριότερες απόψεις για τον τρόπο με τον οποίο γίνεται η κατανόηση είναι οι εξής:

Κατανόηση της βαθιάς δομής των προτάσεων. Όταν ο αναγνώστης έχει κατανοήσει το κείμενο που διάβασε, είναι σε θέση να γνωρίζει όχι μόνο τη γραφημική και φωνολογική ταυτότητα των λέξεων του κειμένου, αλλά και το σημειολογικό περιεχόμενο του κειμένου και γι' αυτό μπορεί να απαντά σε ερωτήσεις κατανόησης του κειμένου. Αυτή η διαφοροποίηση μεταξύ της

γραφημικής-φωνολογικής και της σημασιολογικής επεξεργασίας του κειμένου είναι ανάλογη με τη διάκριση δύο επιπέδων στην δομή των προτάσεων, που έχει προτείνει ο Noam Chomsky (1957-1965) στη *μετασχηματι*

34

στική γραμματική του, δηλαδή τα επίπεδα της *επιφανειακής δομής* και της *βαθιάς δομής*. Όπως ισχυρίζονται οι Bransford & Johnson, απ' αυτήν την άποψη, η κατανόηση του κειμένου, καθώς και η μνημονική συγκράτηση του σημασιολογικού περιεχομένου, συνίσταται στην ανακάλυψη, ερμηνεία και συγκράτηση στην μνήμη της *βαθιάς δομής* των προτάσεων του κειμένου.

Η κατανόηση του νοήματος του κειμένου. Η ικανότητα του αναγνώστη να αντιλαμβάνεται και να κατανοεί τις εννοιολογικές μονάδες από τις οποίες απαρτίζεται το κείμενο αποσκοπεί στην επιτυχημένη κατανόηση της εννοιολογικής ουσίας του κειμένου.

Αυτό επιτυγχάνεται χάρη στην ικανότητα του αναγνώστη να αντιλαμβάνεται και να κατανοεί τις εννοιολογικές μονάδες από τις οποίες απαρτίζεται το κείμενο. Αρχικά ο αναγνώστης αποσπά τις εννοιολογικές μονάδες που υπάρχουν σε κάθε πρόταση, τις συνδυάζει μεταξύ τους και διαμορφώνει μια αναπαράσταση των δομημένων εννοιολογικών μονάδων. Στην συνέχεια η αναπαράσταση αυτή συνδέεται με τις προϋπάρχουσες γνώσεις οι οποίες είναι δομημένες στη μνήμη του αναγνώστη και με αυτόν τον τρόπο επιτυγχάνεται πληρέστερη κατανόηση των πληροφοριών του κειμένου, καθώς και τροποποίηση της προϋπάρχουσας γνώσης με την ενσωμάτωση σε αυτή των πληροφοριακών στοιχείων του κειμένου.

Κατανόηση με την συμβολή των γνωστικών σχημάτων. Ο όρος *σχήμα* φαίνεται ότι χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά στην πειραματική

ψυχολογική έρευνα, στις δεκαετίες του 1920 και 1930, από τον Frederic Bartlett, πρώτο καθηγητή ψυχολογίας του πανεπιστημίου Cambridge της Αγγλίας. Όπως αναφέρει ο Πόρποδας (Πόρποδας, 2002) ο όρος αυτός είχε αρχικά

35

προταθεί από το νευροφυσιολόγο Head για να περιγράψει την ενημέρωση ή αντίληψη που έχουμε για τη θέση του σώματός μας σε σχέση με τον περιβάλλοντα χώρο.

Ο Bartlett χρησιμοποίησε τον όρο *σχήμα* για να αποδώσει την **οργάνωση και δόμηση των γνώσεων** που έχει στο νου του κάθε άνθρωπος. Για παράδειγμα, οι γνώσεις που έχει κάποιος για τους *Εσκιμώους* συγκροτούν ένα *σχήμα*, το οποίο όμως μπορεί να περιλαμβάνει επιμέρους *σχήματα*, τα οποία αναφέρονται σε υποκατηγορίες του συνόλου των γνώσεων που αναπαριστούνται στο κυρίως *σχήμα*, όπως π.χ. στις κατοικίες των Εσκιμώων, στο κυνήγι, στο ψάρεμα, στα ρούχα τους κτλ.

Υπ' αυτήν την έννοια, όταν το άτομο αυτό (με αυτές τις γνώσεις για τους Εσκιμώους) διαβάζει ένα κείμενο που αναφέρεται στους Εσκιμώους, οι νέες πληροφορίες που αποκτά από αυτό το κείμενο μπορούν να κατανοηθούν καλύτερα, διότι στη μακρόχρονη μνήμη του υπάρχουν διαμορφωμένα *γνωστικά σχήματα* για τους Εσκιμώους. Τα *σχήματα* αυτά αποτελούν τους έτοιμους *υποδοχείς* μέσω των οποίων θα δομηθούν οι νέες πληροφορίες. Αυτό θα έχει ως συνέπεια να αλλάξει η μορφή των υπάρχοντων γνωστικών *σχημάτων* με την ενσωμάτωση σε αυτά των νέων πληροφοριών, αλλά και νεοπροσληφθείσες πληροφορίες να μην έχουν πλέον την ιδιαίτερη ταυτότητα που είχαν πριν ενσωματωθούν στις ήδη υπάρχουσες. Αυτή η διαδικασία ενσωμάτωσης στα υπάρχοντα *γνωστικά σχήματα* (που ο Piaget αποκάλεσε *αφομοίωση*) συνιστά την *απόκτηση και οικοδόμηση των γνώσεων*.

Παρά τις μεθοδολογικές αδυναμίες που καταλογίζουν στις έρευνες του Bartlett, οι απόψεις του για την απόκτηση (μέσω της κατανόησης) και δόμηση των γνώσεων στη μνήμη, καθώς και για την ανάσυσσή τους από

την μνήμη αναμφίβολα ήταν πρωτοποριακές σε μια εποχή κυριαρχίας της *Συμπεριφορικής Ψυχολογίας*, όπου κάθε ανάλογη προσπάθεια ερμηνείας γνωστικών λειτουργιών απορριπτόταν με το αιτιολογικό της *μη παρατηρήσιμης συμπεριφοράς* και της *υποκειμενικής ερμηνείας*. Όμως, με την ανάπτυξη της *Γνωστικής Ψυχολογίας* από την δεκαετία του 1960 (και τις θέσεις που εκφράστηκαν, όπως π.χ. από τον Neisser, 1967,1978), άρχισε να αναπτύσσεται το ενδιαφέρον, αφενός, μεν για τη μελέτη της μνήμης των εννοιών σε πραγματικές καταστάσεις (όπως π.χ. στη σχολική μάθηση), αφετέρου δε για τη μελέτη των νοητικών αναπαραστάσεων, όπου η έννοια των γνωστικών *σχημάτων* του Bartlett απέκτησε νέες διαστάσεις.

Οι προϋπάρχουσες γνώσεις. Εκτός του ότι συμβάλλουν στη διεκπεραίωση της κατανόησης των νέων πληροφοριών που προσλαμβάνει ο αναγνώστης, καθιστούν δυνατή και τη συναγωγή του συμπερασμάτων κατά τη διάρκεια της ανάγνωσης ενός κειμένου. Συγκεκριμένα, κάθε κείμενο είναι γραμμένο με λεπτομέρειες κάποιου βαθμού, η οποία όμως, κατά κανόνα, δεν είναι πλήρεις. Έτσι, οι προϋπάρχουσες γνώσεις του αναγνώστη τον βοηθούν να συμπεράνει τα συνήθως αυτονόητα που παραλείπονται από το κείμενο και να κατανοήσει το κείμενο. (Πόρποδας,2002)

3.6 Παράγοντες που επηρεάζουν την αναγνωστική κατανόηση

Οι παράγοντες που επηρεάζουν την αναγνωστική κατανόηση είναι πολλοί και διάφοροι και μπορούν να διακριθούν σ' αυτούς που ανάγονται στον *αναγνώστη*, π.χ. φυσική και αισθητηριακή κατάσταση, λεξιλογικός πλούτος, γνωστικές και διανοητικές ικανότητες, ανάγκες, ενδιαφέροντα,

37

μνήμη, συναισθηματική κατάσταση, καθώς οι δυσκολίες στην ανάγνωση από πλευράς του αναγνώστη, είναι από τους παράγοντες που επηρεάζουν τον αναγνώστη και την αναγνωστική διαδικασία. Επίσης, σε αυτούς που ανάγονται στο *κείμενο* π.χ. το περιεχόμενο του μηνύματος, τα συναισθήματα που προκαλεί στον αναγνώστη, η γραμματική και η συντακτική του δομή, η ανταπόκρισή του στις ανάγκες, στα ενδιαφέροντα και στα κίνητρα του αναγνώστη, η τυπογραφική παρουσίαση, καθώς και στο *περιβάλλον* όπου λαμβάνει χώρα η αναγνωστική δραστηριότητα π.χ. φωτισμός, αερισμός, θερμοκρασία.

Οι κυριότεροι από αυτούς τους παράγοντες που θεωρούνται ότι συμβάλλουν και επηρεάζουν την κατανόηση του κειμένου είναι **η φύση του κειμένου και η γνωστική υποδομή και ικανότητα του αναγνώστη.**

3.1.6 Η φύση του κειμένου

▪ Ο στόχος της αναγνωστικής δραστηριότητας

Η αναγνωστική δραστηριότητα εμπεριέχει πάντα κάποιο στόχο, αφού όποια δραστηριότητα αναλαμβάνεται χωρίς στόχο κατανοητό και αποδεκτό είναι, να είναι χωρίς ουσιώδη αποτελέσματα. Είναι εύλογο ότι η επιφανειακή και μηχανική ανάγνωση χωρίς εμβάθυνση στο περιεχόμενο, είναι μια μαθησιακή δραστηριότητα χωρίς ουσιαστική αξία.

Αντιθέτως, όταν γνωρίζουμε τους στόχους της αναγνωστικής δραστηριότητας, η γνώση αποκτά βαρύτητα και σημασία. Αυτό γίνεται

όταν ο αναγνώστης εργάζεται με σύστημα, κινητοποιεί τις δυνάμεις του και συγκεντρώνει τα πιο ουσιώδη και σημαντικά πληροφοριακά στοιχεία του μηνύματος.

- **Ο τίτλος του κειμένου**

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η επίδραση του τίτλου του κειμένου στην κατανόηση του. Η ανάγνωση του τίτλου πριν από την έναρξη της ανάγνωσης του κειμένου ενεργεί ως ένα γνωστικό σχήμα. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα ο αναγνώστης να συνδέει τις πληροφορίες καθώς διαβάσει.

Αντιθέτως, ένα κείμενο χωρίς τίτλο ή ακόμα και η παρουσίαση του τίτλου μετά την ανάγνωση του κειμένου, μειώνει την κατανόηση του κειμένου. Ένα κείμενο χωρίς τίτλο καθιστά δύσκολη την κατανόηση, γιατί δεν μπορεί ο αναγνώστης να προσδιορίσει το θέμα στο οποίο αναφέρεται το κείμενο. Αυτό γίνεται γιατί δεν έχει δοθεί, με τη μορφή του τίτλου του κειμένου, το γνωστικό σχήμα-πλαίσιο του κειμένου.

Ο αναγνώστης ξεχωρίζει τα σημαντικά από τα λιγότερο σημαντικά στοιχεία. Με αυτό τον τρόπο η κατανόηση γίνεται πιο γρήγορη, σε βάθος και, γενικότερα, η μάθηση γίνεται αποτελεσματική. Γι' αυτό τον λόγο θα πρέπει ο κάθε αναγνώστης να γνωρίζει κάθε στιγμή το στόχο της αναγνωστικής δραστηριότητας. Να γνωρίζει δηλαδή το λόγο για τον οποίο διαβάσει.

- **Η τυπογραφική παρουσίαση του κειμένου**

Με την έκφραση «τυπογραφική παρουσίαση», εννοούμε ένα σύνολο παραγόντων, όπως το μέγεθος της γραμματοσειράς, τα διαστήματα μεταξύ σειρών και λέξεων, η εικονογράφηση, το χρώμα των γραμμάτων και το

μήκος των σειρών. Αυτοί οι παράγοντες μπορούν να διευκολύνουν ή να δυσχεράνουν την ανάγνωση.

39

Το μέγεθος των στοιχείων. Η επίδραση του μεγέθους των στοιχείων στην αναγνωστική συμπεριφορά έχει γίνει αντικείμενο πειραματικών ερευνών.

Οι έρευνες αυτές έχουν δείξει ότι η αναγνωστική συμπεριφορά μεταβάλλεται στα ίδια κείμενα που είναι τυπωμένα με στοιχεία διαφορετικής γραμματοσειράς. Τα αποτελέσματα των ερευνών έδειξαν ότι δεν υπάρχει καμιά διαφορά στην αναγνωσιμότητα δύο κειμένων που είναι γραμμένα με γραμματοσειρά 9 έως 12. Σημαντική, αντιθέτως, διαφορά παρατηρείται, στις περιπτώσεις που το κείμενο είναι τυπωμένο με γραμματοσειρά 6 και κάτω επειδή η αναγνωσιμότητα και η κατανόησή του αποβαίνει δύσκολη, λόγω του ότι απαιτείται υπερβολική προσπάθεια για την οπτική τους αντίληψη.

Η μορφή των στοιχείων. Η μορφή των στοιχείων δεν φαίνεται να επηρεάζει την αναγνωσιμότητα, π.χ. πλάγια, έντονα, γραφομηχανής, βυζαντινά κτλ.

Το μήκος των σειρών. Το μήκος των σειρών μπορεί να είναι μεγάλο ή μικρό. Στα κείμενα που απευθύνονται σε μικρά παιδιά, το μήκος των σειρών δεν θα πρέπει να ξεπερνά τα 10-12 εκ. και ας είναι γνωστό, ότι τα παιδιά έχουν ανάγκη μεγαλύτερης γραμματοσειράς. Όταν το μήκος είναι μεγαλύτερο από 12εκ., τότε η αναγνωσιμότητα γίνεται με μεγαλύτερη δυσκολία, γιατί δυσχεραίνεται η αναγνωσιμότητα του κειμένου και επιβραδύνεται η πρόοδος του μαθητή στην ανάγνωση. Επίσης, στα κείμενα αυτά, ένα περιθώριο βοηθά τους μικρούς αναγνώστες να περνούν από τη μια σειρά στην άλλη.

Ένας άλλος σημαντικός παράγοντας της αναγνωσιμότητας θεωρείται η απόσταση μεταξύ των λέξεων και το μεσοδιάστημα των σειρών.

40

Το χρώμα του μελανιού και του χαρτιού. Έρευνες έχουν δείξει ότι τα αντικείμενα γίνονται πιο εύκολα αντιληπτά, όταν αυξάνει η φωτεινή αντίθεση μεταξύ του «φόντου» και «μορφής». Αυτό σημαίνει ότι η ανάγνωση γίνεται γρήγορη, εύκολη και ορθή, αν η γραφή έχει γίνει με μαύρο χρώμα πάνω σε άσπρο χαρτί, παρά όταν τα γράμματα έχουν γραφτεί με άσπρο μελάνι πάνω σε μαύρο φόντο.

Λιγότερο αποτελεσματικό στην αναγνωσιμότητα αποδεικνύονται τα κείμενα που είναι γραμμένα με συνδυασμούς του πράσινου πάνω σε άσπρο, βαθύ μπλε σε άσπρο και μαύρο πάνω σε κίτρινο.

Το χαρτί δεν πρέπει να είναι στιλπνό, για να μη θαμπώνει τον αναγνώστη κατά την ανάγνωση, πράγμα το οποίο καθιστά δύσκολη την αναγνωσιμότητα του κειμένου.

Για τους μικρούς αναγνώστες ο καταλληλότερος συνδυασμός είναι το μαύρο μελάνι σε άσπρο αδιαφανές χαρτί ελαφριάς απόχρωσης, χωρίς στιλπνότητα.

Οι εικονογραφήσεις. Η εικονογράφηση παίζει πολύ σημαντικό ρόλο αναγνωσιμότητας, αφού με τις εικόνες ο αναγνώστης μπαίνει καλύτερα στο νόημα αυτού που διαβάζει. Οι εικόνες κάνουν την περιγραφή πιο έντονη και της δίνουν συγκεκριμένη μορφή. Η καλή εικονογράφηση τονίζει τη σημασία των λέξεων και συντελεί στη γρήγορη αναγνώρισή τους.

Επίσης, η εικονογράφηση μπορεί και συνδέει σε ενιαίο σύνολο τα διάφορα μέρη του κειμένου, που είναι και πρωταρχικής σημασίας απαίτηση για την κατανόηση και διατήρηση του εννοιολογικού περιεχομένου.

▪ **Η γραμματική δομή του κειμένου**

Η γραμματική δομή του κειμένου είναι ένας σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει είτε αρνητικά είτε θετικά τις δυνατότητες κατανόησης του

41

αναγνώστη. Η επίπτωση της γραμματικής δομής έχει επαληθευτεί από πολλές πειραματικές έρευνες στην αγγλική και στην γαλλική γλώσσα. Στα αποτελέσματα των ερευνών αυτών θα στηριχθούμε για να δια φωτίσουμε τη σημασία αυτής της όψης του κειμένου.

Οι έρευνες αυτές γίνονται με τη τεχνική της ολοκλήρωσης ελλιπών κειμένων. Η ανάλυση των ελλιπών κειμένων που συμπληρώνονται, δείχνει ότι η αναλογία ορισμένων κατηγοριών λέξεων μέσα στο κείμενο επηρεάζει την αναγνωσιμότητα και την κατανόησή του. Οι λέξεις αυτές μειώνουν ή αυξάνουν την αβεβαιότητα του αναγνώστη αναφορικά με το λεξιλογικό περίγυρο και διευκολύνουν ή δυσχεραίνουν αντίστοιχα την αναγνώριση του μηνύματος και την εννοιολογική κατανόησή του. Όπως αναφέρει ο Βάμβουκας (Βάμβουκας, 1984) σε έρευνα των Aborn, Rubenstein και Sterling, μετά από λεπτομερή ανάλυση των λαθών στην ανασύσταση ελλιπών κειμένων, διαπιστώθηκε ότι η αναγνωσιμότητα και κατανόηση των κειμένων επηρεάζεται σημαντικά από τις κατηγορίες των λέξεων που συγκροτούν το κείμενο και από το μήκος των φράσεων.

Πιο συγκεκριμένα, οι λειτουργικές λέξεις – άρθρα, σύνδεσμοι, προθέσεις, επιφωνήματα και αριθμητικά - διευκολύνουν την κατανόηση πολύ περισσότερο από τις αντωνυμίες, τα ουσιαστικά και τα επίθετα. Όσο πιο πολλά είναι τα επίθετα που περιέχονται σε ένα κείμενο, τόσο πιο δυσνόητο είναι.

Αναφέρεται, επίσης μια άλλη έρευνα των Coleman και Miller (1968) που επιβεβαιώνει την προηγούμενη διαπίστωση. Και αυτοί καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι τα κείμενα που περιέχουν πολλές «πλήρεις λέξεις» δηλαδή ουσιαστικά, ρήματα, επιρρήματα και αριθμητικά είναι σχετικά δύσκολα στην κατανόηση.

Κάνουν όμως μια σημαντική διάκριση μεταξύ των ειδών των επιρρη-

42

μάτων. Διαπιστώνουν ότι τα χρονικά επιρρήματα μειώνουν την δυσκολία κατανόησης του κειμένου, ενώ το μεγάλο ποσοστό τροπικών επιρρημάτων αυξάνει το βαθμό δυσκολίας του κειμένου. Βρίσκουν ακόμη ότι το μεγάλο ποσοστό των προθέσεων δυσχεραίνει την κατανόηση (στο: Βάμβουκας, 1984, σσ.29-30)

▪ **Η συντακτική πλοκή του κειμένου**

Για να γίνει πραγματική σύλληψη του νοήματος ενός αναγνώσματος, θα πρέπει ο αναγνώστης να ανακαλύψει τη συντακτική δομή των προτάσεων και να διακρίνει τη «βαθιά» από την «επιφανειακή» δομή τους.

Για να διακρίνουμε τη διαφορά ανάμεσα στη «βαθιά» και στην «επιφανειακή» δομή των προτάσεων, θα αναφερθούμε επιγραμματικά στους κανόνες της «μετασχηματιστικής γραμματικής» του διάσημου γλωσσολόγου N. Chomsky.

Η «επιφανειακή» δομή αναφέρεται στη φωνολογική απεικόνιση της πρότασης ενώ η «βαθιά» αποτελεί το σημασιολογικό υπόβαθρο της. Καθορίζει δηλαδή, τη σημασία της πρότασης με βάση την σημασία των μεμονωμένων λέξεων και τις σημασιο-συντακτικές τους σχέσεις. Σύμφωνα με τον Chomsky κάθε πρόταση έχει μια «βαθιά» δομή και μια ή περισσότερες «επιφανειακές» δομές. Δύο προτάσεις μπορεί να είναι όμοιες

σε ό,τι αφορά τη «βαθιά» δομή τους και εντελώς διαφορετικές στην οργάνωση της «επιφανειακής δομής».

- **Η ανταπόκριση του μηνύματος του κειμένου, στις ανάγκες, αξίες και στάσεις του αναγνώστη**

Οι αναζητήσεις και ανησυχίες του αναγνώστη, οι αξιώσεις του από το κείμενο, τα βαθιά του κίνητρα, ακόμα και οι απωθημένες επιθυμίες, επηρε-

43

άζουν τη στάση του απέναντι στο κείμενο.

Αν το περιεχόμενο συμφωνεί με τα πιστεύω, τα ενδιαφέροντα και τις αναζητήσεις του αναγνώστη, τότε οι πληροφορίες που παίρνει διαβάζοντας το κάθε κείμενο επιλέγονται πιο γρήγορα, κατανοούνται βαθύτερα, οργανώνονται καλύτερα και, φυσικά, συγκρατιούνται στη μνήμη του περισσότερο από άλλες πληροφορίες. Βέβαια, το αντίθετο συμβαίνει όταν ο αναγνώστης δεν συμφωνεί με το περιεχόμενο του κειμένου.

- **Το λεξιλόγιο του κειμένου**

Για να εκφράσει ο κάθε συγγραφέας αυτό που θέλει να πει χρησιμοποιεί ένα συγκεκριμένο λεξιλόγιο. Το λεξιλόγιο εξαρτάται από το θέμα που πραγματεύεται το βιβλίο, καθώς και από το εμπλουτισμένο ή μη λεξιλόγιό του.

Οι λέξεις μπορεί να είναι απλές, σύνθετες, εύκολες, δύσκολες κτλ. Όμως, κριτήρια για τον καθορισμό του βαθμού ευκολίας των λέξεων δεν υπάρχουν. Η σύγχρονη Μαθηματική Γλωσσολογία για να καθορίσει το βαθμό δυσκολίας των λέξεων κάνει λεξιλογική απογραφή. Απογράφει δηλαδή το σύνολο των λέξεων που περιέχονται σε διάφορα βιβλία, εφημερίδες, καθώς και έντυπα καθημερινής και πλατιάς κυκλοφορίας.

Στην συνέχεια, οι λέξεις αυτές ταξινομούνται, ανάλογα με τη συχνότητα χρήσης τους, σε αυτές που χρησιμοποιούνται συνέχεια, στις λιγότερο χρησιμοποιούμενες έως σε αυτές που χρησιμοποιούνται σπανίως.

Λεξιλογικές έρευνες τέτοιου είδους, έχουν γίνει στην αγγλική και στη γαλλική γλώσσα. Η προσέγγιση των δεδομένων τους στην ελληνική δεν είναι απόλυτη, αλλά διαφωτίζουν επαρκώς την όψη του θέματος που μελετάμε.

44

Συνοψίζοντας, λοιπόν, καταλήγουμε στα εξής:

- Το μήκος μιας λέξης είναι συνδεδεμένο με τη συχνότητα χρήσης. Οι ολιγοσύλλαβες λέξεις χρησιμοποιούνται συχνότερα από τις πολυσύλλαβες.
- Οι λέξεις που προφέρονται πιο εύκολα χρησιμοποιούνται πιο συχνά από τις λιγότερο εύκολες στην προφορά.
- Οι λέξεις που προφέρονται συχνότερα είναι πιο ευκολονόητες από αυτές που χρησιμοποιούνται λιγότερο και από αυτές που είναι σπάνιες.

Η αναγνωσιμότητα επηρεάζεται, επίσης, από τη συχνότητα χρήσης των λέξεων. Αν ο συγγραφέας χρησιμοποιεί λέξεις με μεγάλη συχνότητα χρήσης, τότε η αναγνωσιμότητα είναι πιο εύκολη από ό,τι αν ο συγγραφέας χρησιμοποιεί λέξεις με μικρή συχνότητα χρήσης.

Ένας άλλος σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει την αναγνωσιμότητα του κειμένου είναι η οικειότητα. Με τον όρο «οικειότητα», εννοούμε τη συχνότητα εμφάνισής της στο λεξιλόγιο μιας ομάδας ατόμων ή ενός ατόμου. Αυτό σημαίνει ότι μια λέξη μπορεί να έχει υψηλή συχνότητα χρήσης, όμως να μην είναι οικεία σε μια συγκεκριμένη ομάδα ανθρώπων.

Επίσης, άλλος σημαντικός παράγοντας είναι η ευρύτητα του λεξιλογικού πλούτου του αναγνώστη. Η χρήση ενός πλούσιου λεξιλογίου από την μεριά του αναγνώστη είναι βασικός παράγοντας για την κατανόηση του περιεχομένου. Άνθρωποι με φτωχό λεξιλόγιο διαβάζουν και κατανοούν με δυσκολία το περιεχόμενο, γιατί συναντούν πολλές άγνωστες λέξεις και, επειδή αγνοούν τα νοήματά τους, αποστρέφονται την ανάγνωση.

Το αντίθετο συμβαίνει στα άτομα με πλούσιο λεξιλόγιο. Τα άτομα αυτά κατανοούν τα νοήματα εύκολα και γρήγορα.

Ένας τελευταίος παράγοντας είναι η δυνατότητα του αναγνώστη να αναγνωρίζει την ταυτότητα των λέξεων, δηλαδή να ανακαλύπτει εύκολα και γρήγορα τις ομοιότητες και τις διαφορές, να γνωρίζει την κύρια και τη μεταφορική σημασία τους, να διακρίνει και να γνωρίζει τις ταυτόσημες, συνώνυμες, αντίθετες κτλ.

▪ **Η συναισθηματική απήχηση του κειμένου**

Το εννοιολογικό περιεχόμενο των λέξεων και των φράσεων του κειμένου αποτελεί σύνολο διαδοχικών ερεθισμών. Οι ερεθισμοί αυτοί μπορούν να διεγείρουν τα συναισθήματα της προσωπικότητας του αναγνώστη.

Τα συναισθήματα μπορούν να είναι είτε ευχάριστα, π.χ. χαρά, ενθουσιασμός, είτε δυσάρεστα, π.χ. λύπη, φόβος, αγωνία και άλλες τέτοιες καταστάσεις.

Οι συγκινησιακές αυτές καταστάσεις συνοδεύονται, όπως είναι γνωστό, με διατάραξη του έργου διάφορων φυσιολογικών λειτουργιών του

οργανισμού, πράγμα που επιτρέπει τον προσδιορισμό της συναισθηματικής έντασης.

Σαφείς ενδείξεις της συναισθηματικής διέγερσης αποτελούν οι μεταβολές που παρατηρούνται στο ρυθμό λειτουργίας της καρδιάς και του μυϊκού τόνου, στη θερμοκρασία του δέρματος, και τον ρυθμό της αναπνοής. Τέτοιες έντονες συναισθηματικές διαταράξεις συμβαίνουν όταν το περιεχόμενο του αναγνώσματος εξάπτει πάθη, αναζωπυρώνει βιωμένες εμπειρίες, αφυπνίζει απωθημένες σκέψεις καθώς και επιθυμίες του αναγνώστη.

3.2.6 Γνωστική υποδομή και ικανότητα του αναγνώστη

Η γνωστική υποδομή του αναγνώστη αποτελεί ένα σημαντικό παράγοντα που επηρεάζει την κατανόηση και συγκράτηση των προσλαμβανόμενων πληροφοριών. Αυτό φαίνεται όταν το ίδιο κείμενο το διαβάσουν άτομα διαφορετικού επιπέδου γνώσεων. Για παράδειγμα, αν δώσουμε ένα κείμενο ιατρικής σε φοιτητές της ιατρικής και σε φοιτητές της ιστορίας, θα διαπιστώσουμε ότι οι φοιτητές της ιατρικής θα κατανοήσουν καλύτερα το κείμενο. Αυτό συμβαίνει, γιατί οι φοιτητές της ιατρικής είχαν αναπτύξει πληρέστερα γνωστικά σχήματα και είχαν περισσότερες γνώσεις πάνω στο θέμα, σε σχέση με τους φοιτητές της ιστορίας, οι οποίοι δεν είχαν προϋπάρχουσες γνώσεις. Επίσης, το ίδιο συμβαίνει και στα άτομα με διαφορετικές ικανότητες, αν δώσουμε για παράδειγμα ένα απλό κείμενο σε παιδιά που είτε έχουν είτε δεν έχουν νοητικά προβλήματα. Τα παιδιά εκείνα που δεν έχουν νοητικά προβλήματα θα κατανοήσουν καλύτερα το κείμενο, εξαιτίας του ότι η νοητική τους κατάσταση δεν τους εμποδίζει να επεξεργάζονται γνωστικά όλα τα στοιχεία του κειμένου, όπως γίνεται στην περίπτωση των παιδιών με νοητική καθυστέρηση.

Από όλα τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι, οτιδήποτε κατανοούμε και μαθαίνουμε, εξαρτάται και καθορίζεται ως ένα βαθμό από ό,τι ήδη ξέρουμε.

3.7 Αξιολόγηση και μέθοδοι αξιολόγησης της κατανόησης του κειμένου

Τρεις είναι οι κυριότερες μέθοδοι αξιολόγησης της κατανόησης που βασίζονται στην αναγνώριση. Πρώτον, η συμπλήρωση των παραλειφθέντων στοιχείων, δεύτερον, η απάντηση σε ερωτήσεις που αφορούν το κείμενο και, τέλος, η αναγνώριση εννοιών.

48

Η συμπλήρωση παραλειφθέντων στοιχείων. Η συγκεκριμένη μέθοδος χρησιμοποιείται για να αξιολογήσουμε την ευκολία ή τη δυσκολία ενός κειμένου. Με βάση αυτή τη μέθοδο, από το κείμενο που έχει δοθεί στον αναγνώστη για κατανόηση λείπει συστηματικά ένας αριθμός λέξεων. Οι αναγνώστες, με βάση το βαθμό κατανόησης του κειμένου καλούνται να συμπληρώσουν τα κενά του κειμένου.

Αν και φαίνεται πολύ ενδιαφέρουσα αυτή η μέθοδος, υπάρχουν πολλά αναπάντητα ερωτήματα ως προς την εγκυρότητά της, επειδή είναι πιθανόν η επίδοση σε αυτό το τεστ να μην αντανακλά το επίπεδο κατανόησης του κειμένου, αλλά την ικανότητα ανεύρεσης των λέξεων από τον αναγνώστη.

Η απάντηση ερωτήσεων για το περιεχόμενο του κειμένου. Με βάση αυτήν την μέθοδο, οι αναγνώστες, αφού διαβάσουν το κείμενο που τους δίνεται, θα πρέπει να το κατανοήσουν και, στη συνέχεια, να απαντήσουν σε μια σειρά ερωτήσεων, οι οποίες αναφέρονται στο σημασιολογικό περιεχόμενο του κειμένου. Συνήθως, οι τύποι των ερωτήσεων που

χρησιμοποιούνται είναι η συμπλήρωση των στοιχείων, η πολλαπλή επιλογή καθώς και η αντιστοίχιση.

Παρά την ευρύτατη αποδοχή και χρησιμοποίηση της συγκεκριμένης μεθόδου, στο παρελθόν, ο Carver (1970), την είχε επικρίνει για την αξιοπιστία της, καθώς αναφέρει ότι με ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής δεν φαίνεται ικανοποιητική η αξιολόγηση της κατανόησης στο επίπεδο της πρότασης.

Η αναγνώριση εννοιών. Η μέθοδος αυτή χρησιμοποιείται για την αξιολόγηση της μάθησης και της μνήμης. Με βάση αυτή την μέθοδο, μετά την α-

49

νάγνωση του κειμένου, ακολουθεί παρουσίαση μιας σειράς προτάσεων, μερικές από τις οποίες είναι ίδιες με το κείμενο, ενώ άλλες έχουν υποστεί κάποιες αλλαγές. Ο αναγνώστης σε αυτή την περίπτωση καλείται να διακρίνει και να σημειώσει και τις προτάσεις που υπήρχαν στο κείμενο καθώς και τις καινούργιες που παρουσιάστηκαν.

Εφαρμόζοντας αυτή την μέθοδο, ο Carver, έφτιαξε ένα τεστ κατανόησης τμημάτων ή κειμένων. Η υπόθεσή του προκειμένου να φτιάξει αυτό το τεστ ήταν ότι ένα κείμενο αποτελείται από μονάδες πληροφοριών, οι οποίες είναι μεγαλύτερες από μια λέξη, αλλά μικρότερες από μια πρόταση. Χρησιμοποίησε και τον όρο τμήμα ή κομμάτι, για να αναφερθεί σε ένα μικρό σύνολο σχετιζόμενων λέξεων μέσα στην πρόταση, το οποίο θεωρείται ότι αποτελεί μία μονάδα πληροφοριών του κειμένου.

Αξιολόγηση της κατανόησης των αναγνωστικών κειμένων. Η μεγάλη σημασία και σπουδαιότητα της αναγνωστικής δραστηριότητας, ως μέσου προσέγγισης και οικειοποίησης των πολιτιστικών αγαθών και διαρκούς

μόρφωσης του ατόμου, οδήγησε πολύ νωρίς τους ερευνητές των ψυχοπαιδαγωγικών προβλημάτων στην αναζήτηση τρόπων και τεχνικών εκτίμησης της αναγνωστικής δεξιότητας.

Η εκτίμηση αυτή μπορεί να αναφέρεται στο καθένα από τα τρία επίπεδα της αναγνωστικής ικανότητας του ατόμου. Μπορεί δηλαδή να αφορά το επίπεδο πρόσκτησης των μηχανισμών αποκωδικοποίησης του μηνύματος, της κατανόησης του σημασιολογικού περιεχομένου και της κριτικής ανάλυσης και αξιολόγησης του κειμένου. Ακόμα, είναι δυνατόν να γίνει προφορικά ή γραπτά.

Ο έλεγχος του βαθμού κατοχής της τεχνικής αποκωδικοποίησης είναι σχετικά απλός και εύκολος. Το άτομο μπροστά σε ένα αποκωδικοποιημένο μήνυμα οφείλει να δείξει ότι γνωρίζει τη φωνητική αξία των γραπτών

50

- οπτικών συμβόλων του γλωσσικού κώδικα και ότι είναι ικανό να μετασχηματίζει τα γραπτά αυτά σύμβολα σε ήχους.

Η διαπίστωση, αντίθετα, της ικανότητας κατανόησης των κειμένων είναι πιο δύσκολη. Ο αναγνώστης, στην περίπτωση αυτή, θα πρέπει όχι μόνο να μετασχηματίσει τα γραπτά σύμβολα σε ήχους, αλλά και να αντιδράσει σύμφωνα με το σημασιολογικό περιεχόμενο του κειμένου, για να δείξει ότι έχει συλλάβει το νόημά του. Οι λέξεις, φράσεις και προτάσεις δεν αποτελούν έναν απλό οπτικό ερεθισμό, αλλά είναι και φορείς μιας σημασίας. Αν αυτή αγνοείται, ο εγκέφαλος δεν διεγείρεται. Αν ο αναγνώστης γνωρίζει τη σημασία των λέξεων και φράσεων, αν κατανοεί, τότε συσχετίζει οργανώνει, αναλύει, συνθέτει και αξιολογεί, σύμφωνα με τα δεδομένα του αναγνωστικού κειμένου. Ο ερεθισμός του εγκεφάλου στο επίπεδο της αποκωδικοποίησης προέρχεται από την οπτική εικόνα της λέξης. Στο επίπεδο της κατανόησης έχει προέλευση την οπτική και εννοιολογική εικόνα της λέξης. Η αντίδραση του αναγνώστη, σύμφωνα με

το σημασιολογικό περιεχόμενο του κειμένου, πηγάζει από έναν ερεθισμό που δίνεται με τη μορφή προφορικής ή γραπτής ερώτησης.

Ο Αμερικάνος ψυχολόγος E. L. Thorndike θεωρείται ο θεμελιωτής των πειραματικών ερευνών που αποσκοπούν στον έλεγχο της κατανόησης των κειμένων. (Βάμβουκας, 1984). Πρώτος αυτός χρησιμοποίησε την τεχνική των προφορικών ερωτήσεων για την εκτίμηση του βαθμού κατανόησης των κειμένων που διαβάζουν οι μικροί μαθητές. Για το σκοπό αυτό τους καλούσε να διαβάζουν φράσεις, προτάσεις, παραγράφους και στην συνέχεια τους έθετε ερωτήσεις. Ο διάσημος ψυχολόγος είχε καταλήξει, έτσι, στο συμπέρασμα, ότι η ανάγνωση είναι μια πιο λεπτή διαδικασία. Και αυτό γιατί ο μαθητής, για να απαντήσει σε μια ερώτηση, θα πρέπει να λάβει υπ' όψη του πολλά στοιχεία της πρότασης. Θα πρέπει να τα συσχετίσει και να τα οργανώσει. Να επιλέξει ορισμένες έννοιες και να απορρίψει

51

άλλες.

Να συντονίσει, τέλος, τα δεδομένα για να μπορέσει να καταλήξει στην ορθή απάντηση. Η ανάγνωση, για τον E. L. Thorndike συνεπάγεται το ίδιο είδος οργάνωσης και χειρισμού των ιδεών που απαιτεί η ανώτερη μορφή σκέψης.

Η τεχνική των προφορικών ερωτήσεων, που εισήγαγε ο E. L. Thorndike, για τον έλεγχο της κατανόησης των αναγνωστικών κειμένων, χρησιμοποιείται ακόμα και σήμερα. Ο τρόπος αυτός παρουσιάζει δύο σημαντικά μειονεκτήματα, ένα γενικό και ένα ειδικό.

Το πρώτο μειονέκτημα είναι η εσφαλμένη κατανόηση της ερώτησης από τον αναγνώστη. Εύλογα μπορεί να διερωτηθεί κανείς, αν η επίδοση, που εκτιμάται με την τεχνική των ερωτήσεων, ελέγχει την ικανότητα κατανόησης των ερωτήσεων που τίθενται ή του αναγνωστικού περιεχομένου στο οποίο αναφέρονται. Ο βαθμός κατανόησης της

ερώτησης είναι η συνάρτηση της γνώσης και οικειότητας που έχει ο αναγνώστης με τις λέξεις που χρησιμοποιούνται στη διατύπωσή της.

Αν το λεξιλόγιο αυτό είναι ανάλογο με το λεξιλογικό κώδικα του εξεταζόμενου, ασφαλώς η ερώτηση γίνεται κατανοητή και η επίδοση που ο τελευταίος σημειώνει αναφέρεται στην κατανόηση του σημασιολογικού περιεχομένου του κειμένου. Στην αντίθετη περίπτωση, δεν αξιολογείται η κατανόηση του περιεχομένου, αφού ο εξεταζόμενος αδυνατεί να κατανοήσει την ερώτηση καθεαυτή. Η διατύπωση των ερωτήσεων με όρους γνωστούς και οικείους στον αξιολογούμενο εξουδετερώνει το σημαντικό αυτό μειονέκτημα.

Το ειδικό τώρα μειονέκτημα των προφορικών ερωτήσεων είναι ότι η αξιολόγηση επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από τον συντελεστή της προ-

σωπικότητας- υποκειμενισμό και αυθαιρεσία - του εξεταστή.

Γι' αυτό οι μεταγενέστεροι του Thorndike ερευνητές, ωθούμενοι από την ανάγκη αντικειμενικής αξιολόγησης και «ποσοτικοποίησης» των δεδομένων, κάνουν ολοένα και μεγαλύτερη χρήση των γραπτών ερωτήσεων αντικειμενικού τύπου. Στις ερωτήσεις αυτού του είδους οι ορθές απαντήσεις είναι σταθερές και προκαθορισμένες. Αυτό έχει ως συνέπεια τον περιορισμό στο ελάχιστο της υποκειμενικότητας του εξεταστή - διορθωτή. Ας σημειωθεί, ακόμα, ότι η προσπάθεια της αντικειμενικής αξιολόγησης του βαθμού κατανόησης των προς ανάγνωση κειμένων συμβαδίζει με την ανάπτυξη και διάδοση των δοκιμασιών μέτρησης των

διανοητικών ικανοτήτων του ατόμου.

Σήμερα, πολλές τεχνικές που στηρίζονται κυρίως σε γραπτές ερωτήσεις αντικειμενικού (συμπλήρωσης, σύζευξης, διαζευκτικής

απάντησης και πολλαπλής εκλογής), χρησιμοποιούνται για τον έλεγχο της κατανόησης του σημασιολογικού περιεχομένου των αναγνωσμάτων (στο: Βάμβουκας,1984, σσ.48-50)

4.0 ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΑΝΑΓΝΩΣΗ ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥΣ

Ετυμολογικά η λέξη δυσλεξία είναι σύνθετη και προέρχεται από το μόριο «δυσ-» και την λέξη «λόγος», μία σημασία της οποίας στα αρχαία ελληνικά σημαίνει «λέξη». Επομένως, ο όρος αυτός αναφέρεται σε δυσκολίες με λέξεις.

Για το θέμα «Δυσλεξία» το 1968, η **Παγκόσμια Νευρολογική Ομοσπονδία** (Critchley, 1970) πρότεινε 2 ορισμούς:

α) **Ειδική αναπτυξιακή δυσλεξία:** Είναι διαταραχή που εκδήλωση

53

της οποίας είναι η δυσκολία στην εκμάθηση της ανάγνωσης, παρ'ό,τι υπάρχει καλή εκπαίδευση, φυσιολογική ευφυΐα και καλό κοινωνικο-πολιτιστικό περιβάλλον. Εξαρτάται από βασικές γνωστικές διαταραχές που συνήθως είναι ιδιοσυγκρασιακής προέλευσης.

β) **Δυσλεξία:** Παιδική διαταραχή, κατά την οποία, παρόλο που η εκπαίδευση είναι καλή, το παιδί δεν καταφέρνει να μάθει ανάγνωση, γραφή και συλλαβισμό, ώστε να συμβαδίσει με την ηλικία του.(Καραπέτσας, 1991, σ.14)

Ένας πιο εκτενής και λεπτομερής **ορισμός της εξελικτικής δυσλεξίας**, που εμπεριέχει επίσης το κριτήριο του αποκλεισμού, δίνεται από τους Critchley και Critchley (1978, s.149) και έχει ως εξής: «Εξελικτική δυσλεξία είναι μια μαθησιακή δυσκολία που αρχικά παρατηρείται στην εκμάθηση της ανάγνωσης και αργότερα εμφανίζεται ως μια αστάθεια στην ορθογραφημένη γραφή και ως έλλειμμα ευχέρειας στο

χειρισμό γραπτών λέξεων, σε αντίθεση με τον προφορικό λόγο». Η κατάσταση έχει στην ουσία γνωστικό χαρακτήρα και, συνήθως, είναι γενετικά καθορισμένη. Δεν οφείλεται σε νοητικό έλλειμμα, σε έλλειμμα κοινωνικο-πολιτισμικής ευκαιρίας, σε συναισθηματικούς παράγοντες ή σε άλλο έλλειμμα στη δόμηση του εγκεφάλου. Ενδεχομένως παρουσιάζει ένα ειδικό έλλειμμα ωρίμανσης, το οποίο τείνει να ελαχιστοποιείται, καθώς το παιδί μεγαλώνει και είναι ικανό για αξιόλογη βελτίωση, ιδιαίτερα όταν προσφέρεται κατάλληλη θεραπευτική βοήθεια κατά το δυνατόν νωρίτερα.

Ασκώντας μια εκτεταμένη συνολική κριτική του ορισμού της δυσλεξίας, ο Rutter (Στασινός, 1991) σημειώνει συμπερασματικά ότι η προσπάθεια της Παγκόσμιας Ομοσπονδίας Νευρολογίας να δώσει έναν ορισμό αυτού του φαινομένου δεν μπορεί να είναι ικανοποιητική ούτε να έχει λειτουργικό χαρακτήρα. Δεν είναι ικανοποιητική όχι γιατί οι συναφείς βα-

σικές γνώσεις είναι επισφαλείς, αλλά περισσότερο γιατί ο οικείος ορισμός αποτυγχάνει να προσφέρει αποτελεσματική καθοδήγηση για την καθημερινή κλινική πρακτική.

Σε αντίθεση με τις κριτικές θέσεις που εκθέσαμε παραπάνω, και ιδιαίτερα μ' εκείνες του Rutter, ο νευρολόγος ιατρός Eisenberg (1978) από το τμήμα Ψυχιατρικής της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου του Harvard υποστηρίζει ότι μπορεί κανείς να ορίσει «αρνητικά» το σύνδρομο της δυσλεξίας και ότι ένας τέτοιος ορισμός είναι πράγματι χρήσιμος. Ασκώντας και ο ίδιος κριτική στον ορισμό της δυσλεξίας που έδωσε η Παγκόσμια Ομοσπονδία Νευρολογίας, θεωρεί ότι οι όροι-κλειδιά «συμβατική διδασκαλία», «επαρκής νοημοσύνη» και «κοινωνικο-πολιτισμική ευκαιρία», που λειτουργούν ως κριτήρια αποκλεισμού, είναι «τόσο ανακριβείς και μη σαφώς προσδιοριζόμενοι, ώστε να φαίνονται χωρίς περιεχόμενο» (σ.31). Ο ίδιος είναι πεπεισμένος ότι: υπάρχει μια

ομάδα διαταραχών, η οποία αντιστοιχεί κάπως στο τέρας του Loch Ness που η Παγκόσμια Ομοσπονδία Νευρολογίας επιχείρησε να ταξινομήσει, δηλαδή υπάρχει μια κατηγορία ασθενών που αποτυγχάνουν στην εκμάθηση της ανάγνωσης, απουσιάζει οποιαδήποτε συμβατική αιτία έλλειμματικής ανάγνωσης.(σ.31)

Ο Eisenberg (1978) αποκαλεί αυτή τη διαταραχή «μια νέα ασθένεια». Ο ίδιος έδωσε παλιότερα το δικό του λειτουργικό ορισμό της ειδικής αναγνωστικής δυσκολίας, η οποία μπορεί να θεωρηθεί ως: μια αποτυχία του παιδιού να μάθει να διαβάζει με κανονική επάρκεια ανεξάρτητα από τη συμβατική διδασκαλία, ένα πολιτισμικά επαρκές οικογενειακό περιβάλλον, κατάλληλα κίνητρα, ανέπαφες αισθήσεις, κανονική νοημοσύνη και απαλλαγή από χονδροειδές νευρολογικό έλλειμμα.» (στο: Στασινός, 1991, σ.42)

55

Ορισμός από ιατρικής πλευράς: Εγγενής αδυναμία στην εκμάθηση της ανάγνωσης και της γραφής από μαθητές με κανονική νοημοσύνη και άλλως με κανονικό νευρολογικό εύρημα.

4.1 Συμπτώματα που παρατηρούνται κατά την ανάγνωση

α) Στην ανάγνωση:

- Παράλειψη, πρόσθεση, αντικατάσταση, αντιμετάθεση γραμμάτων, συλλαβών, λέξεων.
- Ανάγνωση αργή, με δισταγμό, συλλαβιστά, χωρίς νόημα, χωρίς ροή.
- Ελλιπής κατανόηση του κειμένου.
- Χάσιμο της σειράς στο βιβλίο.

β) Στην γραφή:

- Πολλά ορθογραφικά λάθη, ακόμα και σε λέξεις που έχουν συστηματικά διδαχθεί.

- Παραλείψεις, προσθέσεις, αντιμεταθέσεις, αντικαταστάσεις γραμμάτων, συλλαβών και λέξεων
- Καθρεπτική γραφή.
- Κακογραφία, ακαταστασία, μουτζούρες στο γραπτό, αδικαιολόγητα κενά, κατάργηση των διαστημάτων, απουσία σημείων στίξης, απουσία κεφαλαίων ή παρεμβολή τους ανάμεσα στα μικρά.

4.2 Δυσλεξία

4.2.1 Χαρακτηριστικά δυσλεξίας:

- Δεν έχει σχέση με τη νοητική καθυστέρηση.
- Εμφανίζεται στα αγόρια σε αναλογία συχνότερη και, μάλιστα, 4 προς 1 σε σχέση με τα κορίτσια.
- Παρατηρείται σε όλους τους πολιτισμούς που έχουν γραπτή γλώσσα.

56

- Έχει αφετηρία τον εγκέφαλο.
- Η δυσλεξία κατά ένα μεγάλο ποσοστό, περίπου 85%, είναι κληρονομική.

4.2.2 Διαφορές μεταξύ των δύο φύλων

- Τα αγόρια υστερούν των κοριτσιών κατά 12 μήνες στη σκελετική ανάπτυξη
- Μεγαλύτερη εξελικτική - φυσική ωριμότητα στα κορίτσια.
- Στα αγόρια παρατηρείται μεγαλύτερη συχνότητα τραυμάτων στον εγκέφαλο από τα κορίτσια.
- Παρέχονται περισσότερα κίνητρα στα κορίτσια από ό,τι στα αγόρια σ' ό,τι αφορά την μάθηση.
- Παρατηρούνται δευτερογενώς συναισθηματικές συγκρούσεις, κυρίως στα αγόρια, που συνυφαίνονται με το επίπεδο ωριμότητάς τους κατά την ηλικία εισόδου τους στο σχολείο.

Συμπέρασμα: Τα αγόρια εμφανίζουν δυσλεξία σε μεγαλύτερο ποσοστό από τα κορίτσια.

4.2.3 Κατηγορίες αιτιών – συμπεράσματα

α) Πρωτογενή αίτια της δυσλεξίας:

- Η κληρονομική προδιάθεση.
- Η δυσλεξία είναι κατά μεγάλο ποσοστό εγγενής.
- Καθυστέρηση ωρίμανσης του εγκεφάλου ή μη ολοκλήρωση στη δημιουργία του εγκεφαλικού φλοιού και σχηματισμός δυσπλασιών.

57

β) Δευτερογενή αίτια της δυσλεξίας:

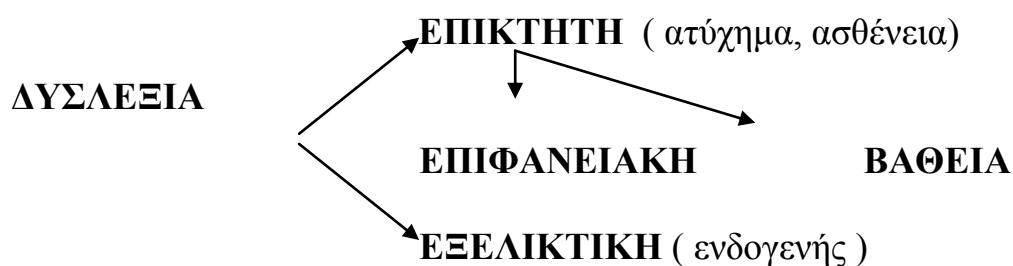
- Είναι εγκεφαλικές βλάβες που πιθανώς συμβαίνουν πριν τη γέννα, κατά τη διάρκεια της, ή μετά.

Συμπεράσματα: Για τη σωστή αντιμετώπιση της δυσλεξίας και των άλλων μαθησιακών δυσκολιών στα πλαίσια της παιδαγωγικής, πρέπει να εξατομικεύουμε τη διαδικασία της διδασκαλίας ανάγνωσης και γραφής και να την προσαρμόζουμε στις ανάγκες κάθε παιδιού χωριστά.

4.2.4 Ανάλυση των διάφορων μορφών – χαρακτηριστικά & είδη δυσλεξίας - κατηγοριοποίηση

Παλαιότερα γινόταν διάκριση σε οπτική, ακουστική και ειδική δυσλεξία (Πόρποδας 1981), ενώ αργότερα έγινε λόγος για φωνολογική δυσλεξία και δυσλεξία εικόνας των λέξεων (οπτική).

Είδη δυσλεξίας – Κατηγοριοποίηση (Hayes 2000)

Επίκτητη επιφανειακή:

- Προβλήματα με παράξενες λέξεις (με ασυνήθιστη ορθογραφία.
- Γραφή αντίστοιχη με ακουστική εικόνα (κλέω αντί κλαίω)
- Σύγχυση ομόηχων λέξεων (τύχη, τείχη, τοίχοι)

58

Επίκτητη βαθειά:

- Ευκολότερη η ανάγνωση ουσιαστικών και επιθέτων (που σχηματίζουν νοερή εικόνα)
- Δυσκολότερη ανάγνωση λέξεων χωρίς νόημα (λόγου χάρη «γρίνα») έστω και αν αυτές προφέρονται ευκολότερα.

Εξελικτική:

- «Αναντιστοιχία νοητικών ικανοτήτων με γλωσσικές. (Critchley 1970)
- Μερικές φορές οφείλεται σε γενετικά αίτια (γονίδιο στο χρωμόσωμα αρ. 15),(Smith et al 1983)
- Είναι μια φάρσα που χρειάζεται να αποκαλυφθεί (Whittaker 1982)». (στο: Λοΐζος, 2004, σ.37)

Ειδικά χαρακτηριστικά δυσλεξίας:

- Αδυναμία ακουστικής σύλληψης και διάκρισης φθόγγων. Το παιδί συγχέει το **A** με το **O**, το **B** με το **Φ**, το **Δ** με το **Θ**, το **K** με το **ΓK**. Π.χ. βάρος - φάρος, φόβος - βαφή, χώρος- χορός κ.α.
- Αδυναμία οπτικής αντίληψης (αδυναμία στους φθόγγους που μοιάζουν μεταξύ τους. π.χ. σύγχυση του **Π** με το **ΜΠ**, του **ΣΠ** με το **ΣΤ**. Πολλά γράμματα τα βλέπουν καθρεπτικά, και αντιστρέφουν τα μαθηματικά σύμβολα (+ με -)
- Αδυναμία ανάγνωσης και κατανόησης κειμένου, π.χ. διαβάζουν στο περίπου και κατά κάποιο τρόπο νοηματικά.

59

- Προσανατολισμός στο χώρο και το χρόνο π.χ. δυσκολία στη διάκριση των «πάνω - κάτω», «δεξιά - αριστερά», δυσκολία εκμάθησης ενός τηλεφωνικού αριθμού.

4.2.5 Δυσλεξικός μαθητής και ξένη γλώσσα

Τα δυσλεξικά φαινόμενα των ξένων γλωσσών διαφέρουν τόσο σε λεπτομέρειες από αυτά της μητρικής γλώσσας, όσο διαφέρουν μεταξύ τους τα ηφονηχικά στοιχεία που συνθέτουν την κάθε εθνική γλώσσα.

Οι δυσλεξικές συμπεριφορές μεταξύ δύο γλωσσών μπορεί να είναι άλλοτε περισσότερες και άλλοτε λιγότερες. Αυτό σημαίνει ότι μπορεί ένα παιδί να έχει προβλήματα αναγνωστικής δυσλεξίας στη μητρική του γλώσσα και να μην έχει στην ξένη ή και αντίστροφα.

Χαρακτηριστικά της δυσλεξίας στην ξένη γλώσσα:

- Προβλήματα στην ακουστική σύλληψη και διάκριση.

- Προβλήματα στην οπτική σύλληψη και συγκράτηση στη μακροπρόθεσμη μνήμη.
- Προβλήματα στην ανάγνωση και στη γραφή.
- Προβλήματα στον προσανατολισμό στο χώρο.

4.2.6 Αντιμετώπιση της δυσλεξίας

Η αντιμετώπιση της δυσλεξίας προβλέπεται στο διδακτικό πρόγραμμα για την ανάγνωση, τη γραφή και την ορθογραφία. Τα διδακτικά προγράμματα αντιμετώπισης είναι εξατομικευμένα και απόλυτα προσαρμοσμένα στις ιδιαίτερες εκπαιδευτικές ανάγκες και το προσωπικό ρυθμό μάθησης σε κάθε μαθητή. Στοχεύουν στην ανάπτυξη της γλωσσολογικής

59

ικανότητας γενικότερα και στην βελτίωση του παιδιού και την πρόοδο του στην επεξεργασία του λόγου σε όλα τα επίπεδα.

Αυτό γίνεται με:

- Διδασκαλία της ανάγνωσης, της γραφής και της ορθογραφίας
- Ανάπτυξη και εμπλουτισμό του λεξιλογίου
- Εξοικείωση με την παραγωγή, την σύνθεση και την ετυμολογία των λέξεων

Η διδασκαλία της ανάγνωσης με φωνημική μέθοδο:

- Στο τέλος της Α΄ φάσης της αποκατάστασης τα παιδιά θα διαβάζουν σωστά όλες τις λέξεις της ελληνικής γλώσσας, με τις όποιες ιδιαιτερότητές τους (εν, αν, σμ) και η ανάγνωση τους δεν θα είναι συλλαβιστή.
- Στη Β΄ φάση της αποκατάστασης οι μαθητές θα ασκηθούν περισσότερο στην ανάγνωση, με σκοπό να αποκτήσουν ταχύτητα,

να μην διστάζουν και να διαβάζουν με νόημα και με κανονική ροή.

Η διδασκαλία της γραφής με φωνημική μέθοδο:

- Στο αρχικό στάδιο διδάσκονται σύμβολα και τη σωστή φορά της γραφής τους με ασκήσεις.
- Αργότερα ο μαθητής διδάσκεται τις συλλαβές, καλείται όχι μόνο να τις διαβάσει αλλά και να τις γράψει, αντιγράφοντάς τις κάρτες ή γράφοντας με υπαγόρευση του δασκάλου

Η διδασκαλία της θεματικής ορθογραφίας με εικονογραφική μέθοδο:

Είναι η μετατροπή των γλωσσικών πληροφοριών σε μη γλωσσικές, στην οποία βασίζεται το σύστημα αυτό. Κάθε φθόγγος, ο οποίος έχει εναλλακτικούς τρόπους συμβολισμού, και, κατά συνέπεια, εγείρει μεγαλύτερου βαθμού δυσκολία στην εκμάθηση της ορθογραφίας της λέξης που τον περιέχει, θα πρέπει να μετατραπεί με κάθε τρόπο σε μία «γλωσσική» πληροφορία, δηλ. σε σκίτσο ή σχήμα ή σχέδιο ή ζωγραφιά. □

Προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούν τα σκίτσα

Όπως αναφέρει ο Πόρποδας (Πόρποδας, 1997) η ιδέα της μετατροπής των συμβόλων σε σκίτσα εφαρμόστηκε για πρώτη φορά με μία μικρή ομάδα από 20 ελληνικές λέξεις. Οι προϋποθέσεις που έπρεπε να έχει το σκίτσο ήταν:

1. Το σχήμα του γράμματος, που επρόκειτο να μετατραπεί σε εικονογράφημα θα έπρεπε να είναι η πιο βασική γραμμή του σκίτσου και να δηλώνει αυτή μόνη της, αν είναι δυνατόν την απεικονιζόμενη ιδέα.
2. Το σκίτσο θα έπρεπε να έχει απόλυτη σχέση με την ονομασία της λέξης .
3. Το σκίτσο θα έπρεπε να θυμίζει μόνο και μόνο αυτό το σύμβολο που όντως υπάρχει στη λέξη και να μην αφήνει καθόλου περιθώρια αμφιταλάντευσης ανάμεσα σε δύο ή περισσότερες αναπαραστάσεις του φθόγγου.

Πολυαισθητική και Γλωσσολογική μέθοδος

Είναι δραστηριότητες που στηρίζονται κατά βάση στις αρχές της σύγχρονης γλωσσολογίας, αλλά είναι εμπλουτισμένες με συγκεκριμένες μνημονικές τεχνικές που επινοήθηκαν για τη διευκόλυνση δυσλεξικών μαθη-

τών στην απομνημόνευση της ορθογραφίας:

- 1) Ο εκπαιδευτικός δείχνει τη λέξη στο μαθητή.
- 2) Συζητούν για λίγο γύρω από το σημασιολογικό περιεχόμενο της λέξης.
- 3) Ο εκπαιδευτικός λέει ένα-ένα όλα τα γράμματα.
- 4) Ο μαθητής παρατηρεί τα γράμματα και τα λέει και εκείνος ένα-ένα με τη σειρά με την οποία περιέχονται στην λέξη.
- 5) Ο μαθητής κλείνει τα μάτια του και λέει πάλι όλα τα γράμματα προσπαθώντας να θυμηθεί τα σωστά σύμβολα και τους ήχους.
- 6) Ο μαθητής κάνει με το δάχτυλό του τη διαδρομή που ακολουθεί το σχήμα του γράμματος.
- 7) Αντιγράφει τη λέξη με μολύβι, στυλό, μαρκαδόρο, κτλ.

- 8) Γράφει τη λέξη χωρίς να τη βλέπει.
- 9) Με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού αναλύει τη λέξη σε όλα τα μορφήματα από τα οποία αποτελείται (θεματικά, παραγωγικά, γραμματικά)
- 10) Γράφει όλες τις λέξεις της ίδιας οικογένειας, οι οποίες περιέχουν το ίδιο θεματικό μόρφημα με τη λέξη που διδάσκεται και εντοπίζει τα παραγωγικά μορφήματα και τα κοινά ορθογραφικά τους στοιχεία.
- 11) Κλίνει τις λέξεις σε όλους τους κλιτικούς τύπους.

Ένα δυσλεξικό παιδί δεν προοδεύει:

- Με επανάληψη της τάξης
- Με επανάληψη μόνο της διδακτικής ύλης
- Με ψυχολογική υποστήριξη ή ψυχοθεραπεία μόνο
- Με περισσότερη προσοχή, αγάπη, κατανόηση μόνο
- Με το πέρασμα του χρόνου

62

- Με ασκήσεις που στοχεύουν στην καλλιέργεια της αντιληπτικής ικανότητας.
- Με τιμωρίες και αυστηρότητα, πίεση
- Με την απόδοση σε αυτό κατηγοριών και ευθυνών, με σκοπό να φιλοτιμηθεί.

Ένα δυσλεξικό παιδί:

- Δεν ελέγχει αυτά που του συμβαίνουν.
- Δεν προγραμματίζει πότε θα θυμάται και πότε θα ξεχάσει κάτι που διδάχθηκε.

- Δεν μπορεί να αυτοματοποιήσει τη γνώση των ορθογραφικών κανόνων και γι' αυτό κάνει λάθη ακόμα και στην περίπτωση που τους γνωρίζει.

Κατά συνέπεια:

- Δεν είναι καθόλου δίκαιο να το θεωρούμε υπεύθυνο και ένοχο για τις δυσκολίες του.
- Η προτροπή «προσπάθησε περισσότερο» δεν έχει κανένα νόημα όταν απευθύνεται σε δυσλεξικό άτομα αν δεν υπάρχει κάτι συγκεκριμένο και εφικτό για το οποίο πρέπει να προσπαθήσει. Όχι μόνο δεν προσφέρει καμία ευκαιρία ή κίνητρο για τη βελτίωση ,αλλά είναι άδικη και αποθαρρυντική.

5.0 Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΕΠΙΠΕΔΑ ΤΗΣ

Σε πρώτο στάδιο, η διαδικασία της αναγνωστικής συμπεριφοράς εκφράζεται ως αναγνώριση και αποκωδικοποίηση των γραπτών – οπτικών συμβόλων της γλώσσας και ως μετασχηματισμός τους σε ένα φωνητικό

63

μήνυμα. Είναι με άλλα λόγια, η διαμόρφωση των γραπτών λέξεων σε ήχους ή σε ηχητικά σημεία.

Η αναγνωστική δραστηριότητα απαρτίζεται από 3 επίπεδα, τα οποία είναι πολύ στενά συνδεδεμένα μεταξύ τους. Τα επίπεδα αυτά είναι η αποκωδικοποίηση, η κατανόηση και η κρίση του μηνύματος.

Στο πρώτο επίπεδο της αναγνωστικής δεξιότητας, στην αποκωδικοποίηση του μηνύματος, ο αρχάριος μαθαίνει τον κώδικα – αλφάβητο για την αποκωδικοποίηση των κειμένων και ασκείται στο να προφέρει ο,τιδήποτε βλέπει και να αλλάζει τα γραπτά σύμβολα σε ήχους,

έστω και αν αυτό γίνεται μηχανικά. Αυτή η διαδικασία αποτελεί την αισθητηριακή ή μηχανική ή εξωτερική όψη της ανάγνωσης.

Στο δεύτερο επίπεδο της αναγνωστικής δραστηριότητας, στην κατανόηση του μηνύματος, ο αναγνώστης προσπαθεί να συλλάβει την έννοια, το σημασιολογικό περιεχόμενο του μηνύματος, δηλαδή να βρει την «ουσία» του αντικειμένου. Η ανεύρεση της «ουσίας» των σχέσεων μεταξύ των αντικειμένων του αποκωδικοποιημένου μηνύματος αποτελεί τη διανοητική ή εσωτερική όψη της αναγνωστικής συμπεριφοράς.

Άρα, στη διαδικασία μάθησης της αναγνωστικής συμπεριφοράς συνδέονται οι δύο αυτές όψεις. Θα λέγαμε ότι η μια όψη συμπληρώνει την άλλη. Στην διανοητική έχουμε από τη μια την σύλληψη και τη κατανόηση του μηνύματος που περικλείουν αυτά τα γραπτά σύμβολα. Σαφώς, η μηχανική όψη είναι προϋπόθεση της διανοητικής. Αυτό είναι κατανοητό, αφού, χωρίς αποκωδικοποίηση, δεν είναι δυνατή η κατανόηση. Η διαδικασία μάθησης της αναγνωστικής συμπεριφοράς, όμως, δεν σταματά σ' αυτά τα 2 στάδια, τα οποία είναι πολύ σημαντικά. Για την ολοκλήρωσή της χρειάζεται ο αναγνώστης να μάθει να υιοθετεί κριτική

64

στάση απέναντι στο μήνυμα. Να μάθει δηλαδή να επικοινωνεί με το συντάκτη του μηνύματος.

Η υιοθέτηση της κριτικής αυτής στάσης από μέρος του αναγνώστη, σημαίνει ότι δεν αποδέχεται ο,τιδήποτε διαβάζει. Σε κάθε αναγνωστική δραστηριότητα το βασικότερο από όλα είναι να συλλαμβάνει ο αναγνώστης το εννοιολογικό περιεχόμενο του κειμένου και να το κατανοεί.

5.1 Η αναγνωστική συμπεριφορά των Ελλήνων – έρευνα του ΕΚΕΒΙ για την αναγνωστική συμπεριφορά των Ελλήνων το 2001

Σύμφωνα με την Πανελλήνια Έρευνα Συμπεριφοράς της VPRC, (Εταιρεία στο χώρο των Δημοσκοπήσεων και Ερευνών Κοινής Γνώμης) το ποσοστό των Ελλήνων που δεν διάβασε κανένα βιβλίο (πλην σχολικών, πανεπιστημιακών ή επαγγελματικών) αυξήθηκε από 61,1% που ήταν το 1998 σε 65,8% το 2004, όπως αναφέρει σε δημοσίευμα της η εφημερίδα *Καθημερινή* (4/12).

Από την ίδια έρευνα προκύπτουν και άλλα σημαντικά στοιχεία, όσον αφορά στις αναγνωστικές συνήθειες των Ελλήνων, που συνδέονται με τις καθημερινές πολιτισμικές πρακτικές τους. Ο πρώτος λόγος για τον οποίο δεν διαβάζουν είναι η «έλλειψη χρόνου», αιτία την οποία προβάλλει το 51,1% των πολιτών. Αξίζει να σημειωθεί πως η αύξηση του μέσου εβδομαδιαίου χρόνου εργασίας, αλλά και η αύξηση του μέσου χρόνου τηλεθέασης είναι οι βασικοί παράγοντες που ερμηνεύουν την πτώση της ανάγνωσης. Ειδικότερα, σύμφωνα με την έρευνα της VPRC, ο μέσος χρόνος τηλεθέασης είναι 3 ώρες και 24 λεπτά τις καθημερινές και 3 ώρες και 30 λεπτά τα σαββατοκύριακα. Το 86,5% βλέπει τηλεόραση καθημερινά ή σχεδόν καθημερινά, ενώ η συστηματική τηλεθέαση αφορά το 98,8% των πολιτών από 15 ετών και άνω. Στον αντίποδα βρίσκεται το 39% των Ελ-

65

λήνων που δεν διαβάζει ποτέ εφημερίδα! Όσον αφορά στην ακρόαση, το 53,7% ακούει ραδιόφωνο κάθε μέρα, ενώ μόλις το 18,3% δεν ακούει ποτέ. Ο μέσος όρος ακρόασης, ωστόσο, μειώνεται τα σαββατοκύριακα (2 ώρες και 15 λεπτά) και αυξάνεται τις καθημερινές (2 ώρες και 40 λεπτά), αφού η πλειοψηφία των πολιτών ακούει ραδιόφωνο και στις μετακινήσεις του.

Το Διαδίκτυο φαίνεται ότι έχει σχέση με την ανάγνωση, αφού, σύμφωνα με την έρευνα, ο βασικός παράγοντας της αναγνωστικής

συμπεριφοράς των πολιτών μέσης και κατώτερης εκπαιδευτικής βαθμίδας είναι η σχέση τους με τις νέες τεχνολογίες.

Όπως επισημαίνεται από την έρευνα, «όσο πιο εξοικειωμένοι είναι με την χρήση τους (υπολογιστές, διαδίκτυο, μηχανήματα ανάληψης, κινητά) τόσο περισσότερο διαβάζουν». Όσοι χρησιμοποιούν τις νέες τεχνολογίες διαβάζουν περισσότερο (ποσοστό 6% διάβασε περισσότερα από 10 βιβλία σε ένα χρόνο). Σε αυτή την κατηγορία η διαμονή σε αστικά κέντρα δεν επηρεάζει τις μετρήσεις.

Η αναγνωσιμότητα της ελληνικής λογοτεχνίας φτάνει σε 65,5% το 1998 έναντι 72,5% το 2004, ενώ η κατηγορία βιβλίων που φαίνεται ότι προσελκύει περισσότερους αναγνώστες είναι η «Τεχνολογία – Εφαρμοσμένες Επιστήμες» (22,4% το 2004 έναντι 18,4% το 1998) και οι «Κοινωνικές Επιστήμες» (23,6% το 1998 και 24,5% το 2004). (<http://www.e-paideia.net>)

5.1.1 Τι διαβάζουν οι Έλληνες

Οι μόνοι που γνωρίζουν πραγματικά ποιοι τίτλοι έχουν ζήτηση είναι οι εκδότες. Αυτοί τα τυπώνουν, αυτοί ξέρουν τι φεύγει και τι μένει στις αποθήκες τους. Κάποιοι απ' αυτούς αναφέρουν σε πόσα αντίτυπα τυπώνεται η κάθε έκδοση, όμως οι περισσότεροι δεν το κάνουν. Πρακτικά κανείς

εκδότης, δεν είναι διατεθειμένος να δώσει ακριβείς αριθμούς για τις πωλήσεις του. Έτσι, κάθε στοιχείο για τα ελληνικά μπέστ σέλερ πρέπει να αντιμετωπίζεται με σκεπτικισμό, όχι ως προς την επιτυχία των συγγραφέων αλλά ως προς τους αριθμούς των αντιτύπων. Συνοπτικά, τα μεγάλα ιστορικά γεγονότα του αιώνα και οι ιδεολογικές διαμάχες που μας δίχασαν «μεταφέρθηκαν» σε βιβλία που διαβάστηκαν και αγαπήθηκαν

πολύ. Η Πηνελόπη Δέλτα, η Διδώ Σωτηρίου και ο Στρατής Τσίρκας ακόμα «πουλάνε».

Το μικροαστικό έπος του Ταχτσή «Το τρίτο στεφάνι» είναι πια από τα κλασικά μπέστ σέλερ. Σ' αυτό βοήθησε η τηλεοπτική του μεταφορά. Πάντα οι πωλήσεις ενός βιβλίου εκτινάσσονται από την στιγμή που αυτό φτάσει στη μικρή οθόνη. Αυτό δεν σημαίνει πάντα ότι η επιτυχία έρχεται αφού πρώτα ένα βιβλίο γίνει σίριαλ. «Τα βαμμένα κόκκινα μαλλιά» του Μουρσελά είναι μια από τις μεγαλύτερες εκδοτικές επιτυχίες όλων των εποχών στην Ελλάδα, αφού πούλησε μέσα σε μόνο λίγους μήνες από την κυκλοφορία του 80.000 αντίτυπα. Φυσικά, όταν έφτασε στην μικρή οθόνη απογειώθηκε στις 250.000 αντίτυπα. (www.Focusmag.gr)

5.1.2 Προτιμήσεις θεματικών κατηγοριών βιβλίων.

Δημοφιλέστερη κατηγορία από όλες τις κατηγορίες βιβλίου προκύπτει η κατηγορία της ελληνικής λογοτεχνίας, με ποσοστό περίπου 73%. Ακολουθεί στη δεύτερη θέση η ξένη λογοτεχνία με ποσοστό 57,8% και ακολουθεί η ιστορία, με ποσοστό 46,8%. Τα βιβλία που ανήκουν σε όλες τις άλλες κατηγορίες συγκεντρώνουν ποσοστά κάτω του 35%. Στις τελευταίες θέσεις βρίσκονται τα βιβλία των φυσικών επιστημών, βιβλία για τη γλώσσα και τα βιβλία παραψυχολογίας.

Είναι αξιοσημείωτο πως το ποσοστό που δήλωσε ότι δεν διαβάζει λογοτεχνία δεν ξεπερνά το 20%.

5.1.3 Προτιμήσεις μορφής βιβλίου.

Όταν ρωτήθηκαν οι αναγνώστες για τον τύπο του βιβλίου που προτιμούν να διαβάζουν, οι περισσότεροι απάντησαν βιβλία με μαλακό εξώφυλλο. Στη δεύτερη επόμενη κατηγορία κατατάσσονται τα βιβλία με σκληρό εξώφυλλο και στις τελευταίες επιλογές βρίσκονται τα βιβλία

τσέπης και οι πολύτομες σειρές. Πολύ λίγοι ήταν αυτοί που δεν έχουν συγκεκριμένη προτίμηση.

Αυτοί που προτιμούν μαλακό εξώφυλλο είναι στην πρώτη θέση όλων των δημογραφικών ομάδων και είναι συνήθως οι αναγνώστες της λογοτεχνίας, ενώ τα άτομα άνω των 65 ετών, τα άτομα κατώτερης μόρφωσης, καθώς και οι κάτοικοι των αγροτικών περιοχών προτιμούν να έχουν βιβλία με σκληρό εξώφυλλο.

5.2 Που οδηγείται η αγορά του βιβλίου:

Συμπεράσματα από την συνάντηση συγγραφέων του διεθνούς pen club.

Στην Αυτοβιογραφία του ο Μαρκ Τουέιν απηχώντας τον Ντισραέλι λέει ότι τα ψέματα μπορούμε να τα χωρίσουμε σε τρεις κατηγορίες: στα ψέματα, στα φρικτά ψέματα και στις στατιστικές. Δυστυχώς όμως οι στατιστικές σπανίως κάνουν λάθος.

Στην 38^η συνάντηση συγγραφέων του διεθνούς PEN club, στο Μπλεντ της Σλοβενίας ο Σλοβένος συγγραφέας Αντρέι Μπλάτνικ σε ομιλία του με τίτλο «Η παγκόσμια αγορά», η προσωπική μοίρα αναφέρθηκε, βασισμένος σε αδιάσειστα στοιχεία, στην παγκόσμια αγορά του βιβλίου, σε ό,τι αφορά τουλάχιστον τον Πρώτο Κόσμο, επιβεβαιώνοντας αυτό που όλοι γνωρίζουμε: την κυριαρχία των Αγγλοσαξόνων. Εκείνο που προκάλεσε οδυνηρή έκπληξη ήταν το μέγεθος της κυριαρχίας τής και η κατάστα-

ση στην ίδια την αγγλοαμερικανική αγορά. Έτσι λοιπόν το 93% των τίτλων που εκδόθηκαν το 2005 στις ΗΠΑ αντιπροσωπεύουν το 13% του συνολικού τζίρου, ενώ κανενός από αυτά οι πωλήσεις δεν ξεπέρασαν τα 1000 αντίτυπα.

Από τους 1,200,000 τίτλους που κινήθηκαν την ίδια χρονιά μόνο το 2% ξεπέρασε τα 5000 αντίτυπα. Από τα 100 μπεστ σέλερ μεταξύ 1986 και 1996 τα 63 τα έγραψαν έξι συγγραφείς: οι Τομ Κλάνσι, Μάικλ Κράιτον, Τζον Γκρίσαμ Στίβεν Κινγκ, Ντιν Κούνιτς και Ντάνιελ Στιλ. Την περίοδο αυτή το σύνολο των πωλήσεων 30 μπεστ σέλερ διπλασιάστηκε. Τα βιβλία ξένων συγγραφέων που κυκλοφορούν στις ΗΠΑ αντιπροσωπεύουν μόνο το 3% του συνόλου των τίτλων ενώ στην Αγγλία το 2%.

Παράγοντες που καθορίζουν τις πωλήσεις βιβλίων

Αρκεί ένα μόνο παράδειγμα που πιστοποιεί εν μέρει τις δραματικές αλλαγές που συνέβησαν σε λιγότερο από μισό αιώνα: Όταν την δεκαετία του '50 εκδόθηκε ο Δρ Ζιβάνγκο του Παστερνάκ στα αγγλικά, πούλησε 5000 αντίτυπα- για τα δεδομένα της εποχής και για και για το βιβλίο ξένου συγγραφέα επρόκειτο για επιτυχία. Η απονομή του βραβείου Νόμπελ στον Παστερνάκ εκτίναξε τις πωλήσεις στα 6,000,000 αντίτυπα. Σήμερα όμως ακόμη και η απονομή του μεγαλύτερου λογοτεχνικού βραβείου στον κόσμο δεν είναι ικανή να προωθήσει τις πωλήσεις των βιβλίων του σε τέτοιο βαθμό που να μπουν στην λίστα των ευπώλητων.

Αν ένα βιβλίο γίνει μπεστ σέλερ στην χώρα του, είναι μάλλον αμφίβολο ότι θα συμβεί το ίδιο και στην αγγλοαμερικανική αγορά. Στον αγγλοσαξονικό κόσμο δεν αναφέρονται ξένα βιβλία - ασχέτως της λογοτεχνικής αξίας τους - που πραγματεύονται θέματα τα οποία καλύπτει η εγχώρια παραγωγή. Η προσπάθεια των συγγραφέων από μικρές χώρες να με-

ταφραστούν στα αγγλικά ή στα γερμανικά εκφράζει βεβαίως την επιθυμία τους να διευρύνουν τον αναγνωστικό περίγυρο, αφού η κοινωνική επίδραση της λογοτεχνίας σήμερα είναι πολύ μικρότερη από ό,τι στο

παρελθόν. Παλαιότερα η ελπίδα για καλύτερη αποδοχή ή δικαιότερη μεταχείριση του έργου τους στο μέλλον συντηρούσε κάποιες προσδοκίες που σήμερα απλώς θεωρούνται αυταπάτες.

Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και στις αρχές του 20^{ου} τα βιβλία που κατά κύριο λόγο δανειζόταν το κοινό από τις δανειστικές βιβλιοθήκες ήταν τα μυθιστορήματα του Τολστόι, του Χόθορν, του Τζέιμς Φένιμορ Κούπερ, του Γουόλτερ Σκοτ. Το μυθιστόρημα Οι Μπούντενμπροκ του Τόμας Μαν πούλησε πάνω από 1,000,000 αντίτυπα μόνο στην Ευρώπη, ενώ το Main Street του Σίνκλερ Λιούις, μπεστ σέλερ του 1920, έφθασε τα 400,000 αντίτυπα, πράγμα το οποίο για τους σύγχρονους αμερικανούς πρωταθλητές του είδους κατά κανέναν τρόπο δεν μπορεί να θεωρηθεί επιτυχία. Ας σημειωθεί ότι από τότε ως σήμερα ο πληθυσμός των ΗΠΑ ούτε καν διπλασιάστηκε και ότι τότε δεν υπήρχε τηλεόραση. Αν προκύπτει ένα συμπέρασμα, αυτό δεν μπορεί παρά να είναι ότι με την απόλυτη σχεδόν κυριαρχία του μπεστ σέλερ δεν διευρύνεται - σε πραγματικούς αριθμούς πάντα - η αναγνωστική κοινότητα.

Το είδος του μπεστ σέλερ

Η διαφορά του σημερινού μπεστ σέλερ από το αντίστοιχο του παρελθόντος είναι ότι τώρα ένα βιβλίο του είδους γίνεται επιτυχία βασισμένο στο μεγάλο βαθμό τυποποίησης του προϊόντος, που προϋποθέτει μια επίσης τυποποιημένη αναγνωστική συμπεριφορά. Παλαιότερα – και ως τις αρχές της δεκαετίας του '80 – οι συγγραφείς αντιμετώπιζαν αρνητικά τις λίστες των ευπώλητων, ως γνώρισμα κακής ποιότητας, ενώ τώρα συμβαί-

νει το αντίθετο. Τώρα σημαντικό βιβλίο δεν είναι αυτό που αλλάζει τα ήθη της αγοράς (την κοινωνία δηλαδή) αλλά εκείνο που προσαρμόζεται καλύτερα στα δεδομένα και στις απαιτήσεις της.

Η δημοσιότητα που γνώρισαν οι συγγραφείς από τις πρώην κομμουνιστικές χώρες στην αγγλοαμερικανική αγορά κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '90, μονοπωλώντας σε μεγάλο βαθμό το ποσοστό των ξένων εκδόσεων, οφειλόταν στο γεγονός ότι η εκδοτική βιομηχανία ήθελε να προσφέρει από πρώτο χέρι τις εμπειρίες και τα βιώματα που οι δυτικές κοινωνίες δεν είχαν γνωρίσει.

Η προώθηση των στερεοτύπων

Η κατάσταση αυτή δεν είναι άγνωστη στις Ευρωπαϊκές χώρες και τους φορείς που ασχολούνται με το βιβλίο και την ανάγνωση. Στις 6-7 Απριλίου στην Μαδρίτη πραγματοποιήθηκε συνάντηση στο πλαίσιο ενός προγράμματος, επικεφαλής του οποίου είναι το ΕΚΕΒΙ, (Εθνικό Κέντρο Βιβλίου) για την προώθηση της ανάγνωσης στην Ευρώπη, όπου συμμετείχαν, ανάμεσα σε άλλους φορείς, τόσο η Ομοσπονδία Ευρωπαίων Εκδοτών, όσο και η Ομοσπονδία Ευρωπαίων Συγγραφέων. Εκεί τονίστηκε η σημασία τοπικών πρωτοβουλιών: από την αξιοποίηση της τηλεόρασης ως τη χρήση των πολυμέσων και τη συνεργασία με το εκπαιδευτικό σύστημα. Ένα τόσο πολύπλοκο ζήτημα, ωστόσο το καθιστά ακόμη πιο πολύπλοκο η έλλειψη κοινής και ξεκάθαρης ευρωπαϊκής πολιτιστικής πολιτικής. Ας σημειωθεί ότι, όσον αφορά την κουλτούρα το ποσόν που αναλογεί σε κάθε ευρωπαίο πολίτη, σύμφωνα με τον προϋπολογισμό της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, είναι μηδαμινό: δεν ξεπερνά σήμερα τα τρία λεπτά, ενώ η πρωτοβουλία που έχει αναληφθεί από ποικίλες μη κυβερνητικές οργανώσεις να φτάσει το ποσό αυτό τα 70 λεπτά δε φαίνεται να έχει πιθανότητες επιτυχί-

ας παρά το γεγονός ότι η «ομοιογενοποίηση» της αγοράς, η τυποποίηση των προϊόντων και η προώθηση στερεοτύπων συνιστούν μέγα κίνδυνο για τον ίδιο τον ευρωπαϊκό πολιτισμό, την ποικιλία, την πολυμορφία και τις παραδόσεις του. Και ωστόσο τα ανησυχητικά μηνύματα έρχονται από παντού, με πιο πρόσφατο εκείνο της έκθεσης βιβλίου Liber της Μαδρίτης το περασμένο φθινόπωρο, όπου, σύμφωνα με ρεπορτάζ – καταπέλτη της «El Pais», η πτώση της ποιότητας των εκδιδόμενων βιβλίων τα τελευταία χρόνια οδήγησε σε πτώση του τζίρου, στη συρρίκνωση του αναγνωστικού κοινού, στην πειρατεία και στην καταστροφή αυτού που συντηρούσε την άνθηση της αγοράς: ενός μεγάλου αριθμού βιβλίων καλής ποιότητας και σταθερών πωλήσεων, που αποτελούσαν και τον κύριο κορμό στον κατάλογο του κάθε εκδότη.

Τα μηνύματα από την περσινή χρονιά και στην Ελλάδα δεν ήταν καθόλου ευχάριστα, από ό,τι λένε οι εκδότες, όμως μέχρι στιγμής η κατάσταση αυτή δεν έχει αποτυπωθεί σε αριθμούς. Η δικαιολογία ότι η εξάπλωση του Διαδικτύου αφαιρεί αναγνωστικό κοινό από το βιβλίο δεν ευσταθεί, αφού η τεχνική και τεχνολογική πρόοδος κατά το παρελθόν προσέθεταν και δεν αφαιρούσαν αναγνώστες. Εξάλλου μετά από έρευνες που έχουν γίνει, συμπεραίνουμε ότι οι συστηματικοί αναγνώστες δεν επιλέγουν το διαδίκτυο για να διαβάσουν. Μπορεί να επισκέπτονται τους δικτυακούς τόπους π.χ. για περιήγηση κτλ., όμως πολλοί δεν θεωρούν όλες τις πηγές που υπάρχουν στο διαδίκτυο αξιόπιστες. Γι' αυτόν τον λόγο στρέφουν το ενδιαφέρον τους στις βιβλιοθήκες, τα βιβλιοπωλεία, τις εκθέσεις βιβλίου κ.ά.

Αλλού, επομένως, θα πρέπει να αναζητηθούν τα αίτια και, κυρίως, σε δύο παράγοντες: αφενός, στο εκπαιδευτικό σύστημα και στην χαλάρωση της ευρωπαϊκής συνοχής και, αφετέρου, στις πολιτικές αδυναμίες της

Ευρώπης που δεν κατάφερε να αναγάγει στο πολιτικό επίπεδο τους δύο βασικούς πυλώνες της παράδοσής της, οι οποίοι συνιστούν και την ιστορική και κοινωνική τους φυσιογνωμία: το κτίσμα και το κείμενο. (<http://dide.fth.sch.gr>)

5.3 Το αισιόδοξο μήνυμα της ανάπτυξης της αγοράς του βιβλίου στην Ελλάδα

Η ανάγνωση των βιβλίων αποτελεί μια ιδιαίτερα σημαντική πολιτιστική πρακτική με κοινωνικές και πολιτικές προεκτάσεις, ιδιαίτερα με βάση το ρόλο που παίζει για τη μορφωτική και πολιτιστική ανάπτυξη μιας χώρας. Σήμερα το διαδίκτυο και τα ψηφιακά βιβλία (e-books) εμφανίζονται να απειλούν τη μονοκρατορία του βιβλίου, στη μορφή τουλάχιστον που το ξέρουμε. Η παραγωγή βιβλίων με τη μορφή CD-Rom, στην Ελλάδα, αποτελεί το 1%, περίπου, της συνολικής βιβλιοπαραγωγής και το 2% των συνολικών πωλήσεων βιβλίων, σύμφωνα με εκτιμήσεις. Ωστόσο, όπως έχουν προβλέψει όλοι οι αισιόδοξοι ερευνητές, τα βιβλία από χαρτί δεν πρόκειται να εξαφανιστούν, ενώ το ίδιο το διαδίκτυο μας επαναφέρει με τον τρόπο του στον κόσμο των γραπτών κειμένων και της ανάγνωσης.

Η περίπτωση της Ελλάδας είναι χαρακτηριστική: Η έλευση των ηλεκτρονικών υπολογιστών συνέπεσε, χρονικά, με την άνθηση της εκδοτικής παραγωγής, στο πλαίσιο της διαδικασίας μετάβασης προς μια «ώριμη» αγορά του βιβλίου. Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΣΥΕ (Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος) που επεξεργάστηκε το Παρατηρητήριο Βιβλίου, οι δαπάνες των ελληνικών νοικοκυριών για βιβλία, έφτασαν σε **133 δισ.** δρχ. το 1999 (3.339 δρχ. μηνιαίως), έναντι 74,7 δισ. δρχ. το 1994 (1.919 δρχ. μηνιαίως) και 13,6 δισ. δρχ. το 1988 (353 δρχ. μηνιαίως). Αυτό

σημαίνει, ότι σε σύγκριση με το 1988, τα ελληνικά νοικοκυριά δαπάνησαν το 1999

73

κατά μέσο όρο **10 φορές** περισσότερα χρήματα σε τρέχουσες τιμές και **3 φορές** περισσότερα χρήματα σε σταθερές τιμές, για την αγορά βιβλίων. Κατά την τελευταία πενταετία η μέση ετήσια αύξηση των δαπανών των νοικοκυριών ήταν 12,2%, ποσοστό που υποδηλώνει ότι η ανάπτυξη της αγοράς του βιβλίου στη χώρα μας γίνεται πάνω σε υγιείς βάσεις.

Σε σύγκριση, ωστόσο, με το πρώτο μισό της δεκαετίας του '90 παρατηρείται μια σχετική επιβράδυνση, καθώς κατά την περίοδο 1988-1994 η μέση ετήσια αύξηση των δαπανών των νοικοκυριών ήταν 32,8%, οφειλόμενη κυρίως στην αύξηση της ζήτησης του σχολικού βιβλίου. Ως ποσοστό συμμετοχής στις δαπάνες που ονομάζουμε το «καλάθι της νοικοκυράς», η κατανάλωση βιβλίων αυξήθηκε από 0,26% το 1988 σε 0,71% το 1999, ξεπερνώντας τα αντίστοιχα ποσά για τις εφημερίδες, τα περιοδικά, τον κινηματογράφο και τα τυχερά παιχνίδια.

Η αύξηση κατά **21,5%**, σε σταθερές τιμές, των καταναλωτικών δαπανών των ελληνικών νοικοκυριών μεταξύ 1994-99, σε συνδυασμό με την ανοδική πορεία των δαπανών για εκπαίδευση, ορίζει το γενικό πλαίσιο μέσα στο οποίο σημειώνεται η αύξηση της κατανάλωσης βιβλίων. Άλλοι παράγοντες που προσδιορίζουν την αύξηση αυτή είναι η διεύρυνση του αναγνωστικού κοινού, ιδιαίτερα στους νέους, η σταδιακή βελτίωση του μορφωτικού επιπέδου, η συγκράτηση της τιμής του βιβλίου, οι αποτελεσματικές διαφημιστικές εκστρατείες διάδοσης του βιβλίου και η «ώθηση» που δόθηκε στην αγορά από την ανάπτυξη νέων μορφών διανομής και νέων αλυσίδων σύγχρονων βιβλιοπωλείων.

Αν στα ανωτέρω ποσά υπολογίσουμε και τις δημόσιες δαπάνες για την αγορά βιβλίων, προκύπτει το συνολικό ύψος της αγοράς του βιβλίου,

το 1999, που έφτασε σε 148 δισ. δραχμές, έναντι 86 δισ. δρχ. το 1994 (αύξηση 72%, σε τρέχουσες και σε 29% σε σταθερές τιμές).

74

Οι δημόσιες δαπάνες για το βιβλίο γίνονται χωρίς ενιαίο προγραμματισμό, κριτήρια και φιλοσοφία, με αντιφατικές, πολλές φορές, διαδικασίες. Οι αγορές βιβλίων από το κράτος, το 1999, ανήλθαν σε 15,1 δισ. δραχμές, από τα οποία 6,8 δισ.

δρχ. για την επιχορήγηση των δημόσιων βιβλιοθηκών, 6,4 δισ. δρχ. για την έκδοση και δωρεάν διανομή των πανεπιστημιακών συγγραμμάτων και 1,9 δισ. δρχ. για τις υπόλοιπες αγορές βιβλίων από τα υπουργεία και οργανισμούς.

Όσον αφορά την εξέλιξη των τιμών, η τιμή του βιβλίου, όπως προκύπτει από το δείκτη τιμών καταναλωτή της ΕΣΥΕ, αυξήθηκε κατά **3,9%** την περίοδο 1998-99, έναντι αύξησης 8% την περίοδο 1997-98 και 8,9% την περίοδο 1996-97. Η αντίστοιχη μεταβολή του γενικού ΔΤΚ (Δείκτης Τιμών Καταναλωτή) ήταν: 2,6%, 4,8% και 5,5%. Επομένως, παρά την τάση συγκράτησής της, η τιμή του βιβλίου εξακολουθεί να αυξάνεται με ταχύτητα μεγαλύτερη από αυτή του μέσου όρου. Το γεγονός αυτό οφείλεται αποκλειστικά στο ξενόγλωσσο και το βοηθητικό σχολικό βιβλίο. Αντίθετα, το λογοτεχνικό βιβλίο παρουσιάζει για δεύτερη συνεχή χρονιά, μετά το 1997, αισθητή τάση συγκράτησης της τιμής του (αύξηση μόνο κατά 1,8% και 2,8%

αντίστοιχα), σε μια περίοδο που συμπίπτει, χρονικά, με την έναρξη της εφαρμογής του νόμου για την ενιαία τιμή βιβλίου.

Διαβάζονται τα βιβλία που αγοράζονται; Σύμφωνα με την «Πανελλήνια Έρευνα Αναγνωστικής Συμπεριφοράς», που έκανε το Ε.ΚΕ.ΒΙ. και η V-PRC το 1999, η συνάφεια της καταναλωτικής με την αναγνωστική συμπεριφορά φαίνεται να είναι μεγάλη. Ωστόσο, μόνο το **37,8%** του πληθυσμού άνω των 15 ετών απάντησαν αυθόρμητα ότι είναι

«αναγνώστες βιβλίων», και μόνο το 8,5% δήλωσαν ότι διαβάζουν περισσότερα από 10

75

βιβλία το χρόνο. Το ποσοστό των σχετικά πιο συστηματικών αναγνωστών αντιπροσωπεύει ένα αριθμό περίπου 700 χιλιάδων, που υπολογίζεται ότι διαβάζουν περίπου 7 εκ. βιβλία κάθε χρόνο, ενώ οι 2 εκ. 400 χιλιάδες «ασθενέστεροι» αναγνώστες υπολογίζεται ότι διαβάζουν άλλα 8 εκ. βιβλία, σύμφωνα πάντα με συγκρατημένες εκτιμήσεις. Από το υπόλοιπο κοινό της έρευνας, μετά από δεύτερη ερώτηση ένα ποσοστό 31,8% παραδέχθηκε ότι συμβουλεύεται μόνο «πρακτικά», βιβλία (οδηγούς, κλπ.) ή βιβλία για το επάγγελμά τους.

Παρά το αυξανόμενο ενδιαφέρον των ελλήνων για το βιβλίο, οι δείκτες που αναφέρθηκαν είναι οι χαμηλότεροι στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (αναγνωστικό κοινό: Σουηδία 85%, Μ. Βρετανία 76%, Γαλλία 75%, Ισπανία 45%, Ιταλία 42%).

Αν ληφθεί υπόψη, επίσης, ότι παρά την εκδοτική άνθηση, και οι δείκτες των εκδόσεων βιβλίων στη χώρα μας, σε σύγκριση με τον πληθυσμό, είναι από τους χαμηλότερους: εκδίδονται 5-6 βιβλία ανά 10.000 κατοίκους (Φινλανδία: 25, Δανία: 23, Ολλανδία: 22, Μ. Βρετανία: 15, Ισπανία: 9, Γαλλία: 8, Πορτογαλία: 7- στοιχεία της Unesco για το 1994), προκύπτει το συμπέρασμα ότι στην Ελλάδα υπάρχουν ακόμη σημαντικά περιθώρια περαιτέρω ανάπτυξης της αναγνωστικής συνείδησης του κοινού, γι' αυτό και η αγορά του βιβλίου εξελίσσεται με υψηλούς ρυθμούς.

Η εικόνα των ελληνικών εκδοτικών επιχειρήσεων είναι, γενικά, γνωστή: οργανωμένες με βάση οικογενειακά πρότυπα, αντιμετωπίζουν προβλήματα διανομής των προϊόντων τους και έλλειψης πόρων για τις οργανωτικές αλλαγές που χρειάζονται, ώστε να αξιοποιηθούν τα

πλεονεκτήματα των νέων τεχνολογιών. Ταυτόχρονα, ο εκδοτικός κλάδος έχει περάσει σε διαδικασία αναδιάρθρωσης, με την ανάδειξη ενός αριθμού σύγχρονων επιχειρήσεων, τα τελευταία χρόνια. Το φαινόμενο της εξαγοράς εκδοτικών οίκων από άλλους φορείς είτε από συγκροτήματα του Τύπου αρχίζει

76

Επίσης να κάνει την εμφάνισή του. Το πιο πρόσφατο παράδειγμα είναι η συμμετοχή του ΔΟΛ (Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη) στις εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα και στην αλυσίδα βιβλιοπωλείων Παπασωτηρίου). Σύμφωνα με στοιχεία της εταιρείας «Βιβλιονέτ», 80 επιχειρήσεις εκδίδουν περισσότερους από 10 τίτλους βιβλίων κάθε χρόνο. Οι 6 μεγαλύτεροι εκδοτικοί οίκοι παράγουν περίπου το 1/6 του συνολικού αριθμού των βιβλίων που εκδίδονται κάθε χρόνο. Η διατήρηση της πολυφωνίας στον εκδοτικό χώρο, η επιβίωση των μικρών εκδοτών και η διατήρηση σε κυκλοφορία των λιγότερο δημοφιλών βιβλίων, είναι συστατικό στοιχείο του βαθμού του πλουραλισμού και της δημοκρατίας μιας χώρας. Προς την κατεύθυνση αυτή έχει συμβάλει η καθιέρωση του νόμου για την ενιαία τιμή βιβλίου, που προστάτευσε τα περιθώρια κέρδους των μικρών εκδοτικών οίκων, απέναντι στους μεγάλους βιβλιοπώλες, που ακολουθούσαν αντίστοιχα πολιτική υπερβολικών εκπτώσεων προς το κοινό τους.

Τα ελληνικά βιβλία διακινούνται μέσα από 2.000 βιβλιοπωλεία και 3.500, συνολικά, σημεία πώλησης (πρακτορεία τύπου, super markets, κλπ.). Από τα παραπάνω στοιχεία συνάγεται το συμπέρασμα ότι υπάρχει χαμηλός βαθμός συγκέντρωσης στο κύκλωμα διανομής του βιβλίου (οι μεγαλύτερες «αλυσίδες» δεν περιλαμβάνουν περισσότερα από 10/14 υποκαταστήματα).

Μόνο διακόσια βιβλιοπωλεία είναι «αμιγή», δηλαδή πουλούν αποκλειστικά βιβλία, σύμφωνα με το αρχείο βιβλιοπωλείων του Ε.ΚΕ.ΒΙ.

Σημαντικές επενδύσεις έχουν γίνει και εδώ, με τη δημιουργία σύγχρονων επιχειρήσεων που παρέχουν νέου τύπου υπηρεσίες (ποικιλία προϊόντων, σε συνδυασμό με χώρους ανάγνωσης βιβλίων, καφέ, κτλ.).

Πού βαδίζει, λοιπόν, η αγορά του βιβλίου; Πόσο συμπτωματική ή μη είναι η εικόνα μιας ανθούσας πολιτιστικής βιομηχανίας, που προκύπτει

77

από τα στοιχεία; Η θετική εικόνα των εξελίξεων, τα τελευταία χρόνια, αποτελεί ένα ευχάριστο ξάφνιασμα και δίνει σίγουρα τις βάσεις για αισιόδοξες προβλέψεις σχετικά με το μέλλον. Όμως, ας σημειωθεί ότι η εικόνα αυτή δεν είναι ούτε το ίδιο ευνοϊκή, ούτε χωρίς προβλήματα για όλους. Όσοι μπορέσουν να ανταποκριθούν θετικά στις προκλήσεις που δημιουργούνται, θα παίξουν ενεργό ρόλο στην ευνοϊκή συγκυρία που απορρέει από τη διεύρυνση της αγοράς. Ταυτόχρονα, μια σειρά από ρυθμιστικές παρεμβάσεις είναι αναγκαίες από την πλευρά της πολιτείας, στην κατεύθυνση της εξομάλυνσης της λειτουργίας της αγοράς, της διασφάλισης των όρων ανταγωνισμού στις δημόσιες προμήθειες και της προστασίας της πολυφωνίας στον εκδοτικό χώρο. (www.v-prc.gr)

5.4 Στους διαδρόμους των βιβλιοπωλείων

Πως αγοράζουμε βιβλία ;

Το Εθνικό Κέντρο Βιβλίου (ΕΚΕΒΙ) επιχείρησε να αποκωδικοποιήσει τους τρόπους αγοράς βιβλίων αλλά και τους ίδιους τους αναγνώστες μέσα από μια έρευνα, που πραγματοποιήθηκε μέσω της Metron Analysis. Το κυρίαρχο ερώτημα ήταν: «ποιες είναι οι προκλήσεις για το βιβλιοπωλείο στην νέα εποχή;», και τα συμπεράσματα συζητήθηκαν σ' ένα πολύ ενδιαφέρον στρογγυλό τραπέζι που διοργανώθηκε από το ΕΚΕΒΙ το Σάββατο 19 Μαΐου στα πλαίσια της 4^{ης} ΔΕΒΘ. Η συζήτηση βασίστηκε στην πιο πάνω έρευνα της Metron Analysis για την καταναλωτική συμπεριφορά του κοινού των βιβλιοπωλείων το Μάρτιο του 2007, με 1000

πελάτες 78 επιλεγμένων βιβλιοπωλείων σε όλη την Ελλάδα. Σύμφωνα με την έρευνα, το βιβλιοπωλείο παραμένει σταθερά ο προτιμότερος σταθμός στο του αναγνώστη προς τις τυπωμένες σελίδες.

Μόνο που οι διαδικασίες «επιβίβασης» είναι πολύ πιο σύντομες: έ-

78

νας στους δύο ταξιδιώτες χρειάζεται το πολύ 15 λεπτά για να βρει τον προορισμό του, ίσως επειδή 7 στους 10 τον γνωρίζουν από πριν. Η έρευνα έδειξε πως μόνο το 5,7% του κοινού κατέφυγαν στο δίδικτυο ή στα «σούπερ-μάρκετ» για να αγοράσουν βιβλία. Τα βιβλιοπωλεία, λοιπόν, φαίνεται να κρατούν πιστό το κοινό τους. Ωστόσο, ο τύπος του βιβλιόφιλου που ξεχνιέται για ώρες ψάχνοντας στα ράφια υποχωρεί, έναντι του βιαστικού, πλην όμως ενημερωμένου πελάτη, που φτάνει στο κατάστημα για να αγοράσει συγκεκριμένους τίτλους και μάλιστα σε ποσοστό 80% περιορίζεται σε αυτούς, καθώς μόνο 14% υποκύπτει στον πειρασμό να αγοράσει βιβλία εκτός προγράμματος.

Νεανικό και γυναικείο το κοινό των βιβλιοπωλείων. Πέρα από αυτό το χρήσιμο εύρημα, για να αντιληφθεί κανείς τις νέες συνθήκες που διαμορφώνονται στην αγορά βιβλίου, η έρευνα που προαναφέρθηκε δείχνει ότι αρκετά από τα στερεότυπα που έχουμε κατά νου για τις αναγνωστικές συνήθειες πρέπει σιγά - σιγά να τα αναθεωρήσουμε.

Το κοινό που επισκέπτεται τα βιβλιοπωλεία είναι σχετικά νεανικό: 68% είναι μέχρι 44 ετών, ενώ ο μέσος όρος της ηλικίας είναι τα 39 χρόνια. Οι γυναίκες υπερέχουν πράγματι έναντι των αντρών, αλλά όχι με εντυπωσιακή διαφορά: 56% έναντι 44%. Οι περισσότεροι πελάτες (63%) μπορεί να είναι «φειδωλοί» στις αγορές τους, αφού παίρνουν μόνο ένα βιβλίο κατά την επίσκεψή τους, ωστόσο αθροιστικά η ετήσια κατανάλωση

είναι σημαντική, με μέσο όρο που πάντως τον ανεβάζουν πολύ οι «φανατικοί» πελάτες του δείγματος, σχεδόν 21 βιβλία το έτος.

Προτιμήσεις. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχουν τα ευρήματα για τα είδη που προτιμούν οι αναγνώστες. Η σύγχρονη λογοτεχνία – η ελληνική με 48,2% και με 44,2% η ξένη - προηγείται, έπονται η ιστορία και οι βιογραφίες (32,4%), η κλασική λογοτεχνία (28,1% η ελληνική, 26,8% η ξένη) και στη συνέχεια τα κοινωνικά και πολιτικά θέματα (21,6%), η ψυχολογία (20,5%), η τέχνη (14,5%) και η αρχαία Ελλάδα (12%). Στις αλυσίδες βιβλιοπωλείων, πάντως, η προτίμηση της ξένης λογοτεχνίας ξεπερνά εκείνη της ελληνικής, ενώ αντίθετα, στα βιβλιοπωλεία της επαρχίας, η προτίμηση για τη σύγχρονη ελληνική λογοτεχνία είναι, συγκριτικά μεγαλύτερη.

Η έρευνα επιχειρεί να ανιχνεύσει τα χαρακτηριστικά που ελκύνουν τον επισκέπτη και το δύσκολο θέμα της διάκρισης μεταξύ μεγάλων βιβλιοπωλείων που ανήκουν σε αλυσίδες και μικρών, ανεξάρτητων καταστημάτων: Η μεγαλύτερη ποικιλία βιβλίων (47%) και η άνεση στη φυλλομέτρηση (53%), φαίνεται ότι είναι τα σημαντικότερα πλεονεκτήματα στα πρώτα.

Αντίθετα, οι φιλικόι/ συζητήσιμοι υπάλληλοι (56%) και ο ευχάριστος και φιλικός χώρος (56%), είναι τα σημεία στα οποία πλεονεκτούν τα μικρότερα και ανεξάρτητα βιβλιοπωλεία, γεγονός που σημαίνει, ενδεχομένως, ότι η πλειοψηφία του κοινού που ερευνήθηκε αισθάνεται κάπως «άβολα» μέσα στον χώρο των μεγαλύτερων βιβλιοπωλείων. Ίσως γι' αυτό το 39,1% θεωρεί ότι η σημαντικότερη

βελτίωση σε ένα βιβλιοπωλείο θα ήταν να δημιουργήσει χώρο για καφέ και ένα αναγνώστηριο.

Περισσότερες πληροφορίες όσον αφορά, την έρευνα αλλά και τα επιμέρους ερωτήματα, μπορεί κανείς να αναζητήσει στο δικτυακό τόπο της Διεθνούς Έκθεσης Βιβλίου, στο (www.thessalonikibookfair.com.) (<http://news.pathfinder.gr>)

5.5 Πηγές ενημέρωσης για τα βιβλία (έρευνα ΕΚΕΒΙ)

Σύμφωνα με την παραπάνω έρευνα, πηγές ενημέρωσης πριν την ανάγνωση κάποιου βιβλίου είναι στο μεγαλύτερο ποσοστό οι φίλοι και οι συγγενείς. Στην αμέσως επόμενη κατηγορία βρίσκονται οι αναγνώστες που επισκέπτονται και ενημερώνονται από τα βιβλιοπωλεία. Ακολουθούν οι εκθέσεις βιβλίων. Επόμενη κατηγορία είναι οι ειδικές στήλες και οι διαφημίσεις σε εφημερίδες και περιοδικά. Τέλος ένα πολύ μικρό ποσοστό των αναγνωστών ενημερώνεται μέσω internet.

5.6 Πηγές αγοράς βιβλίων (έρευνα ΕΚΕΒΙ)

Στην ερώτηση από πού προμηθεύονται οι αναγνώστες τα βιβλία, εκείνοι απάντησαν: κατά το μεγαλύτερο ποσοστό το βιβλιοπωλείο (περίπου 85%).

Ακολουθούν με πολύ μικρότερο ποσοστό οι εκθέσεις βιβλίων και, τέλος, άλλες πηγές, οι οποίες δεν ξεπερνούν το 15%, όπως περίπτερα και πρακτορεία εφημερίδων, οι πλανόδιοι πωλητές, τα εκπωτικά βιβλιοπωλεία και τα παλαιοβιβλιοπωλεία.

5.7 Κριτήρια επιλογής βιβλίων (έρευνα ΕΚΕΒΙ)

Στην ερώτηση αυτή, το σημαντικότερο κριτήριο θεωρείται το θέμα του βιβλίου. Ακολουθούν ο συγγραφέας, η περίληψη του βιβλίου στο οπισθόφυλλο, η κριτική που έχουν διαβάσει για το βιβλίο και η γνώμη των συγγενών και των φίλων.

Εδώ οφείλουμε να παρατηρήσουμε ότι, αν και η γνώμη των συγγενών και των φίλων αποτελούν τη συνηθέστερη πηγή ενημέρωσης, σε αυ-

81

τήν την κατηγορία βρίσκονται στην πέμπτη θέση.

Επίσης, η τηλεοπτική ή η κινηματογραφική μεταφορά του βιβλίου, καθώς και η τιμή του δεν να παίζουν απαραίτητως τόσο σημαντικό ρόλο για την επιλογή του βιβλίου, σε αντίθεση με ό,τι θα περίμενε κανείς.

6.0 ΕΡΕΥΝΑ ΣΕ 15 ON-LINE ΕΚΔΟΤΙΚΟΥΣ ΟΙΚΟΥΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Η παρούσα έρευνα πραγματοποιήθηκε σε 15 on-line εκδοτικούς οίκους και σκοπό είχε την ανίχνευση των αναγνωστικών προτιμήσεων των αναγνωστών. Από αυτήν την έρευνα προκύπτει ότι τα ποσοστά αναγνωστικής συμπεριφοράς ανά κατηγορία βιβλίου είναι σχεδόν τα ίδια σε όλους τους εκδοτικούς οίκους. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι πρώτη έρχεται η κατηγορία της λογοτεχνίας, η οποία ανέρχεται σε ποσοστό προτίμησης περίπου 60% και έχει περισσότερη ζήτηση από γυναίκες άνω των 15 ετών, ενώ η κατηγορία Τεχνολογία - Εφαρμοσμένες Επιστήμες, έχει ζήτηση από άνδρες άνω των 15 ετών σε ποσοστό 30% περίπου.

Το 90% περίπου όλων των εκδοτικών αυτών οίκων συμφωνεί ότι το βιβλίο εκείνο που είχε τις περισσότερες πωλήσεις το 2006 ήταν ο «κώδικας DA Vinci.»

Στην συνέχεια ακολουθεί η έρευνα στους 15 πιο δημοφιλείς online εκδοτικούς οίκους. Οι εκδοτικοί οίκοι στους οποίους θα αναφερθούμε είναι: ο εκδοτικός οίκος Μαλλιάρης, εκδόσεις Παπασωτηρίου, εκδόσεις κέδρος, εκδόσεις Γρηγόρη, εκδόσεις Πατάκη, εκδόσεις Εστία, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, εκδόσεις Άγρα, εκδόσεις Καστανιώτη, εκδόσεις Λιβάνη, εκδόσεις Νεφέλη, εκδόσεις Άγκυρα, εκδόσεις Ψυχογιός, εκδόσεις Μεταίχμιο και τέλος εκδόσεις Ιανός.

6.1 ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΜΑΛΛΙΑΡΗΣ(www.maliaris.gr)

Ο εκδοτικός οίκος Μαλλιάρης δραστηριοποιείται στον εκδοτικό χώρο και στο χώρο του βιβλιοπωλείου και ως τώρα έχει κυκλοφορήσει 1500 τίτλους βιβλίων. Επίσης, έχει στη Θεσσαλονίκη αλυσίδα πολυβιβλιοπωλείων με περισσότερους από 150.000 τίτλους βιβλίων, CD-ROM, καθώς και χαρτικά, αναλώσιμα κ.ά. Έδρα είναι η Θεσσαλονίκη και διαθέτει υποκαταστήματα στην Αθήνα και την Κύπρο. Οι δραστηριότητες του συγκεκριμένου εκδοτικού οίκου καλύπτουν όλο τον ελληνικό χώρο, καθώς επίσης και διάφορες άλλες χώρες, κυρίως όπου υπάρχει ελληνισμός, π.χ. ΗΠΑ, Γερμανία, Αγγλία κ.ά.

Μέσω του ψηφιακού αυτού πολυβιβλιοπωλείου ο οργανισμός διαθέτει πάνω από 150.000 τίτλους βιβλίων και άλλα προϊόντα.

Οι προτιμήσεις των αναγνωστών σε σχέση με τις θεματικές κατηγορίες των βιβλίων είναι οι εξής:

- Σύγχρονη λογοτεχνία (ελληνική & ξένη) 55%
- Ιστορικά & βιογραφίες 20%
- Κλασική λογοτεχνία (ελληνική & ξένη) 15%

- Μελέτες 10%

6.2 ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΠΑΠΑΣΩΤΗΡΙΟΥ (www.papasotiriou.gr)

Ο εκδοτικός οίκος ξεκίνησε την πορεία του στο χώρο του βιβλίου το 1974, εκδίδοντας τεχνικά βιβλία. Το 1981 ιδρύεται το πρώτο βιβλιοπωλείο και στη συνέχεια αλυσίδα βιβλιοπωλείων. Το 1998 εγκαινιάστηκε το πρώτο ηλεκτρονικό βιβλιοπωλείο.

Τα βιβλιοπωλεία Παπασωτηρίου έχουν επεκτείνει τη θεματολογία τους, δίνοντας έτσι την ευκαιρία εξυπηρέτησης σε ένα ευρύτερο κοινό, το

83

σο στην Αθήνα όσο και στη Λευκωσία.

Ο εκδοτικός οίκος Παπασωτηρίου έχει 100,000 τίτλους βιβλίων, από τους οποίους πρώτοι στις αναγνωστικές προτιμήσεις είναι:

- Σύγχρονη λογοτεχνία (ελληνική & ξένη) 45%
- Ιστορικά βιβλία 20%
- Λευκώματα 15%
- Τεχνικά βιβλία & Βιβλία πληροφορικής 10%
- Παιδικά βιβλία 10%

6.3 ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΚΕΔΡΟΣ (www.kedros.gr)

Οι εκδόσεις ΚΕΔΡΟΣ ιδρύθηκαν το 1954. Από τα πρώτα χρόνια της λειτουργίας του ο ΚΕΔΡΟΣ καθιερώθηκε ως ένας δυναμικά εξελισσόμενος πνευματικός οργανισμός.

Από το 1985 επεκτείνεται το εκδοτικό πρόγραμμα του οίκου με νέες σειρές και συγγραφείς. Το κύριο βάρος πέφτει στη σύγχρονη ελληνική

λογοτεχνία, αλλά υπάρχει εξίσου δυναμική παρουσία στο χώρο της ξένης λογοτεχνίας, του παιδικού βιβλίου, καθώς και του θεωρητικού στοχασμού.

Στον εκδοτικό οίκο ΚΕΔΡΟ, μπορεί κανείς να βρει 4,000 τίτλους. Από αυτούς πρώτοι στις θεματικές κατηγορίες των βιβλίων, σε σχέση πάντα με τις προτιμήσεις των αναγνωστών, είναι:

- Σύγχρονη λογοτεχνία (ελληνική & ξένη) 65%
- Κλασική λογοτεχνία (ελληνική & ξένη) 20%
- Παιδικό βιβλίο 10%
- Εκπαιδευτικό βιβλίο 5%

6.4 ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΓΡΗΓΟΡΗ (www.grigorisbook.gr)

Ο εκδοτικός οίκος Γρηγόρη, ιδρύθηκε το 1951. Είναι επιχείρηση οικογενειακή, υπεύθυνη και σοβαρή στο χώρο του βιβλίου.

Οι εκδόσεις προσανατολίζονται στους χώρους της φιλολογίας, της φιλοσοφίας, της ιστορίας, της θεολογίας κ.ά. Γνωστό σημείο συνάντησης εκπαιδευτικών είναι το «βιβλιοπωλείο Γρηγόρη».

Στον συγκεκριμένο εκδοτικό οίκο, υπάρχουν περίπου 2,000 τίτλοι βιβλίων, από τους οποίους πρώτοι στις προτιμήσεις των αναγνωστών είναι οι εξής:

- Παιδαγωγικά 70%
- Βιβλία θεολογίας 20%
- Σχολικά βοηθήματα 10%

6.5 ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΠΑΤΑΚΗΣ (www.patakis.gr)

Πρώτη περίοδος εκδοτικής παραγωγής είναι το 1974-1980. Θα λέγαμε ότι είναι το ξεκίνημα του μεγάλου αυτού εκδοτικού οίκου και η περίοδος των σχολικών βοηθημάτων. Η δεύτερη περίοδος, από το 1981 έως το 1991, εστιάζεται στα σχολικά βοηθήματα και παιδικά βιβλία. Στην τρίτη περίοδο, από το 1992 έως το 1996, επεκτείνονται οι εκδόσεις. Στην τελευταία περίοδο από το 1997 έως το 2006, ανθίζει το επιστημονικό βιβλίο.

Στον εκδοτικό οίκο ΠΑΤΑΚΗ υπάρχουν 80,000 τίτλοι βιβλίων. Οι θεματικές κατηγορίες των βιβλίων εκείνων που είναι πρώτες στις προτιμήσεις των αναγνωστών είναι οι εξής:

- Σύγχρονη λογοτεχνία (ελληνική & ξένη) 70%
- Ιστορικά βιβλία & Βιογραφίες 20%
- Πολιτικά βιβλία 10%

85

6.6 ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΕΣΤΙΑ (www.hestia.gr)

Η Εστία διανύει τον τρίτο αιώνα λειτουργίας της, αφού ιδρύθηκε το 1885.

Στο συγκεκριμένο εκδοτικό οίκο υπάρχουν 2.300 τίτλοι βιβλίων. Οι θεματικές κατηγορίες που είναι πρώτες στις προτιμήσεις των αναγνωστών είναι οι ακόλουθες:

- Κλασική λογοτεχνία (ελληνική & ξένη) 40%
- Σύγχρονη λογοτεχνία (ελληνική & ξένη) 30%
- Ιστορία & Βιογραφίες 20%
- Πολιτικά βιβλία 10%

6.7 ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ (www.Vres.gr)

Στον εκδοτικό οίκο ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ υπάρχουν 45.000 τίτλοι βιβλίων. Οι θεματικές κατηγορίες που είναι πρώτες στις προτιμήσεις των αναγνωστών είναι οι εξής:

- Σύγχρονη λογοτεχνία (ελληνική & ξένη) 65%
- Ψυχολογία 25%
- Εκπαιδευτικά βιβλία 10%

6.8 ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΑΓΡΑ (www.agra.gr)

Οι εκδόσεις Άγρα ξεκίνησαν τη δραστηριότητά τους τον Ιούνιο του 1979. Οι τίτλοι καλύπτουν ένα μεγάλο εύρος θεματικών κατηγοριών, όπως

86

ελληνική και ξένη λογοτεχνία, παιδικά βιβλία, λευκώματα, βιβλία τέχνης κ.ά.

Οι εκδόσεις ξεχωρίζουν για το ιδιαίτερο ύφος και την αισθητική τους. Μερικά από τα κύρια χαρακτηριστικά είναι το υψηλό επίπεδο της τυπογραφίας, χαρτιά ματ, χρήση πολυτονικού συστήματος κ.ά.

Οι εκδόσεις Άγρα περιλαμβάνουν 780 τίτλους βιβλίων, εκ των οποίων πρώτοι στις προτιμήσεις των αναγνωστών είναι:

- Σύγχρονη λογοτεχνία (ελληνική & ξένη) 55%
- Ιστορία & βιογραφίες 25%
- Πολιτικά βιβλία 15%
- Λευκώματα 5%

6.9 ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗΣ (www.kastaniotis.gr)

Ο εκδοτικός οίκος ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗΣ περιλαμβάνει 40.000 τίτλους βιβλίων. Στις πρώτες θέσεις των θεματικών κατηγοριών βρίσκονται:

- Σύγχρονη λογοτεχνία (ελληνική & ξένη) 55%
- Ιστορία & βιογραφίες 25%
- Πολιτικά βιβλία 20%

6.10 ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΛΙΒΑΝΗ (www.livanis.gr)

Ο εκδοτικός οίκος Λιβάνη καλύπτει ένα μεγάλο εύρος θεματικών κατηγοριών, όπως λογοτεχνία, βιβλία πολιτικής, ιστορικά βιβλία, καθώς και οικονομικά βιβλία. Πολλοί τίτλοι βιβλίων υπάρχουν και στο μεγάλο βιβλιοπωλείο Λιβάνη. Στον εκδοτικό οίκο Λιβάνη υπάρχουν 50.000 τίτλοι βιβλίων και πρώτοι στις αναγνωστικές προτιμήσεις των αναγνωστών είναι:

- Σύγχρονη λογοτεχνία (ελληνική & ξένη) 55%

87

- Ιστορία & βιογραφίες 20%
- Πολιτικά βιβλία 15%
- Οικονομικά βιβλία 10%

6.11 ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΝΕΦΕΛΗ (www.nefeli-book.gr)

Στον εκδοτικό οίκο ΝΕΦΕΛΗ υπάρχουν 1250 τίτλοι βιβλίων, από τους οποίους τις πρώτες θέσεις των προτιμήσεων των αναγνωστών καταλαμβάνουν οι εξής κατηγορίες:

- Σύγχρονη λογοτεχνία (ελληνική & ξένη) 70%
- Δοκίμια 20%
- Ιστορία & βιογραφίες 10%

6.12 ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΑΓΚΥΡΑ (www.agyra.gr)

Η εκδοτική δραστηριότητα αρχίζει το 1894 με την έκδοση της «Θείας Κωμωδίας». Είναι ένας παραδοσιακός εκδοτικός οίκος που, όχι μόνο επιβιώνει, αλλά έχει μια έντονη παρουσία και μια πελατεία που συνεχώς την εφοδιάζει και την αυξάνει.

Στο εκδοτικό οίκο ΑΓΚΥΡΑ υπάρχουν συνολικά 500 τίτλοι βιβλίων. Οι θεματικές κατηγορίες που είναι πρώτες στις προτιμήσεις των αναγνωστών είναι οι εξής:

➤ Παιδικό βιβλίο	50%
➤ Σύγχρονη λογοτεχνία (ελληνική & ξένη)	25%
➤ Βιβλία προσχολικής ηλικίας	15%
➤ Εκπαιδευτικό βιβλίο	10%

6.13 ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ (www.psichogios.gr)

Στον εκδοτικό οίκο «Ψυχογιός» υπάρχουν 1000 τίτλοι βιβλίων. Οι κυριότερες θεματικές κατηγορίες στον συγκεκριμένο εκδοτικό οίκο είναι οι εξής: λογοτεχνία, λευκώματα, πρακτική ζωή, γενικές γνώσεις και δοκίμια, από τις οποίες πρώτες στις αναγνωστικές προτιμήσεις είναι:

➤ Σύγχρονο ελληνικό μυθιστόρημα	55%
➤ Βιβλία γνώσεων	30%
➤ Ιστορία & βιογραφίες	15%

6.14 ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ (www.metaixmio.gr)

Ο εκδοτικός οίκος ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ ξεκίνησε την εκδοτική του δραστηριότητα το 1993 και από τότε διαγράφει μια λαμπρή πορεία. Ο

συγκεκριμένος εκδοτικός οίκος δραστηριοποιείται σε πολλαπλά πεδία, όπως: εκπαιδευτικά βιβλία, επιστημονικές εκδόσεις, λογοτεχνία, παιδικά βιβλία, εκδόσεις τέχνης - λευκώματα, διαδικτυακές δραστηριότητες και επιμόρφωση, π.χ. ημερίδες, συνέδρια, σεμινάρια.

Στον εκδοτικό οίκο ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ υπάρχουν 1000 τίτλοι βιβλίων.

Οι θεματικές κατηγορίες που είναι πρώτες στις αναγνωστικές προτιμήσεις είναι:

- Σύγχρονη λογοτεχνία (ελληνική & ξένη) 40%
- Σχολικό βοήθημα 30%
- Επιστημονικό βιβλίο 20%
- Λευκώματα 10%

6.15 ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΙΑΝΟΣ (www.ianos.gr)

Ιδρύθηκε το 1984 στην Θεσσαλονίκη. Το πρώτο κατάστημα αποτελεί την έδρα της επιχείρησης ως σήμερα και αποτελεί έναν πολιτιστικό πολυχώρο 1000 τ.μ.

Ταυτόχρονα, αναπτύχθηκε και η εκδοτική δραστηριότητα των Εκδόσεων Ιανός, που εγκαινιάστηκε το 1982. Επίσης, από το 1998 λειτουργεί και ηλεκτρονικό βιβλιοπωλείο Ιανός.

Στο συγκεκριμένο εκδοτικό οίκο υπάρχουν 80.000 τίτλοι βιβλίων, από τους οποίους πρώτοι στις προτιμήσεις των αναγνωστών είναι οι εξής:

- Σύγχρονη λογοτεχνία (ελληνική & ξένη) 45%
- Κλασική λογοτεχνία (ελληνική & ξένη) 25%
- Ιστορία & βιογραφίες 20%

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Σε κάθε αναγνωστική δραστηριότητα το βασικότερο από όλα είναι να συλλαμβάνει ο αναγνώστης το εννοιολογικό περιεχόμενο του κειμένου και να το κατανοεί.

Βλέπουμε, λοιπόν, ότι η **αναγνωστική κατανόηση** και η **αναγνωστική συμπεριφορά** συνδέονται άρρηκτα μεταξύ τους, αφού και στις δύο διαδικασίες το ζητούμενο είναι ο αναγνώστης να μπορέσει να συλλάβει την ουσία του μηνύματος και να προβεί στη συνέχεια σε αφαίρεση και γενίκευση. Με τον όρο αφαίρεση εννοούμε να κρατήσει την ουσία αυτών που διαβάζει, ενώ με τον όρο γενίκευση, να κρατήσει κριτική στάση απέναντι στο μήνυμα. Να ξεπεράσει με άλλα λόγια το συγγραφέα,

να μην μείνει απλός θεατής, να συμπληρώσει τα κενά και να συλλάβει τα υπονοούμενα και τα αποσιωπούμενα.

Πολλές φορές, όμως εμποδίζονται αυτές οι δύο διαδικασίες. Αυτό οφείλεται είτε στο ίδιο το κείμενο, στη φύση του κειμένου, στο λεξιλόγιο, στις γραμματοσειρές κ.ά., είτε στον αναγνώστη, π.χ. εκείνον που έχει δυσλεξία.

Συνοψίζοντας, καταλήγουμε στο ότι, αν η μια λειτουργία δεν επιτελείται σωστά, εμποδίζεται και η άλλη, έτσι ώστε απομακρύνεται το επιθυμητό αποτέλεσμα

Όσον αφορά τις αναγνωστικές προτιμήσεις, βλέπουμε ότι σχεδόν το 50% των αναγνωστών προτιμά κατά κύριο λόγο την λογοτεχνία και ότι σε δεύτερη μοίρα έρχονται η ιστορία, οι βιογραφίες και τα πολιτικά βιβλία.

Το αισιόδοξο είναι ότι βλέπουμε άνοδο της ανάγνωσης και όλο και περισσότερο περισσότερους συστηματικούς αναγνώστες.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

ΕΝΤΥΠΕΣ ΠΗΓΕΣ:

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αδαμόπουλος, Παύλος, *Δυσλεξία, πώς να προστατέψετε το παιδί από την απειλή της*, Αθήνα, εκδόσεις Σαββάλας.

Αυγερινός, Δημοσθένης (1998). *Πώς να διαβάζετε ένα βιβλίο*. Αθήνα

Βαμβούκης, Μιχάλης (1984). *Ψυχοπαιδαγωγική θεώρηση της κατανόησης των αναγνωσμάτων*. Αθήνα: εκδόσεις Γρηγόρη.

Βοσνιάδου, Στέλλα. *Πώς να δημιουργήσουμε ένα έθνος από αναγνώστες*.

Αθήνα: Gutenberg.

- Βοσνιάδου, Στέλλα (2005). *Πως σκέφτονται τα παιδιά*. Αθήνα: Gutenberg.
- Βότσος, Ιωάννης (1993). *Παιδαγωγικά & διδακτικά θέματα*. Θεσσαλονίκη: Ζήτη.
- Ζάχος, Δημήτρης Η. (1992). *Ανάγνωση - γραφή*. Αθήνα: Κέντρο Ψυχολογικών Μελετών.
- Καραπέτσας, Α.Β (1991). *Η δυσλεξία στο παιδί*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Καραπέτσας, Α. (1997). *Η Δυσλεξία στο παιδί*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Καρπάθιος, Χρυσόστομος, *Θεραπεία της δυσλεξίας*. εκδόσεις Έλλην.
- Κασσωτάκη, Μ. (1981). *Η αξιολόγηση της επιδόσεως των μαθητών*. Αθήνα: εκδόσεις Γρηγόρη.
- Καφετζόπουλος, Ευάγγελος (1995). *Εγκέφαλος, συνείδηση και συμπεριφορά*. Αθήνα: ΕΞΑΝΤΑΣ.
- Λεοντσίνη, Μαίρη (2000). *Όψεις της ανάγνωσης*. Αθήνα: Νήσος.
- Μάρκου, Σ.Ν. (1996). *Δυσλεξία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- 92
- Μπουρσιέ, Αρλέτ (1986). *Αντιμετώπιση της δυσλεξίας*. εκδόσεις Κέδρος
- Μυρομάτη, Δώρα (1995). *Η κατάρτιση του προγράμματος αντιμετώπιση της δυσλεξίας*. Αθήνα.
- Παπαδόπουλος, Νίκος (2000). *Ψυχολογία*. Αθήνα.
- Πολυχρονοπούλου, Σ. (1989). *Δυσλεξικός έφηβος στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Πόρποδας, Κ. (1981). *Δυσλεξία: η ειδική διαταραχή στη μάθηση του γραπτού λόγου*. Αθήνα: Μορφωτική
- Πόρποδας, Κ. (1991). *Γνωστική Ψυχολογία*. Αθήνα: Ιδιωτική έκδοση
- Πόρποδας, Κ. (1992). *Η εκμάθηση της ανάγνωσης και της ορθογραφίας σε σχέση με την ηλικία και την φωνημική ενημερότητα*.
- Πόρποδας, Κ.Δ (1997) *Δυσλεξία η ειδική διαταραχή στην μάθηση του γρα-*

πού_λόγου. Αθήνα: Μορφωτική.

Πόρποδας, Κ. (2002). *Ψυχολογία*. Αθήνα

Στασινός, Δημήτρης (1991). *Η Ειδική Εκπαίδευση στην Ελλάδα, Αντιλήψεις, Θεσμοί και Πρακτικές, Κράτος και Ιδιωτική Πρωτοβουλία*. Αθήνα

Στασινός, Δημήτρης Π (2003). *Δυσλεξία και σχολείο*. Αθήνα: Gutenberg.

Ταντάρος, Σπύρος (1998). *Κακοί αναγνώστες, γιατί;.* Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

Ταφά, Ευφημία (1995). *Τεστ Ανίχνευσης της αναγνωστικής ικανότητας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Birch, H.G (1962). *Dyslexia and maturation of visual function*. Baltimore

Carver, (1970). *A Tri- Level Approach To Educational Psychology For Professions in Training*

Critchley, M. (1970). *The dyslexic child*. Springfield

Chomsky, Noam (1957 - 1965). *Language and mind*. New York

93

Eisenberg, L. (1978). *Definitions of Dyslexia*. New York: Oxford University Press

Hayes, N. (2000). *Εισαγωγή στις Γνωστικές Λειτουργίες*.

Neisser, U. (1967). *Cognitive Psychology*. New York

Vernon, M.D. (1976). *Reading and its difficulties*. Cambridge: Cambridge University Press

Porpodas, k. (1991). *Cognitive psychology: Learning Procedures*. Athens

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ:

www.disabled.gr

www.edu.uoc.gr

www.pseve.gr

www.e-paideia.net

<http://book.culture.gr>
www.v-prc.gr
<http://dide.fth.sch.gr>
[http://thebookstore antipolis.gr](http://thebookstore.antipolis.gr)
<http://news.pathfinder.gr>
<http://users.sch.gr>
www.focusmag.gr
<http://tovima.dolnet.gr>
www.ekebi.gr
www.ianos.gr
www.metaixmio.gr
www.agyra.gr
www.livanis.gr

www.kastaniotis.gr
www.agra.gr
www.ellinikagrammata.gr
www.hestia.gr
www.patakis.gr
www.grigorisbooks.gr
www.kedros.gr
www.papasotiriou.gr
www.malliaris.gr
www.pcihogios.gr
www.nefeli-book.gr